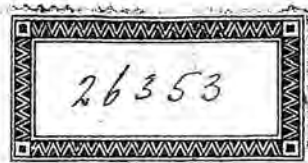

Magyar Könyvtár
ny. száma 89. 262

A MAGYAR FŐISKOLAI HALLGATÓK STATISZTIKÁJA AZ 1931/32. TANÉVBEN

SZERKESZTETTE ÉS KIADJA A
M. KIR. KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL

SZÖVEGÉT IRTA:
JANIK GYULA Dr.
MINISZTERI SEGÉDFOGALMAZÓ

ÁRA: 2 PENGŐ

PRIX: 2 PENGŐS

STATISTIQUE DES ÉTUDIANTS DES ÉCOLES SUPÉRIEURES HONGROISES EN 1931/32

RÉDIGÉ ET PUBLIÉ PAR
L'OFFICE CENTRAL R. H. DE STATISTIQUE

AVEC UNE ÉTUDE DU
Dr. JULES JANIK
SEUL RÉDACTEUR MINISTÉRIEL

BUDAPEST

STEPHANEUM NYOMDA R. T. — IMPRIMERIE STEPHANEUM S. A.

1933

ELŐSZÓ.

A magyar egyetemi és főiskolai hallgatóság demográfiai, szociális és tanulmányi viszonyairól a Központi Statisztikai Hivatal ez alkalommal a harmadik ismertetést teszi közzé.

A felsőfokú oktatásügyre vonatkozó statisztikai adatok iránt fokozódó érdeklődés tapasztalható. A folyton súlyosbodó teherként ránk nehezülő gazdasági válság következtében mind szűkebb keretek közé szorul a szellemi munkaerők foglalkoztatásának a lehetősége. Az egyes munkahelyek mögött az elmúlt évtized folyamán a munkakeresők nagy tartalékserege torlódott fel, ami miatt a középiskolákról kikerülő ifjúságnak egyre súlyosabb gondot okoz az életpálya helyes megválasztása.

Az ebben a kiadványban felsorakoztatott adatokból úgy látszik, hogy a főiskolák felé való áramlás lendülete a kedvezőtlen gazdasági helyzet hatása alatt megtört. A közeljövő években pedig a háború alatt született gyéresebb népességű korosztályok kerülnek a főiskolákra, ami a szellemi munkapiacra érezhető feszültség enyhülésére vezethet. Az értelmiség felső rétegének a boldogulása azonban nemcsak kultúrpolitikai, hanem gazdasági kérdés is. A munkaerő-feleslegek nagyságát elsősorban a gazdasági élet lüktetésének gyorsabb vagy lassúbb üteme szabja meg. Lényegesebb javulást tehát a szellemi munkanélküliség terén csak a gazdasági élet fellendülése idézhet elő. Tekintettel azonban a főiskolai végzettségű egyének viszonylagos nagy tömegére, a közeljövőben csak mérsékelt reményeket fűzhetnek a főiskolai oklevélhez mindazok, akik tanulmányukat csupán a jobb elhelyezkedés biztosítása érdekében végzik.

A Központi Statisztikai Hivatal tehát igen fontos feladatot tölt be azzal, hogy a főiskolai hallgatók számának fejlődését, valamint fontosabb viszonyainak részletes ismertetését évenként közzéteszi.

A kiadvány szerkesztésének munkálatait ezúttal J a n i k G y u l a dr. miniszteri segédfoglalmazó, a hivatal tisztviselőkarának fiatal, tehetséges tagja végezte, ugyanő írta a kiadványnak rövidségében is tartalmas, alapos szövegét is, amelyet igen érdekes új nemzetközi adatokkal tett értékesebbé.

Budapest, 1933. évi június hó 6.

Kovács Alajos dr.

h. államtitkár,

a M. kir. Központi Statisztikai Hivatal elnöke

I 1 C 2/89

RFV 1-70

TARTALOM.

Table des matières.

	Oldal Pages		Oldal Pages
Előszó.....	3	7. tábla. A főiskolai végzettségű szülőktől származó hallgatók száma foglalkozási főcsoportok szerint az 1930/31—1931/32. tanévekben. — <i>Nombre des étudiants dont les parents ont fait leurs hautes études d'après les principaux groupes de profession en 1930/31—1931/32</i>	23
I.			
Általános jelentés.			
1. Bevezetés	7	8. tábla. A főiskolai hallgatók előképzettsége az 1930/31—1931/32. tanévekben. — <i>Instructions préalables des étudiants dans les années scolaires 1930/31—1931/32</i>	26
2. A hallgatók számának alakulása	7	9. tábla. Az I. évfolyamok hallgatói érettségi bizonyítványuk megszerzésének éve szerint az 1931/32. tanévben. — <i>Etudiants des Ire années dans l'année scolaire 1931/32 d'après l'an où ils ont passé leur baccalauréat</i>	27
3. A hallgatók demográfiai viszonyai	13	10. tábla. A középiskolákban érettségit tett tanulók pályaválasztása az 1927/28—1929/30. tanévekben. — <i>Choix de carrière des élèves ayant passé leurs examens de baccalauréat aux écoles secondaires dans les années scolaires 1927/28—1929/30</i>	28
4. A hallgatók szociális viszonyai	20	11. tábla. A tanulmányaikat megváltoztató hallgatók az 1930/31—1931/32. tanévekben. <i>Etudiants ayant changé leurs études dans les années scolaires 1930/31—1931/32</i>	30
5. A hallgatók tanulmányi viszonyai	26	12. tábla. A főiskolai tanulmányaikat megszakító hallgatók az 1929/30—1931/32. tanévekben. — <i>Etudiants ayant interrompu leurs études dans les années scolaires 1929/30—1931/32</i>	32
6. A kiadott főiskolai oklevelek számának alakulása az elmúlt évtized folyamán.....	38	13. tábla. A vizsgák és szigorlatok száma és eredménye tudományszakok szerint az 1912/13—1930/31. tanévekben. — <i>Nombre et résultat des examens et doctorats suivant les facultés dans les années scolaires 1912/13—1930/31</i>	35
Rapport général (Résumé)	43	14. tábla. Az 1920/21—1929/30. tanévekben Magyarországon honosított főiskolai oklevelek száma tudományszakok szerint. — <i>Nombre, par facultés des diplômés d'écoles supérieures hongroises acceptés par les Universités hongroises en 1920/21—1929/30</i>	41
Szövegközötti táblák. — Tableaux dans le texte.			
1. tábla. A főiskolai hallgatók száma és megoszlása az 1925/26—1931/32. tanévekben. — <i>Nombre et répartition des étudiants des écoles supérieures dans les années scolaires de 1925/26—à 1931/32</i>	8	15. tábla. Az 1920/21—1929/30. tanévekben Magyarországon honosított főiskolai ok-	
2. tábla. A népesség és a főiskolai hallgatók számának alakulása. — <i>Variation du nombre de la population et des étudiants</i>	9		
3. tábla. A hallgatók száma az első és utolsó évfolyamon 1928/29—1931/32-ben. — <i>Nombre des étudiants de la première et de la dernière année en 1928/29—1931/32</i>	12		
4. tábla. A főiskolai hallgatók felekezeti megoszlása Németországban, Cseh-Szlovákiában, Jugoszláviában, Romániában és Lengyelországban. — <i>Répartition des étudiants suivant les cultes en Allemagne, en Tchéco-Slovaquie, en Yougoslavie, en Roumanie et en Pologne</i>	16		
5. tábla. A főiskolai hallgatók állampolgárság és nemzetiség szerint Cseh-Szlovákiában 1922/23—1930/31-ben. — <i>Les étudiants suivant la qualité de citoyen et la nationalité en Tchéco-Slovaquie en 1922/23—1931/32</i> ..	17		
6. tábla. A hallgatók szüleinek foglalkozása 1929/30—1931/32-ben. (Százalék.) — <i>Profession des parents des étudiants en 1929/30—1931/32. (Pour cent.)</i>	21		

levelek száma tanévenként; a honosítottak vallás szerint. — *Nombre par années scolaires, des diplômés d'écoles supérieures étrangères acceptés par les Universités hongroises en 1920/21—1929/30; culte des personnes dont le diplôme a été reconnu.*..... 42

II.

Statisztikai táblák. — *Tableaux statistiques*I. Összefoglaló adatok. — *Résumé des données.*

1. Rendes és rendkívüli hallgatók; a hallgatók vallás és kor szerint. — *Étudiants réguliers et au cours irrégulier; culte et âge des étudiants* 50
2. A hallgatók családi állapot, állampolgárság, anyanyelv és idegen nyelvtudás szerint. — *Les étudiants suivant l'état civil, la qualité de citoyen, la langue maternelle et la connaissance des langues étrangères.*..... 51
3. A hallgatók szüleinek foglalkozása; a hallgatók szükségletei és érettségi bizonyítványa. — *Profession des parents des étudiants; besoins et brevets de bachelier des étudiants* 52
4. A hallgatók az eltöltött tanulmányi idő szerint. — *Les étudiants suivant les semestres passés* 53
5. Rendes és rendkívüli hallgatók; a hallgatók vallása és családi viszonyai. — *Étudiants réguliers et au cours irrégulier; culte et conditions familiales des étudiants.*..... 54
6. A hallgatók testvéreinek száma; a hallgatók lakása és étkezése. — *Nombre des frères et soeurs des étudiants; logement et nourriture des étudiants.*..... 55

II. Részletes adatok. — *Données détaillées.*

7. Rendes és rendkívüli hallgatók; a hallgatók évfolyam és kor szerint. — *Étudiants*

Oldal
Pages

- réguliers et au cours irrégulier; les étudiants suivant les années et l'âge* 56
8. A hallgatók vallás, anyanyelv és szülei foglalkozása szerint. — *Les étudiants suivant les cultes, la langue maternelle et la profession des parents* 57
 9. A hallgatók lakás- és étkezési viszonyai. — *Situation de logement et de nourriture des étudiants* 60
 10. A hallgatók érettségi bizonyítványa; a hallgatók eltartói. — *Les brevets de bachelier des étudiants; les soutiens des étudiants.*..... 62
 11. A hallgatók eltartói. — *Les soutiens des étudiants* 63
 12. A hallgatók lakásvizonyai, ruházata és szüleinek lakóhelye. — *Conditions d'habitation, vêtements des étudiants et lieu d'habitation de leurs parents.*..... 66
 13. A hallgatók előző főiskolai tanulmányai. — *Les étudiants suivant leurs hautes études antérieures* 67
 14. A hallgatók állampolgársága és érettségi bizonyítványa. — *Qualité de citoyen et brevets de bachelier des étudiants.*..... 68
 15. A hallgatók idegen nyelvtudása és családi viszonyai. — *Connaissance de langues étrangères et conditions familiales des étudiants.*.. 69
 16. A hallgatók szüleinek főiskolai végzettsége. — *Étudiants dont les parents ont fait leurs hautes études* 74
 17. A hallgatók szüleinek foglalkozása. — *Profession des parents des étudiants.*..... 75
 18. A hallgatók az eltöltött tanulmányi idő szerint. — *Les étudiants suivant les semestres passés* 80
 19. A hallgatók tanulmányi viszonyai és támogatási igényei. — *Les conditions d'études et les demandes d'assistance des étudiants.*... 81

Oldal
Pages

A magyar főiskolai hallgatók statisztikája az 1931/32. tanévben.

Statistique des étudiants des écoles supérieures hongroises en 1931/32.*)

1. Bevezetés.

Az elmúlt évtized közepe óta folyton növekvő szellemi munkanélküliség következtében a figyelem mindinkább a szellemi munkások felsőbb rétegének utánpótlására, közelebbről a főiskolai hallgatóság számának az alakulására, szociális és tanulmányi viszonyainak a kutatására terelődött.

Az idevonatkozó adatok megfelelő feltárása érdekében a Központi Statisztikai Hivatal a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium megbízásából az 1929/30. tanév II. felében az előző évekinél sokkal részletesebb adatgyűjtést hajtott végre, amelynek eredményeül az egyetemek és jogakadémiák hallgatóságára nézve (az összes főiskolai hallgatók 84,3%-ára) igen gazdag adatok birtokába jutott. A rendkívül szétágazó adattömeg tudományos feldolgozásával a minisztérium *Laky Dezső dr.* műegyetemi tanárt bízta meg, aki tanulmányában¹⁾ hét évtizedre visszamenőleg vizsgálotta meg a felsőfokú oktatásügy helyzetét.

A következő (1930/31.) tanévre vonatkozó adatgyűjtés eredményeinek az elemzését²⁾ *Asztalos József dr.*, miniszteri osztálytanácsos végezte, aki az adatgyűjtés horizontális irány-

ban való kiterjesztése következtében az egyetemek és jogakadémiák hallgatóságán kívül a többi főiskolai hallgatók viszonyainak az ismertetésére is kiterjeszkedhetett.

Ez a két alapvető tanulmány feleslegessé teszi, hogy ez a kiadvány a felsőfokú oktatásügy fejlődésének a történetét vázolja és a hallgatóság demográfiai, szociális és tanulmányi viszonyainak messzemenő részletességgel való megvilágítására visszatérjen. Az idézett forrásmunkák az adatgyűjtésnél követett módszert is kimerítően ismertetik.

Ezzel szemben viszont mód nyílt arra, hogy vizsgálódásainkat ez alkalommal a magyar állampolgárok külföldön végzett főiskolai tanulmányaira, valamint a kiadott főiskolai oklevelek számának fejlődésére is — a rendelkezésre álló hely szabta keretek között — kiterjesszük.

A kiadványban található táblás rész adatközlésszerűsége nézve megemlíthetjük, hogy az teljesen megfelel az előző évben megjelent kiadvány beosztásának s csupán az első négy összefoglaló táblán módosult az egyes főiskolák csoportosítása.

2. A hallgatók számának alakulása.

A főiskolai hallgatók számának fejlődését többféle szempontból tehetjük vizsgálódás tárgyává. Nézzük, hogy a maga egész tömegében az évek során milyen irányú változást mutat, de kutathatjuk azt is, hogy a hallgatóság a jövőbeli boldogulás tekintetében mely tudományzakok elvégzéséhez fűz több vagy kevesebb reményt, tehát, hogy milyen erős az egyes tudománykarok látogatottsága, vonzóereje.

¹⁾ «A magyar egyetemi hallgatók statisztikája 1930.» A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr megbízásából szerkesztette a M. kir. Központi Statisztikai Hivatal. Szövegét írta: *Laky Dezső dr.* műegyetemi nyilvános rendes tanár. Kiadja: a M. kir. Központi Statisztikai Hivatal. Ára: 5 pengő.

²⁾ «A magyar főiskolai hallgatók statisztikája az 1930/31. tanévben.» Szerkesztette és kiadja a M. kir. Központi Statisztikai Hivatal. Szövegét írta: *Asztalos József dr.* miniszteri osztálytanácsos. Ára: 2 pengő.

*) Voir le résumé français aux pages 43—48.

1. A főiskolai hallgatók száma és megoszlása az 1925/26—1931/32. tanévekben. — Nombre et répartition des étudiants des écoles supérieures dans les années scolaires de 1925/26 à 1931/32.

Tanév Année scolaire	A hallgatók összes száma Nombre total des étudiants	Férfi — Hommes	Nő — Femmes	A hallgatók száma a (az) — Nombre des étudiants									
				hittudományi karokon és főiskolákon — aux facultés et écoles supérieures de théologie		aux facultés		közgazdasági karok a la faculté d'économie politique	gyógyászati tanfolyamokon — aux cours de pharmacie	műegyetemen — à l'école polytechnique	aux écoles supérieures		
				jogi karokon és főiskolákon — aux facultés et écoles supérieures de droit	orvosi de médecine	bölcészeti de philosophie	gazdasági				egyéb autres		
								karokon	főiskolákon				
1925/26 %	15.200 100·0	13.698 90·1	1.502 9·9	834 5·5	4.407 29·0	2.954 19·4	1.398 9·2	1.185 7·8	258 1·7	2.124 14·0	1.315 8·6	725 4·8	
1926/27 %	15.020 100·0	13.431 89·4	1.589 10·6	955 6·4	4.703 31·3	2.582 17·2	1.693 11·3	1.084 7·2	274 1·8	1.803 12·0	1.104 7·3	822 5·5	
1927/28 %	15.459 100·0	13.584 87·9	1.875 12·1	1.037 6·7	5.041 32·6	2.381 15·4	2.031 13·2	1.194 7·7	311 2·0	1.568 10·2	932 6·0	964 6·2	
1928/29 %	15.675 100·0	13.557 86·5	2.118 13·5	1.086 6·9	5.120 32·7	2.231 14·2	2.444 15·6	1.210 7·7	292 1·9	1.497 9·6	866 5·5	929 5·9	
1929/30 %	15.497 100·0	13.430 86·7	2.067 13·3	1.248 8·1	5.191 33·5	2.183 14·1	2.227 14·3	1.271 8·2	256 1·6	1.409 9·1	816 5·3	896 5·8	
Átlag—Moyenne 1925/26-1929/30 %	15.370 100·0	13.540 88·1	1.830 11·9	1.032 6·7	4.892 31·8	2.466 16·1	1.959 12·8	1.189 7·7	278 1·8	1.680 10·9	1.007 6·6	867 5·6	
1930/31 %	16.053 100·0	13.860 86·4	2.193 13·6	1.348 8·4	5.401 33·6	2.202 13·7	2.457 15·3	1.397 8·7	235 1·5	1.427 8·9	795 5·0	791 4·9	
1931/32 %	16.002 100·0	13.724 85·8	2.278 14·2	1.528 9·6	5.397 33·7	2.170 13·6	2.502 15·6	1.282 8·0	215 1·3	1.306 8·2	726 4·5	876 5·5	

tanévben pedig már csak 26·3%. Ezzel szemben a hittudományi, jogi és bölcsészeti karok hallgatóinak az együttes arányszáma az 1925/26. évi 43·7%-ról az 1931/32. tanévben 58·9%-ra emelkedett.

A budapesti tudományegyetemi közgazdaságtudományi kar a tudományágak több csoportját egyesíti magában s ezért a hallgatók számának a változását ennek megfelelő részletességben kell figyelemmel kísérnünk. Erre nézve a következő adatok tájékoztatók:

A közgazdaságtudományi kar hallgatóinak a száma a (az)

	egyetemes közgazd. és közig. szakosztályon	mezőgazdasági	kereskedelmi	keresked. tanárképzőn	egyéb szakon	összesen
1925/26-ban ...	166	230	657	132	—	1.185
1926/27-ben ...	199	198	501	178	8	1.084
1927/28-ban ...	133	211	507	251	94	1.194
1928/29-ben ...	135	210	534	312	19	1.210
1929/30-ban ...	175	206	565	296	29	1.271
1930/31-ben ...	209	227	642	276	43	1.397
1931/32-ben ...	187	201	605	246	43	1.282

A hallgatók összes száma csaknem állandóan 1200 körül mozog, az egyes szakcsoportokon belül azonban itt is — bár kevésbé kifejezett módon — a szabad pályákra készülő hallgatók számának a csökkenő irányzata észlelhető.

A gazdasági viszonyoknak évek óta tartó igen kedvezőtlen alakulása következtében azt hittük volna, hogy a főiskolai hallgatók összes száma is vissza fog esni. Az adatok azonban azt mutatják, hogy a felfelé törekvő vágya, valamint a középosztálynak a pozícióhoz való szívós ragaszkodása egyelőre még képes gátolni a gazdasági viszonyok gátló hatását.

Az eddigiekben a hallgatószámának az alakulását önmagában vizsgáltuk. Ahhoz azonban, hogy az e téren beállott változások jelentőségét kellőképpen értékelhessük, más tényezők fejlődését is figyelembe kell vennünk. Az összehasonlításra pedig a külföldi idevonatkozó, valamint a népességünk számának változását szemléltető adatokat vehetjük elsősorban alkalmasnak, bár meg kell jegyeznünk, hogy az így kapott helyzetkép

messzebbmenő következtetések levonására nem szolgálhat biztos alapul, hanem csak hozzávetőleges tájékoztatásul.

Az egyes államok népességének és főiskolai hallgatólétszámának egymáshoz való viszonyát feltüntető arányszámok helyes mérlegeléséhez igen sok egyéb körülményt is figyelembe kellene vennünk. A népesség általános szellemi színvonala, foglalkozás szerint való megoszlása, a közgazdasági élet fejlettsége vagy fejlődésének iránya és lendülete országok szerint más és más jelentőséget ad a hallgatólétszám nagyságának. Nagyobb eltéréseket okozhat a közoktatásügy különböző rendszere is, mert bizonyos életpályákra való előkészítés egyes államokban főiskolákon történik, más államokban pedig erre a célra csupán szakiskolák állanak rendelkezésre.

Egyetemi hallgatóink számának a súlyát nemzetközi viszonylatban Laky Dezső, majd Asztalos József pontosan lemerte s így itt erre nem kell részletesebben kiterjeszkednünk. Az utóbbi megállapítása szerint Magyarország az egyetemi hallgatóknak a népességhez viszonyított arányszáma tekintetében 18 európai állam között a 10. helyen — éppen a közepén — áll s így arányszáma sem túlmagasnak, sem alacsonynak nem mondható.

Ugyanezt az eredményt láthatjuk a főiskolai hallgatók nemzetközi szövetségének varsói önszégélyező hivatala által «Statistiques Estudiantines 1932» címen kiadott tanulmányban is. Ez a kiadvány nemcsak az egyetemi, hanem az 1930/31. tanévben beiratkozott összes főiskolai hallgatók számát viszonyítja a megfelelő országok népességéhez s az arányszámok nagysága tekintetében a következő sorrendet állapítja meg:

	100 ezer lakosra jut főiskolai hallgató: ¹⁾
1. Amerikai Egyesült-Államok	771
2. Lettország	463
3. Kanada	397
4. Esztország	294
5. Oroszország	261
6. Svájc	258
7. Ausztria	249
8. Cseh-Szlovákia	249
9. Románia	208
10. Németbirodalom	201
11. Finnország	200
12. Dánia	195
13. Franciaország	190
14. Belgium	181
15. Norvégia	179
16. Magyarország	175
17. Chile	160
18. Lengyelország	157
19. Németalföld	154
20. Bulgária	140
21. Svédország	127
22. Portugália	109
23. Nagy-Britannia	106
24. Jugoszlávia	105
25. Japán	76
26. Törökország	29

Kísérjük meg a kérdést népességünk fejlődésével kapcsolatban is megvilágítani, oly módon, hogy évenként párhuzamba állítjuk az évvégi népesség, valamint a megfelelő tanév II. félévére beiratkozott főiskolai hallgatók számát. Az 1913. év végére kiszámított népesség számával szemben tehát az 1913/14. tanév II. félévének hallgatólétszámát találjuk.

¹⁾ Az idézett kiadványban található sajtóhibák miatt a sorrend nem teljesen azonos. Az arányszámok megállapításánál pedig egyes államoknál a külföldi, más államoknál — mint Magyarországnál is — a rendkívüli hallgatók száma nem vétetett figyelembe.

2. A népesség és a főiskolai hallgatók számának alakulása. — Variation du nombre de la population et des étudiants.

Év Année	A		100 ezer lélekre jut főiskolai hallgató Proportion des étudiants pour 100,000 habitants	Index—Indice	
	népesség Population	főiskolai hallgatók Etudiants		Népesség Population	Főiskolai hallgatók Etudiants
	s z á m a — n o m b r e				
1913.....	18,737.017	18.238	97·3	100·0	100·0
1920.....	7,990.202	16.677	209·9	42·6	91·4
1921.....	8,068.255	19.862	246·2	43·0	108·9
1922.....	8,136.836	20.829	256·0	43·4	114·2
1923.....	8,209.215	17.353	211·4	43·8	95·1
1924.....	8,255.622	15.645	189·5	44·0	85·8
1925.....	8,341.562	15.229	182·6	44·5	83·5
1926.....	8,423.750	15.050	178·7	44·9	82·5
1927.....	8,484.233	15.492	182·6	45·3	84·9
1928.....	8,555.040	15.675	183·2	45·6	85·9
1929.....	8,610.266	15.497	180·0	45·9	85·0
1930.....	8,688.319	16.053	184·7	46·4	88·0
1931.....	8,742.886	16.002	183·0	46·6	87·7

A 2. sz. tábla adatai szerint 1913-ban 100 ezer lakosra 97 főiskolai hallgató jutott s ez az arány az akkori viszonyokhoz mérten valószínűleg helyesnek is mondható, mert a háború előtt szellemi munkanélküliség nem volt, viszont a főiskolai képesítésű munkaerő-szükséglet is megfelelő kielégítésre talált. Meg kell itt jegyeznünk, hogy a hallgatók háború előtti létszámának a megállapításánál figyelembe vettük azoknak az akkor még nem főiskolai fokon levő intézeteknek a tanulólétszámát is, amelyek most mint főiskolák fejtik ki működésüket. Ezt azért tartjuk helyesnek, mert ellenkező esetben az összehasonlítás nem egyöntetű alapon történne s az iskolák átminősítése következtében méginkább felduzzadó hallgatólétszám téves következtetések levonására vezethetne. A tantervmódosítás következtében pedig a végzett egyének képesítése nem változott meg, hanem csak tanulmányaik köre és intenzitása növekedett. A mai főiskolák közül a háború után minősített főiskolai fokozatúvá a polgári iskolai, a gyógy-pedagógiai és a testnevelési tanárképzőintézet.

A háború után a főiskolai hallgatók száma a népesség összes számához viszonyítva erősen felszökött, aminek az ország területében beállott nagyarányú változás is egyik főoka. A csúcspontra az 1922/23. tanévben jutott, amikor 100 ezer főre átlag 256 főiskolai hallgató esett. Az 1923/24. tanévtől kezdve pedig a népesség és a főiskolai hallgatók előbbi aránya állandóan 180 körül — inkább valamivel fölülte — mozog.

A közvetlen háború utáni négy év adata a hallgatók számának fejlődése szempontjából nem tekinthető iránymutatónak. Természetes, hogy az ifjúság a katonai szolgálatból való elbocsátás után pótolni igyekezett az elmulasztottakat s így a hadviselt korosztályok egyszerre jelentkeztek a főiskolákra. Ebben a hirtelen emelkedésben azonban jelentős szerepe van egyéb körülményeknek is. Az elszakított területekről az első években a magyar intelligencia nagy tömegekben menekült át Csonka-Magyarországra s küldte fiait a magyar egyetemekre. De ebben az időben főiskoláinkon igen magas volt azoknak a hallgatóknak a száma is, akiknek a szülei elszakított területen maradtak. Jövőjük biztosítását azonban ezek a hallgatók is Csonka-Magyarországtól remélték, annál is inkább, mert a magyar oklevélnek elszakított területen való érvényesítését az utódállamok rendkívül megnehezítették. Mindezek következtében a létszám négy éven keresztül erősen felduzzadt. Az utolsó nyolc év adata azonban már meglehetősen kiegyensúlyozott fejlődésről tanuskodik, amelyből világosan megállapítható, hogy a főiskolai hallgatók száma az elmúlt

évtizedben a háború előtti állapothoz viszonyítva annak a számnak majdnem kétszeresére emelkedett, mint amekkora a népesség szám-szerű fejlődésének megfelelően lehetett volna.

Helyesebb eredményre jutunk azonban akkor, ha a hallgatók számát nem az összes, hanem csak a 18—30 éves korú népesség számával állítjuk szembe s ezáltal a népesség korösszetételében beállott változás zavaró hatását kiküszöböljük. Ezen az alapon Magyarországon 100 ezer 18—30 éves lakosra jutott:

1910-ben	433 főiskolai hallgató
1920-ban	913 „ „
1930-ban	766 „ „

Láthatjuk tehát, hogy a kétféle számítási mód csaknem azonos eredményre vezet, bár az utóbbi adatok a hallgatók számának a népességhez viszonyított gyarapodását kissé mérsékeltebbnek mutatják. A 18—30 éves korcsoport ugyanis 1910-ben az összes népesség 20,8%-át tette, míg 1930-ban már 24,1 százalékát. Ennek a korcsoportnak a viszonylagos erősödése természetesen a főiskolák benépesülésére is kedvező hatással volt.

Az idevonatkozóan rendelkezésünkre álló adatok alapján bemutathatjuk, hogy a Németbirodalomban¹⁾ a főiskolai hallgatók száma a népesség számához mérten a háború után hogyan alakult.

Az összes népességhez viszonyítva a Németbirodalomban 100 ezer főre jutott a főiskolai hallgatók összes számából:

1911-ben	100,4 hallgató
1914-ben	106,4 „
1925-ben	126,9 „
1926-ban	134,4 „
1927-ben	148,3 „
1928-ban	164,2 „
1929-ben	180,9 „
1930-ban	192,7 „
1931-ben	200,5 „

Ha pedig a hallgatók összes számát a Németbirodalomban is csak a 18—30 éves korú népességhez viszonyítjuk, úgy fejlődéséről a következő képet kapjuk:

1910-ben	483 hallgató
1925-ben	581 „
1930-ban	841 „
1931-ben	877 „

Az adatok egybevetésével feltűnő különbség mutatkozik Magyarország és a Németbirodalom háború utáni hallgatólétszámának

¹⁾ Lásd a «Deutsche Hochschulstatistik» Band 7, Sommerhalbjahr 1931. 15—16. oldalán.

a fejlődése között. Mint láttuk, a főiskolai hallgatók száma hazánkban a 20-as évek elején hirtelen feltorlódott, majd négy év múlva a hullám elsimult s azóta nagyobb változás nem állott be. Németországban viszont a közvetlen háború utáni szökőár elmúltával ismét erőteljes és fokozatos emelkedés mutatkozik s az tart egészen napjainkig. Míg ugyanis Magyarországon a hallgatók száma az utolsó hat év alatt 5,1%-kal emelkedett, addig Németországban 54,2%-kal. Az alap azonban, amelyről a főiskolai hallgatók száma a múlt évtized közepétől ismét felfelé lendült, Németországban viszonylag sokkal alacsonyabb volt, mint Magyarországon. 1925-ben az előbbi államban 100 ezer lakosra 127 főiskolai hallgató jutott, nálunk pedig 183. A kiegyenlítés csak négy év múlva (1929-ben) következett be, amikor az előbbi arányszám mindkét országban egyformán 180 volt.

Nem érdektelen továbbá az adatokat abból a szempontból is vizsgálni, hogy a következő tanévekben a hallgatók számának milyen valószínű alakulása várható. Ennek érdekében elsősorban azt kell néznünk, hogy milyen irányú változást mutat a főiskolai tanulmányok valamely ágába újonnan bekapcsolódó hallgatók száma. (Lásd a 3. sz. táblát.) Meg kell említenünk, hogy a módszert illetően a szakirodalomban kétféle felfogással találkozhatunk. Ha azt kutatjuk, hogy évenként hányan iratkoznak be valamely főiskolára *első ízben*, olyan egyének tehát, akik azideig főiskolai hallgatók még egyáltalán nem voltak, ennek megállapításával a főiskolák felé való törekvés nagyságát mérhetjük le. Ha azonban arról akarunk tájékozódni, hogy az egyes tudományterületeken hányan akarnak képesítést szerezni, tehát hogy az egyes foglalkozások tekintetében milyen mértékű utánpótlás mutatkozik, úgy az I. évfolyamra beiratkozott hallgatók összes számának a változását kell figyelemmel kísérnünk, tekintet nélkül arra, hogy a hallgatók első ízben jelentkeznek-e a főiskolán vagy sem. Az összes hallgatók között ugyanis igen magas — évenként csaknem ezer — azoknak a száma, akik az eredetileg választott tanulmányaikat több-kevesebb idő múlva befejezetlenül abbahagyták és egy másik tudományterületre mint kezdők jelentkeztek. Azoknak a száma pedig, akik már valamely főiskolai oklevél birtokában kezdtek újabb tanulmányokat, tanévenként szintén meghaladja a 600-at. Ennek a két csoportnak a keretéből pedig évenként igen sok — több, mint 500 hallgató — jut a főiskolák I. évfolyamaira, akiket azon a tudományterületen, amelyre újjól beiratkoztak, az utánpótlás szempontjából feltétlenül figyelembe kell vennünk.

A hallgatók ilyen nagy tömegének az egyes tudományterületek között való állandó hullámzása azonban rendkívül zavarja a fejlődés irányának megállapítására vonatkozó számítások helyességét. De a tudományterületek változtatása végeredményben a hallgatók tanulmányi idejének — sok esetben lényeges — meghosszabbodását is eredményezi. Ennek következtében pedig ezek a hallgatók a szabályszerű időnél tovább maradnak a statisztikai vizsgálódás tükrében s így a létszám látványosan emelkedését okozzák.

Az I. éves hallgatók számának a megállapítása után azt kell néznünk, hogy az egyes főiskolákon hányan tettek eleget az előírt félévek hallgatásának, hányan fejezték be tehát tanulmányaikat, vagy legalább is mentesültek a további beiratkozás kötelezettsége alól. Ha ebből a szempontból tudományterületek szerint az utolsó évfolyamok hallgatólétszámát vesszük számításba, akkor, ha nem is teljesen, de nagy mértékben megközelítjük a valóságot. Ez esetben ugyanis hibaforrásra ad okot az a körülmény, hogy a hallgatók egy része nem kielégítő tanulmányi eredmény vagy egyéb okok miatt félévismétlésre kényszerül, tehát nem távozik még a főiskoláról, másrésze pedig bizonyos tanulmányi kedvezmények, félévbeszámítások (előző tanulmányok vagy katonai szolgálat alapján) következtében az utolsó évfolyam előtt is mentesülhet a további beiratkozás alól.

A hallgatók létszámának szabályszerű változását tehát az előbb említett két tényező (a tanulmányaikat kezdő és befejező hallgatók csoportjai) irányítja elsősorban. Ha azonban az adatokat közelebbről vizsgáljuk, úgy azt látjuk, hogy a főiskolai tanulmányokba bekapcsolódó és az onnan távozó hallgatók száma a valóságban sokkal nagyobb, mint amilyenek azt az előbbi két csoport adataira mutatja. Figyelembe kell ugyanis vennünk, hogy az összes hallgatók között tanévenként meghaladja a kétezret azoknak a száma, akik tanulmányaikat hosszabb vagy rövidebb időre megszakították. Jóllehet ezeknek a hallgatóknak egy része azok közül kerül ki, akik tanulmányaikat egyidejűleg meg is változtatták, túlnyomó többségük azonban továbbra is ugyanazon a tudományterületen folytatja tanulmányait s az egyetemi életbe való újbékapcsolódásuk rendszertelenségével teljesen megbontják a hallgatólétszám alakulásának a szabályszerűségét.

A 3. sz. tábla adatai szerint az I. évfolyamra iratkozó hallgatók összes száma 1930/31-ig emelkedett, a következő tanévben azonban már megtört az egyetemek felé való áramlás ereje. Az egyetemek I. évfolyamain a hallgatók száma — az államszámvetési tanfolyamoktól

eltekintve — 310-zel esett vissza, főképp a közgazdaságtudományi, jogi és bölcsészeti karon.

Az I. évfolyamokra iratkozó hallgatók számát legközvetlenebbül az érettségi vizsgát tett tanulók számának az alakulása befolyásolja. Az összefüggés mértékének az ismertetésére a következő adatok szolgálnak:

	Az érettségi vizsgát tették	Az I. éves hallgatók szám	%
1928-ban	7.237	4.688	64·8
1929-ben	7.277	4.946	68·0
1930-ban	8.133	5.229	64·3
1931-ben	8.299	4.760	57·4
1932-ben	8.855	4.696	53·0

A két adatsor egymáshoz való viszonyának a jelentőségét ugyan több körülmény gyengíti, nagy általánosságban azonban ezek az adatok mégis azt mutatják, hogy a főiskolai hallgatóság utánpótlásának a lendülete tulajdonképpen már 1930-ban megtört. Kovács Alajos¹⁾ kifejtette, hogy a főiskolai hall-

¹⁾ Lásd Kovács Alajos dr.: «Az állás nélküli diplomások kérdéséhez» című tanulmányát a Magyar Statisztikai Szemle 1932. évi 9. számában.

gatók tömege a népességünk korösszetételében mutatkozó eltolódások miatt az 1933/34. tanévtől ritkulni fog. Az I. osztályos középiskolai tanulólétszám alakulásának következtében ugyanis a középiskolai érettségit tett tanulók száma az 1932/33. tanévtől kezdve csökkenni fog.

A már rendelkezésre álló adatokból azonban kitűnik, hogy a visszaesés úgy a középiskolák tanulólétszáma, mint pedig a főiskolai hallgatóság száma tekintetében sokkal nagyobb arányokat fog ölteni, mint amilyenre a népesedési adatok alapján számíthatunk. A középiskolákban érettségit tett *fiútanulók* számánál ugyanis az 1931/32. tanévben várt emelkedés már nem következett be, a főiskolák I. évfolyamain pedig a hallgatók száma már két évvel korábban visszaesett, mint ahogyan az valószínűnek látszott. Az okot e tekintetben bizonyára gazdasági téren kell keresnünk s ha figyelembe vesszük még a kormegoszlás várható hatásait is, a közeli tanévekben a főiskolai hallgatók számának lényegesebb visszaesését remélhetjük.

Megerősíti ezt a következtetést az a körül-

mény is, hogy az utóbbi évek folyamán a főiskolák felé való törekvés általában gyengült, amennyiben a főiskolákon elsősorban jelentkező (újjonnan iratkozó) hallgatók számában is csökkenés mutatkozik. Az államszámveteli tanfolyamok hallgatóinak figyelmen kívül hagyásával ugyanis

1930/31-ben	4.407 hallgató
1931/32-ben	4.121 "

kapcsolódott be újonnan a felsőfokú oktatás keretébe.

Annak megállapítására, hogy az I. évfolyamra beiratkozott hallgatóknak átlag hány százaléka jut el az utolsó évfolyamig, még nem rendelkezünk elegendő adattal. A 3. sz. táblán tudománykarok és főiskolák szerint részletezve a négy utolsó tanévről az *utolsó évfolyamok* hallgatóinak a számát is közöljük. Ezeknek az adatoknak az I. évfolyamok bevételeit feltüntetve adatokkal való egybevetése újabb támpontul szolgálhat a hallgatóság várható összlétszámának az elbírálásánál. Kitűnik ugyanis, hogy a tanulmányaik befejezése előtt álló hallgatók száma már két év óta

apad s ez a jelenség a jövőben valószínűleg csak fokozódni fog, tekintettel az I. évfolyamok hallgatólétszámának az alakulására.

A négy éves vagy ennél rövidebb tanulmányi idejű tudománykarokon, illetőleg főiskolákon az 1928/29. tanév I. évfolyamának a hallgatólétszáma a rendelkezésre álló adatok alapján szembeállítható a szabályszerű tanulmányi idő elmúltával az utolsó évfolyamon számbavett hallgatókkal. Bár az összehasonlításnak csak egyszeri lehetősége a következtetésekre nem nyújt kielégítő alapot s az 1931/32-ben utolsó évfolyamon szereplő hallgatók nem mindegyike iratkozott 1928/29-ben az I. évfolyamra, az adatok alapján mégis azt mondhatjuk, hogy az I. és IV. évfolyamok között a jogi tanulmányokat folytató hallgatók száma morzsolódik le a legnagyobb mértékben, amennyiben a kezdőknek a fele sem jut el szabályszerű idő alatt az utolsó évfolyamig. A közgazdaságtudományi karon a hallgatók előmenetele csaknem ugyanilyen kedvezőtlen képet mutat s nagyobb veszteséget észlelhetünk még a bölcsészettudományi karok hallgatólétszámában is.

3. A hallgatók száma az első és utolsó évfolyamon 1928/29—1931/32-ben.* — Nombre des étudiants de la première et de la dernière année en 1928/29—1931/32.*

Tudománykar, főiskola Facultés, écoles supérieures	A hallgatók száma — Nombre des étudiants							
	az első — de la première				az utolsó — de la dernière			
	évfolyamon — année							
	1928/29	1929/30	1930/31	1931/32	1928/29	1929/30	1930/31	1931/32
Hittudományi karok és főiskolák Facultés et écoles supérieures de théologie	334	385	409	450	191	244	171	242
Jog- és államtudományi karok — Facultés de droit et des sciences politiques	1.248	1.407	1.575	1.492	748	1.035	767	634
Orvostudományi karok — Facultés de médecine	455	388	417	434	517	452	440	435
Bölcsészeti karok — Facultés de philosophie	847	706	762	740	414	457	544	544
Gyógysz. tanfolyamok — Cours de pharmacie	130	119	105	107	175	137	130	100
Közgazdaságtud. kar — Faculté d'économie politique	475	442	500	371	199	225	235	251
Jogakadémiák — Académies de droit	153	225	268	270	241	221	211	160
Műegyetem — Ecole polytechnique	359	350	387	266	387	325	316	331
Állatorvosi főiskola — Ecole supérieure vétérinaire	96	112	110	112	49	44	45	60
Bánya- és erdőmérnöki főiskola — Ecole supérieure des mines et des forêts	49	38	39	39	29	25	24	24
Gazdasági akadémiák — Académies d'agriculture	156	136	109	66	170	137	119	123
Egyéb főiskolák — Autres écoles supérieures	255	268	247	226	260	283	171	156
Mindössze — Total général	4.557	4.576	4.928	4.573	3.380	3.585	3.173	3.060

* Az államszámveteli tanfolyamok, a közgazdaságtudományi kar Keleti Intézete és revizori tanfolyama, továbbá a műegyetem közgazdasági osztálya adatai nélkül. — * Non compris les données des cours de comptabilité publique, de l'Institut oriental et du cours pour réviseurs de la faculté d'économie politique, ainsi que de la section de l'économie politique de l'Ecole polytechnique.

3. A hallgatók demografiai viszonyai.

Ebben a csoportban a hallgatók nemére, korára, vallására, családi állapotára, anyanyelvére, idegen nyelvtudására, állampolgárságára és a szülei lakóhelyére vonatkozó adatokat foglaljuk össze. Idetartozna még a szülők foglalkozás szerint való megoszlásának a tárgyalása is, ezt a részt azonban — tekintettel szociális szempontból való nagy jelentőségére — a 4. fejezetbe illesztettük be. Megjegyezzük még, hogy ismertetésünkönél főként a két utolsó tanévben észlelhető változásokra terjeszkedünk ki, a messzebbmenő megvilágítások tekintetében pedig utalunk *Laky Dezső*¹⁾ és *Asztalos József*²⁾ tanulmányaira.

1. A hallgatók számának *nemek* szerint való alakulását előződen már röviden érintettük. Láttuk azt, hogy a nőhallgatók száma a háború után erőteljes és állandó fejlődésnek indult, míg a férfihallgatók tömege az elmúlt évtized második felében igen jelentéktelen ingadozásokkal csaknem állandónak, de inkább kissé visszaesőnek mondható. A nők aránya ennek következtében az 1931/32. tanévben már 14·2%-ra emelkedett.

Ugyanilyen irányú fejlődést láthatunk Európa más államaiban is, különösen pedig Németországban, ahol a férfihallgatók szá-

¹⁾ A magyar egyetemi hallgatók statisztikája 1930.

²⁾ A magyar főiskolai hallgatók statisztikája az 1930/31. tanévben.

mának állandó csökkenése már az 1929/30. tanévben bekövetkezett, viszont a nőhallgatók száma folyton gyarapszik.

A hallgatók két csoportjának ez az ellentétes irányú fejlődése ezidő szerint nem minősíthető kedvezőtlen jelenségnek. A nők ugyanis kevésbé terhelik a szellemi munkapiacot, mint a férfiak, mert házasság és egyéb okok miatt egy részük már tanulmányaik befejezése előtt kilép a versenyzők sorából. Azok közül pedig, akik főiskolán szerzett tudásukat értékesíteni is akarják, sokan képesítésükhöz mérten alacsonyabb színvonalú munkaalkalmakat is szívesen vállalnak.

A nőhallgatók számát tudományszakok szerint részletezve, a következő összeállítás ismerteti:

	A nőhallgatók számának megoszlása tudománykarok és főiskolák szerint:			
	1930/31		1931/32	
	szám	%	szám	%
Hittudományi karok és főiskolák	25	1·9	24	1·6
Jogi karok és jogakadémiák	19	0·3	2	0·0
Orvostud. karok	217	9·9	241	11·1
Bölcsészeti karok	1.226	49·9	1.251	50·0
Gyógyszertanfolyamok	88	3·4	82	3·1
Közgazd. tud. kar	206	14·7	207	16·2
József-műegyetem	2	0·1	3	0·2
Gazdasági főiskolák ..	16	2·0	18	2·5
Egyéb főiskolák	394	49·8	450	51·4
Összesen ...	2.193	13·6	2.278	14·2

Arányszámuk az egyéb főiskolák (főképp

a polgári iskolai, gyógypedagógiai és testnevelési tanárképzők) csoportjában a legmagasabb, 51·4%. A bölcsészettudományi karon a hallgatók számának éppen felét teszik, a gyógyszerészeti tanfolyamokon pedig 100 hallgató közül 38 nő. A nőhallgatók túlnyomó része tanári pályára készül, utána az orvostudományi kart, a képzőművészeti főiskolát, a közgazdaságtudományi kar kereskedelmi szakosztályát és a gyógyszerészeti tanfolyamokat látogatják legnagyobb számban.

2. A hallgatók *kor szerint* való megoszlását vizsgálva, az adatok a fiatalabb (18—22 évesek) korcsoport arányának a további gyarapodását tüntetik fel. Az előző tanévben az összes hallgatók között a 18—22 évesek aránya 71·8% volt, ez alkalommal pedig 73·8%-ot tett. Az I. évfolyamra beiratkozottak kormegoszlása még kedvezőbb fejlődést mutat, amennyiben a 20 évesnél idősebbek aránya 31·9%-ról 29·0%-ra esett vissza. E tekintetben tehát, bár lassú, de fokozatos közeledést észlelhetünk a helyes arányok kialakulása felé. Mindaddig azonban, amíg a hallgatók olyan nagy számban cseréli fel tanulmányait, s a már oklevéllel rendelkezők olyan tömegesen (1931/32-ben 232-en, előzően 297-en) jelentkeznek a főiskolákon újból mint kezdők, a korosztályok arányában jelentősebb javulást aligha várhatunk. A tanulmányok időleges megszakítása következtében az idősebb korú hallgatók szerepe szintén erősödik. Ez az oka tehát annak, hogy még az 1931/32. tanévben is az I. éves hallgatók $\frac{1}{3}$ -a jóval túlhaladta azt a kort, amelyben a főiskolai tanulmányok megkezdése általában helyesnek mondható.

A kormegoszlásra vonatkozó adatokat az egyes tudománykarok szerint vizsgálva, a legidősebbek (26 évesek és azon felüliek) csoportja az utóbbi tanévekben emelkedett a hit-tudományi, valamint a műegyetemi hallgatók körében. A 18—19 évesek számának a gyarapodása pedig a jogtudományi és a bölcsészeti karok hallgatószámánál a legerőteljesebb.

3. A hallgatók *felekezeti megoszlását* feltüntetett arányszámokból kitűnik, hogy az 1931/32. tanévben az izraelita vallásúak javára az összes többi felekezetek arányszáma visszaesett. Ez az eltolódás különösen az I. évfolyamra beiratkozott hallgatók számánál észlelhető, akik között a római katolikus vallásúak aránya az előző tanévvel szemben 60·5-ről 58·6%-ra esett, a reformátusoké 18·6-ről 17·8-ra, az ágostai hitv. evangélikusoké 7·8-ról 7·7-re, az egyéb vallásúaké 2·8-ról 1·8%-ra, amivel szemben az izraelita vallásúak aránya 10·3%-ról 14·1-re szűkült fel.

Az összes főiskolai hallgatók felekezeti meg-

oszlásának háború utáni alakulását a következő összeállítás szemlélteti:

	róm. kat.	ref.	ág. h. ev.	izr.	egyéb
1921/22-ben	57·1	19·2	8·8	12·0	2·9
1922/23-ban	58·2	18·9	8·5	11·5	2·9
1923/24-ben	57·5	20·3	8·7	10·7	2·8
1924/25-ben	58·2	20·7	8·5	9·8	2·8
1925/26-ban	59·3	20·8	8·3	9·0	2·6
1926/27-ben	58·7	21·3	9·0	8·6	2·4
1927/28-ban	60·0	20·3	8·9	8·4	2·4
1928/29-ben	60·4	19·6	8·8	8·8	2·4
1929/30-ban	59·4	19·9	8·7	9·5	2·5
1930/31-ben	59·5	19·3	8·1	10·5	2·6
1931/32-ben	59·0	18·6	7·9	12·3	2·2

Az összehasonlítás érdekében közöljük az 1930. évi népszámlálás által idevonatkozóan megállapított arányszámokat is. Ezek szerint az összes népességből:

római katolikus vallású	64·9%
református vallású	20·9%
ág. hitv. evangélikus vallású	6·1%
izraelita vallású	5·1%
egyéb (gör. kat., gör. kel., unit. stb.) vallású	3·0%

Láthatjuk tehát, hogy a főiskolai hallgatók vallás szerinti való megoszlása elég nagy eltéréseket mutat a népesség ugyanilyen arányszámaitól. Ehhez mérten különösen kiemelkedik az izraelita hitfelekezetnek a hallgatók számából való igen magas részesedése, amely ma már jóval több, mint kétszerese a népességi arányszámnak.

Mint később látni fogjuk, Németországban az izraelita vallású főiskolai hallgatók arányszáma a népességi arányszámnak több, mint négyszerese, Cseh-Szlovákiában hatszorosa, Jugoszláviában kilencszerese, Romániában két és félszerese, Lengyelországban pedig másfélszerese. Ezek az adatok bizonyos mértékig arra is rávilágítanak, hogy a zsidóság az egyes államokban az egyéb vallású népességgel szemben mily kulturális és gazdasági életszínvonalat tudott magának biztosítani, vagyis a felsőfokú oktatásra vonatkozóan milyen igényeket tud támasztani. Magyarországon a feltüntetett adatok szerint a numerus claususnak abból a szempontból, hogy a zsidóság is csak a népességben elfoglalt arányszámának megfelelően vegyen részt a felsőfokú oktatásban, újabban már alig van jelentősége. A középfokú iskolákban érettségi vizsgát tett tanulók között 1926/27-ben még 25·1%-ot tett az izraelita vallásúak aránya, az 1931/32. tanévben pedig már csak 18·4-ot. Ezzel szemben a főiskolákon az izraelita vallású hallgatók arányszáma évről-évre rohamosan emelkedik.

Az egyes hitfelekezetekhez tartozó hallga-

tók számának a változását tudománykarok szerint is érdekes megfigyelni. A végeredménynek megfelelően természetesen a keresztény hallgatók aránya ebben a részletezésben is általában visszaesett, mégis az előző tanévvel szemben a római katolikusok szerepe elég erőteljesen javult a gyógyszerészeti tanfolyamon és a gazdasági főiskolákon. A református vallásúak a József-műegyetem és az egyéb főiskolák csoportjában, az ág. hitv. evangélikusok pedig a jogi karon és a gyógyszerészeti tanfolyamon érték el kedvezőbb számszerű fejlődést. Az izraelita vallású hallgatók térfoglalása ezzel szemben csupán a gyógyszerészeti tanfolyamon és a gazdasági főiskolákon szorult valamivel szűkebb keretek közé, előretörésük viszont egyes tudományzakokon szinte ugrásszerű. A közgazdaságtudományi karon pl. arányszámuk egy év alatt 16·0-ról 19·7%-ra szűkült, az orvostudományi karon 14·3-ról 17·6%-ra.

Más államok főiskolai hallgatóinak felekezeti megoszlására vonatkozóan Németországból, Cseh-Szlovákiából, Jugoszláviából, Romániából és Lengyelországból állanak rendelkezésünkre adatok. Nem érdektelen ezeknek az adatoknak az áttekintése sem, egyrészt a külföldi idevonatkozó arányszámok fejlődésének megfigyelése, másrészt pedig a hazai viszonyokkal való összehasonlítás szempontjából.

Az említett öt állam összes népességének felekezeti megoszlását a következő százalékos arányszámok szemléltetik:

	Német-ország	Cseh-Szlovákia	Jugoszlávia	Románia	Lengyelország
Katolikus ...	32·4	77·5	39·6	14·0	74·3
Protestáns ...	64·1	7·5	1·9	6·3	3·7
Görög keleti..	0·0	1·0	46·7	73·0	11·0
Izraelita	0·9	2·4	0·5	5·8	10·9
Egyéb	0·4	5·8	11·3	0·9	0·1
Felekezeten kiv.	2·2	5·8	0·0	0·0	0·0

Románia népességének felekezeti megoszlására vonatkozóan meg kell jegyeznünk, hogy az adatokat — az izraelita hitfelekezet kivételével — a Monitorul Oficial I. 1931 dec. 2-i számából vettük. Az erdélyi egyházkerületek kimutatásai azonban a mai Erdélyben élő református vallásúak számát az idézett forrásnál 61.576-tal, az unitárius vallásúak számát pedig 822-vel magasabbra teszik. Az izraelita vallásúak számát a «Minerva Enciclopedia Romana, Cluj 1930»-ból idézzük (lásd a 977. lapon).

A 4. számú tábla a főiskolai hallgatók felekezeti megoszlását ismerteti az utolsó négy tanévről. A fejlődés irányára nézve megállapíthatjuk, hogy Németországban az egyes hitfelekezetek aránya az utóbbi években meglehetősen állandóságot mutat s csak a felekeze-

ten kívül álló hallgatók térfoglalása erősödik évről-évre fokozatosan. Cseh-Szlovákiában a római katolikus, protestáns és az izraelita vallású hallgatók arányának a határozott előretörése észlelhető, míg a görög keleti vallásúak szerepe a főiskolai hallgatók között négy év alatt 8·4%-ról 4·1%-ra esett vissza. Ennek oka — mint később látni fogjuk — az orosz nemzetiségű hallgatók számának nagyarányú csökkenése.

Jugoszláviára és Romániára nézve a hallgatók felekezeti megoszlását ismertető legújabb adatok hiányzanak. A táblán ismertett tanévekben azonban Jugoszláviában a görög keleti vallás javára az összes többi hitfelekezethez tartozó hallgatók arányszáma visszaesett (főképp a római katolikusoké), míg Romániában ez alatt az idő alatt ugyan-csak a görög keleti vallású hallgatók aránya gyarapodott erőteljesen, de csupán az izraelita vallásúak rovására. Lengyelországban újabban a római katolikus vallású főiskolai hallgatók arányszáma emelkedik, elsősorban az izraelita vallásúak rovására.

Az adatok messzebbmenő mérlegelésénél azonban figyelembe kell vennünk, hogy Németországban, valamint Cseh-Szlovákiában igen jelentékeny a főiskolai tanulmányokat folytató külföldi állampolgárok száma, akiknek a felekezeti megoszlása pedig nagy mértékben eltér a nem idegen állampolgár hallgatókétól. Németországban pl. az 1930. tanévi nyári félévében a német és idegen állampolgár hallgatók felekezeti megoszlása százalékban a következő volt:

	német	külföldi
Protestáns	68·15	38·02
Katolikus	27·23	20·99
Egyéb keresztény	0·13	11·31
Izraelita	2·96	18·11
Egyéb nem keresztény	0·01	4·15
Felekezeten kívüli	1·18	4·48
Ismeretlen	0·34	2·94

A főiskolai hallgatók és az összes népesség felekezeti megoszlásának az egybevetésénél tehát a külföldi hallgatókat figyelmen kívül kell hagynunk. Az így különválasztott adatok alapján azt látjuk, hogy Németországban a protestáns és főképp az izraelita vallásúak szerepe a főiskolai hallgatók között nagyobb, mint a népesség összes számában.

A Cseh-Szlovákiában tanuló külföldi állampolgárok vallására nézve nincsenek adataink. A hallgatók nemzetiség szerinti való megoszlása azonban bizonyos mértékig magyarázatul szolgál a felekezeti arányszámokban észlelhető eltolódások okaira. Az 5. sz. tábla adataiból ugyanis megállapíthatjuk, hogy a görög keleti vallásúak arányának nagyfokú visszaesése az orosz nemzetiségű hallgatók

4. A főiskolai hallgatók felekezeti megoszlása Németországban, Cseh-Szlovákiában, Jugoszláviában, Romániában és Lengyelországban. — Répartition des étudiants suivant les cultes en Allemagne, en Tchéco-Slovaquie, en Yougoslavie, en Roumanie et en Pologne.

Ország, tanév Pays, années scolaires	A hallgatók összes száma—Nombre total des étudiants	A hallgatók vallás szerint — Etudiant d'après les cultes										
		Római kat. Catholiques romains	Görög kat. Catholiques orthodoxes	Protestáns Protestants	Görög keleti Gréco-orientaux	Cseh nemzeti Tchèques nationaux	Egyéb keresztény Autres chrétiens	Israélita Israélites	Egyéb nem keresztény Autres non chrétiens	Felekezeten kívüli—Sans confession	Egyéb Autres	Ismeretlen Inconnus
1. Németország — Allemagne												
Nyári félév. — Semestre d'été												
1928. szám — nombre ...	109.427	29.873	—	71.891	—	—	860	4.240	307	1.336	—	920
%	100-0	27-3	—	65-7	—	—	0-8	3-9	0-3	1-2	—	0-8
1929. szám — nombre ...	122.085	31.988	—	81.794	—	—	911	4.642	278	1.607	—	865
%	100-0	26-2	—	67-0	—	—	0-8	3-8	0-2	1-3	—	0-7
1930. szám — nombre ...	132.090	35.531	—	87.912	—	—	957	4.972	299	1.786	—	633
%	100-0	26-9	—	66-5	—	—	0-7	3-8	0-2	1-4	—	0-5
1931. szám — nombre ...	138.010	36.719	—	91.725	—	—	974	5.288	285	2.031	—	988
%	100-0	26-6	—	66-5	—	—	0-7	3-8	0-2	1-5	—	0-7
2. Cseh-Szlovákia — Tchéco-Slovaquie												
1927/28. szám — nombre ..	29.642	16.239	596	1.942	2.483	1.150	—	3.778	—	3.235	—	219
%	100-0	54-8	2-0	6-6	8-4	3-9	—	12-7	—	10-9	—	0-7
1928/29. szám — nombre ..	30.272	17.373	443	2.083	1.741	1.284	—	4.019	—	3.161	—	168
%	100-0	57-4	1-5	6-9	5-7	4-2	—	13-3	—	10-4	—	0-6
1929/30. szám — nombre ..	31.578	18.492	454	2.262	1.449	1.448	—	4.438	—	2.951	—	84
%	100-0	58-5	1-4	7-2	4-6	4-6	—	14-1	—	9-3	—	0-3
1930/31. szám — nombre ..	32.831	19.058	480	2.435	1.356	1.502	—	4.935	—	2.966	—	99
%	100-0	58-1	1-5	7-4	4-1	4-6	—	15-0	—	9-0	—	0-3
3. Jugoszlávia — Yougoslavie												
1925/26. szám — nombre ..	10.970	3.812	26	71	6.428	—	—	482	127	22	—	2
%	100-0	34-7	0-2	0-7	58-6	—	—	4-4	1-2	0-2	—	0-0
1926/27. szám — nombre ..	12.442	4.304	31	83	7.306	—	—	546	148	16	—	8
%	100-0	34-6	0-2	0-7	58-7	—	—	4-4	1-2	0-1	—	0-1
1927/28. szám — nombre ..	12.109	4.520	1)749	92	6.040	—	—	541	148	17	—	2
%	100-0	37-3	6-2	0-8	49-9	—	—	4-5	1-2	0-1	—	0-0
1928/29. szám — nombre ..	12.534	4.523	21	94	7.131	—	—	569	167	26	—	3
%	100-0	36-1	0-2	0-8	56-9	—	—	4-5	1-3	0-2	—	0-0
4. Románia — Roumanie												
1925/26. szám — nombre ..	23.562	448	921	366	17.771	—	—	4.004	—	—	—	52
%	100-0	1-9	3-9	1-6	75-4	—	—	17-0	—	—	—	0-2
1926/27. szám — nombre ..	27.903	544	1.010	587	21.261	—	—	4.390	—	—	—	111
%	100-0	2-0	3-6	2-1	76-2	—	—	15-7	—	—	—	0-4
1927/28. szám — nombre ..	29.647	588	999	437	23.267	—	—	4.215	—	—	—	141
%	100-0	2-0	3-4	1-5	78-4	—	—	14-2	—	—	—	0-5
1928/29. szám — nombre ..	31.154	669	1.113	564	24.324	—	—	4.368	—	—	—	116
%	100-0	2-1	3-6	1-8	78-0	—	—	14-1	—	—	—	0-4
5. Lengyelország — Pologne												
1927/28. szám — nombre ..	41.734	28.899	1.872	963	767	—	—	8.258	—	—	—	222
%	100-0	69-3	4-5	2-3	1-8	—	—	19-8	—	—	—	0-5
1928/29. szám — nombre ..	43.607	29.959	1.992	1.063	818	—	—	8.711	—	—	—	208
%	100-0	68-7	4-6	2-4	1-9	—	—	20-0	—	—	—	0-5
1929/30. szám — nombre ..	45.486	31.100	2.163	1.106	908	—	—	8.796	—	—	—	180
%	100-0	68-4	4-8	2-4	2-0	—	—	19-3	—	—	—	0-4
1930/31. szám — nombre ..	48.155	34.303	2.126	1.194	1.049	—	—	8.923	—	—	—	135
%	100-0	71-2	4-4	2-5	2-2	—	—	18-5	—	—	—	0-3

¹⁾ A jugoszláv statisztikai évkönyv (1929) adata. Valószínűleg téves s a hallgatók túlnyomó többsége görög keleti vallású. — Donnée de l'Annuaire statistique yougoslave (1929). Ce chiffre est probablement erroné et la grande majorité des étudiants est de religion gréco-orientale.

²⁾ A Chisinau-i görög keleti hittudományi kar adatai nélkül. — Non compris les données de la faculté de théologie gréco-orientale de Chisinau.

5. A főiskolai hallgatók állampolgárság és nemzetiség szerint Cseh-Szlovákiában 1922/23—1930/31-ben. — Les étudiants suivant la qualité de citoyen et la nationalité en Tchéco-Slovaquie en 1922/23—1930/31.

Tanév Années scolaires	A hallgatók — Etudiants																	
	összesen au total	közül külföldi állampolgár — dont ressortissants étrangers										nemzetiség szerint — d'après la nationalité						
		összesen au total	Jugoszláv Yougoslaves	magyar Hongrois	orosz Russes	német Allemands	magyar Hongrois	oszták Autrichiens	egyéb Autres	cseh-szlovák Tchéco-Slovaques	orosz Russes	német Allemands	magyar Hongrois	lengyel Polonais	román Roumains	zsidó Juifs	egyéb Autres	
1923/24. ..	27.414	6.877	474	690	4.172	24	26	77	1.414	14.221	5.339	5.272	834	73	?	832	843	
% ..	100-0	25-1	1-7	2-5	15-2	0-1	0-1	0-3	5-2	51-9	19-5	19-2	3-0	0-3	?	3-0	3-1	
1924/25. ..	28.973	7.781	375	1.360	4.619	31	110	74	1.212	14.433	5.592	5.551	933	133	?	1.376	955	
% ..	100-0	26-9	1-3	4-7	15-9	0-1	0-4	0-3	4-2	49-8	19-3	19-2	3-2	0-5	?	4-7	3-3	
1925/26. ..	28.997	7.084	288	1.241	4.089	26	207	65	1.168	15.029	4.905	5.414	779	149	?	1.943	778	
% ..	100-0	24-4	1-0	4-3	14-1	0-1	0-7	0-2	4-0	51-8	16-0	18-7	2-7	0-5	?	6-7	2-7	
1926/27. ..	28.825	6.022	244	1.112	3.164	40	263	89	1.110	15.606	3.798	5.688	899	156	?	1.927	751	
% ..	100-0	20-9	0-8	3-9	11-0	0-1	0-9	0-3	3-9	54-2	13-2	19-7	3-1	0-5	?	6-7	2-6	
1927/28. ..	29.642	5.332	278	1.353	2.079	37	375	64	1.146	16.752	2.786	6.073	985	209	112	2.038	687	
% ..	100-0	18-0	0-9	4-6	7-0	0-1	1-3	0-2	3-9	56-6	9-4	20-5	3-3	0-7	0-4	6-9	2-3	
1928/29. ..	30.272	4.631	301	1.326	1.260	67	384	101	1.192	17.905	1.722	6.313	1.063	222	122	2.190	735	
% ..	100-0	15-3	1-0	4-4	4-2	0-2	1-3	0-3	3-9	59-2	5-7	20-9	3-5	0-7	0-4	7-2	2-4	
1929/30. ..	31.578	4.754	312	1.665	797	79	366	99	1.436	18.866	1.260	6.476	1.129	233	144	2.547	923	
% ..	100-0	15-1	1-0	5-3	2-5	0-3	1-2	0-3	4-5	59-7	4-0	20-5	3-6	0-7	0-5	8-1	2-9	
1930/31. ..	32.831	5.182	358	2.196	553	99	324	80	1.572	19.385	1.101	6.699	1.137	289	158	2.944	1.118	
% ..	100-0	15-8	1-1	6-7	1-7	0-3	1-0	0-2	4-8	59-0	3-3	20-4	3-5	0-9	0-5	9-0	3-4	

elmaradásával van összefüggésben. Az izraeliták térhódítását pedig elsősorban a külföldi zsidó nemzetiségű hallgatók számának a gyarapodása okozza. Nem tudjuk megállapítani, hogy a cseh-szlovák statisztikai hivatal milyen szempontokat követ a zsidó nemzetiségű és zsidó vallású hallgatók számának a megállapításánál, a hallgatók állampolgárságára és nemzetiségére vonatkozó adatok alapján azonban arra következtethetünk, hogy a zsidó nemzetiségű hallgatók között a külföldi (főleg lengyel) és valószínűleg a Magyarországtól elcsatolt területről származó izraelita vallású hallgatók vannak túlsúlyban.

A Jugoszláviában és Romániában tanuló idegen állampolgár főiskolai hallgatók felekezeti megoszlását nem ismerjük. Jugoszláviában azonban főképp orosz állampolgárok (1925/26-ban 1.247, az összes hallgatók 11-4

százaléka; 1928/29-ben 1.320, az összes hallgatók 10-5%-a) végeznek főiskolai tanulmányokat, akiken kívül az egyéb idegen állampolgár hallgatók száma tanévenként 150—160 között mozog. Közülük magyar állampolgár tanévenként 10—12.

Romániában a külföldi honos főiskolai hallgatók száma az összes hallgatók számához viszonyítva teljesen jelentéktelen.

Az e két utóbbi állam főiskolai hallgatójának nemzetiség (anyanyelv) szerint való megoszlására vonatkozó adatok az elszakított magyarság szempontjából közelről érdekelnek bennünket. Az 1929. évi jugoszláv statisztikai évkönyv, valamint a román közoktatásiügyi minisztérium «Statistica Invământului din Romania pe anii scolari 1921/22—1928/29.» című kiadványa alapján idevonatkozóan a következő adatokat közölhetjük:

Jugoszlávia	A hallgatók anyanyelve		1925/26		1926/27		1927/28		1928/29	
	szám	%	szám	%	szám	%	szám	%		
Jugoszláv	9.272	84-6	10.172	81-8	10.033	82-8	10.348	82-6		
Orosz	1.276	11-6	1.599	12-8	1.436	11-9	1.375	11-0		
Magyar	113	1-0	224	1-8	223	1-8	269	2-1		
Német	102	0-9	169	1-4	154	1-3	187	1-5		
Zsidó	67	0-6	91	0-7	107	0-9	162	1-3		
Egyéb	140	1-3	187	1-5	156	1-3	193	1-5		
Összesen	10.970	100-0	12.109	100-0	12.534	100-0	12.534	100-0		

Románia	1925/26		1926/27		1927/28		1928/29	
	A hallgatók anyanyelve	szám	%	szám	%	szám	%	szám
Román	18.109	76.9	21.532	77.2	23.691	79.9	24.789	79.6
Zsidó	4.004	17.0	4.390	15.7	4.215	14.2	4.368	14.1
Magyar	389	1.6	509	1.8	565	1.9	659	2.1
Német	327	1.4	465	1.7	378	1.3	437	1.4
Bolgár	301	1.3	275	1.0	280	0.9	219	0.7
Orosz	114	0.5	183	0.6	135	0.5	107	0.3
Egyéb	318	1.3	551	2.0	383	1.3	575	1.8
Összesen	23.562 ¹⁾	100.0	27.903	100.0	29.647	100.0	31.154	100.0

Láthatjuk tehát, hogy az elszakított magyarság új hazájában fokozódó mértékben vesz részt a felsőfokú oktatásban, helyesebben: ebből a célból mind kevesebben keresik fel a magyar főiskolákat. Figyelembe kell azonban vennünk, hogy úgy Jugoszláviában, mint főképp Romániában a zsidó nemzetiségűnek feltüntetett hallgatók között igen jelentékeny azoknak a száma, akik tulajdonképpen magyar anyanyelvűek. Az 1928/29. tanév óta pedig a magyar anyanyelvű hallgatók száma valószínűleg lényegesen emelkedett. Erre nézve nincsenek összefoglaló adataink, de csupán a kolozsvári tudományegyetemen az 1930/31. tanévben már 842 magyar anyanyelvű és 301 zsidó nemzetiségűnek feltüntetett hallgató iratkozott be s így az összes magyar anyanyelvű hallgatók száma ezen az egy főiskolán már több, mint ezerre tehető. (Lásd Anuarul Universitatii Regele Ferdinand I. Cluj, pe anul scolar 1930/31.)

Végeredményben, ha az Európában főiskolai tanulmányokat folytató magyar anyanyelvű hallgatók számát egybefoglaljuk, úgy azt 20.500—21.000-ben állapíthatjuk meg. Az idevonatkozó részletadatokat pedig a következők:

Magyar anyanyelvű hallgatók magyar főiskolákon	15.700
Magyar állampolgár hallgatók külföldi főiskolákon	1.803
Magyar anyanyelvű, de nem magyar állampolgár hallgatók külföldi főiskolákon kb.	3.000
Összesen	20.503

A külföldi főiskolákon tanuló magyar állampolgárok között a nem magyar anyanyelvűek száma jelentéktelen. A magyar anyanyelvű, de nem magyar állampolgár főiskolai hallgatók számát nem tudjuk pontosan megállapítani, de az a feltüntetett 3.000-nél valószínűleg magasabb. Nem vehetjük ugyanis számba azokat, akik az ú. n. utódállamok területén honosak, de nem ott, hanem a nyugateurópai főiskolákon végzik tanulmányaikat. Ezeket a hallgatókat ugyanis a statisztika nem anyanyelvű, hanem állampolgárságuk szerint tartja nyilván.

¹⁾ A Chisinau-i görög keleti hittudományi kar adatai nélkül.

4. A hallgatók *családi állapotát* ismertető adatokból megállapíthatjuk, hogy a házassági kötelékben élő vagy abban élt hallgatók száma ebben a tanévben is tovább csökkent. A visszaesést ezúttal főképp az államszámviteli tanfolyam hallgató-létszámának kisebbedése idézte elő. Arányszámuk az összes hallgatók között már csak 2.9%, az özvegyeké és törvényesen elváltaké pedig alatta marad a fél százalékknak. A legtöbb házastárs most is az államszámviteli tanfolyam hallgatói között található, mert ezek a hallgatók már kor szerint is a magasabb évfolyamokhoz tartoznak s nagyobb részük már kereső foglalkozást is üz.

Itt említhetjük meg, hogy az előző tanévvel szemben emelkedett azoknak a hallgatóknak a száma, akiknek testvérük nincs, viszont visszaesett azoké, akiknek három vagy annál több testvérük van. Ennek legfőbb oka valószínűleg a kedvezőtlen gazdasági viszonyokban keresendő, aminek következtében a nagyobb gyermeklétszámmal megáldott szülők mind ritkábban jutnak abba a helyzetbe, hogy gyermekeiket főiskolákon taníttathassák. A szülők foglalkozása szerint nézve az adatokat, legmagasabb a testvér nélküli hallgatók aránya az egyéb foglalkozási csoportban, amelyek legnagyobb részét a tőkés, járadékosok és háztulajdonosok alkotják, a legkisebb arányszámot viszont ebben a tekintetben az östermelés, valamint az értelmiségi foglalkozásúak körébe tartozó hallgatók csoportjánál találjuk.

5. A hallgatók *anyanyelv* szerint való megoszlását feltüntető adatok az utolsó évben alig változtak. A magyar anyanyelvűek aránya ebben a tanévben is 98.7% volt, ugyanúgy, mint az előző évben. A német anyanyelvűek száma változatlanul 132 maradt, akiket kívül mindössze 80 más idegen anyanyelvű hallgatót találhatunk még.

Annál nagyobb jelentősége van azonban Magyarországon az idegen, főképp pedig a nyugateurópai nyelvek tanulásának. A magyar nyelv elszigeteltségének természetes következménye az, hogy főiskoláinkon teljesen jelentéktelen az idegen anyanyelvű főiskolai hallgatók száma s azoknak is legnagyobb része bírja a magyar nyelvet, a magyar hallgatók között pedig igen magas

azoknak a száma, akik valamely idegen nyelv elsajátítására törekednek.

Az 1931/32. tanévben a magyar anyanyelvű hallgatók 54.2%-a csak anyanyelvén beszélt, valamivel több, mint az előző tanévben. A beszélt idegen nyelvek gyakoriságát tekintve, első helyen 41.3%-kal a németül tudók csoportját találjuk, utána 14.0%-kal a franciául és 8.0%-kal az angolul beszélő hallgatók következnek. Az a körülmény, hogy az ú. n. utódállamok nyelvét elsajátító hallgatók száma igen alacsony, nem mondható kedvező körülménynek. Románul ugyanis a magyar anyanyelvű hallgatók közül mindössze 2.6% tudott, tótul 1.5% és horvát-szerbül 0.9%. Mindenesetre kívánatos volna, hogy főiskolai hallgatóságunk ezeknek a nyelveknek az elsajátítására az eddigieknél jóval nagyobb gondot fordítson.

A hallgatók idegen nyelvtudásának mértékét az egyes főiskolák szerint vizsgálva, e tekintetben igen nagy eltérések észlelhetők a budapesti és a vidéki egyetemek között. A két szélső helyet Budapest és Debrecen foglalja el, amennyiben az idegen nyelven beszélők aránya az előbbi egyetemen 58.3%, Debrecenben pedig csak 30.9%. A tudományegyetemek egyes fakultásainak az adatait vizsgálva pedig a csak anyanyelvükön beszélő magyar hallgatók aránya természetesen a bölcsészeti karon a legkisebb, 36.6%, amivel szemben a hittudományi kar hallgatói közül 79.8%, a hittudományi főiskolákon pedig a hallgatók 82.2%-a nem tud idegen nyelvet.

A magasabb évfolyamokon az idegen nyelvet is beszélő hallgatók aránya lényegesen emelkedik (az I. és IV. évfolyam között 41.3%-ról 52.4%-ra), ami azt mutatja, hogy a hallgatók közül igen sokan ezirányban főiskolai éveik folyamán egészítik ki tudásukat.

Nem érdektelen az adatokat abból a szempontból is áttekinteni, hogy a hallgatók közül hányan ismernek egy vagy több idegen nyelvet. Adataink szerint csak egy idegen nyelvet ismer az összes magyar anyanyelvű hallgatók 26.0%-a, két idegen nyelvet 13.7%, hármat 5% és négy vagy több nyelvet 1.1% mondhatott sajátjának. Ettől az átlagtól természetesen az egyes tudománykarok, illetőleg főiskolák csoportjain belül elég nagy eltérések fordulnak elő.

Az előző tanév adatai a hallgatók nyelvtudása tekintetében csak egészen kismértékű változást mutatnak. Az I. évfolyamra iratkozók között valamivel emelkedett (57.9-ről 58.7%-ra) a csak magyarul beszélő hallgatók száma s ez, bár kissé tompítottabb módon, a hallgatók összes létszámában is kifejezésre

jut. Az eltérések tehát általában jelentékteleneknek mondhatók, mégis a német nyelvtudás rovasára a francia, angol és olasz nyelvek kisebb arányú térhódítása állapítható meg.

6. A hallgatók *állampolgárságát* feltüntető adatok főiskoláinkon elsősorban aszerint módosulnak, hogy az ú. n. utódállamok magyar anyanyelvű hallgatói milyen számban keresik fel régi hazájuk főiskoláit. Ebben a tekintetben az utolsó évek folyamán állandó visszaesés mutatkozik, amely körülmény az elszakított területek magyarsága szempontjából csak kedvezőnek mondható. Magyarországi diplomával ugyanis ezek közül az ifjak közül csak igen kevésnek sikerült jövőjét az utódállamok keretében biztosítani, a legnagyobb részük csonka területünk munkalehetőségeire van utalva. Az 1931/32. évben már 3.5%-ra esett azoknak a száma, akik állampolgárságuk alapján valamely utódállamhoz — legnagyobb részét Romániához — tartoztak, 0.6% pedig egyéb külföldről való.

Az elszakított magyarság fiatal intelligenciájának Csonka-Magyarország felé való vonulását azonban nem annyira az állampolgárságra, mint elsősorban a hallgatók szüleinek lakóhelyére vonatkozó adatok szemléltetik. A hallgatók egy része ugyanis szüleitől függetlenül megszerzi a magyar állampolgárságot, vagy ha ezirányú kérelme még elintézés alatt áll is, már magyar állampolgárnak nevezi magát. Erre enged következtetni az a körülmény, hogy az idegen állampolgárságú hallgatók száma csak egy töredéke azokénak, akiknek a szülői elszakított területen laknak. Ezeknek a szülőknek a gyermekei az elmúlt évtized elején nagymértékben gyarapították főiskolai hallgatóságunk számát, az utóbbi évek folyamán azonban az utánpótlásnak ez a forrása fokozatosan és gyors ütemben lepadt.

Az ú. n. utódállamok területéről származó hallgatók száma főiskoláinkon az elmúlt évtized folyamán a következőképpen alakult:

	az összes hallgatók
1919/20-ban 3.191 hallgató	26.4%-a
1920/21-ben 4.144	24.9 "
1921/22-ben 5.121	25.8 "
1922/23-ban 4.312	20.7 "
1923/24-ben 3.402	19.6 "
1924/25-ben 2.635	16.8 "
1925/26-ban 2.313	15.2 "
1926/27-ben 2.056	13.7 "
1927/28-ban 1.764	11.4 "
1928/29-ben 1.557	9.9 "
1929/30-ban 1.175	7.6 "
1930/31-ben 1.039	6.5 "
1931/32-ben 889	5.6 "

Ezeknek a hallgatóknak évfolyamok szerint való megoszlását nem ismerjük s így nem tudjuk pontosan megállapítani, hogy személy szerint összesen hány elszakított területről származó hallgató kereste fel főiskoláinkat. Valószínű azonban, hogy évfolyamok szerint ezeknek a hallgatóknak a száma is úgy oszlik meg, mint az összes hallgatóké. Ha ezen az alapon minden egyes tanévre megállapítjuk az első évfolyamos hallgatók számát s ebből levonjuk az I. évfolyamra *nem újonnan* iratkozókét, valamint a nem magyar anyanyelvűek számát, akkor a valóságot igen nagy mértékben megközelítően azt mondhatjuk, hogy az 1919/20. tanév óta 10.500 elszakított területről származó magyar hallgató jött csonka hazánk területére főiskolai oklevél megszerzése céljából. Közülük azonban többen már középiskolai tanulmányaikat is magyar iskolákban végezték.

Láthatjuk ebből, hogy az elmúlt évtized során az idegen uralom alá került magyarságot milyen nagy arányú veszteség érte, ellenálló képességét mennyire gyengítette az a körülmény, hogy legértékesebb eleme, az intelligencia utánpótlása tömegesen lépett ki

4. A hallgatók szociális viszonyai.

A főiskolai hallgatóság szociális helyzetének megismerése érdekében azt a miliót kell megrajzolni, amelyben a hallgatóság egyetemi éve alatt él. Ennek a problémának a vizsgálatára főképp csak a háború után terelődött a figyelem, amikor az anyagi erejében rendkívül meggyengült középosztály jelentős része saját erejéből legfeljebb csak igen nagy áldozatok árán volt képes gyermekeinek főiskolai tanulmányait biztosítani. A gazdasági helyzet fokozatos rosszabbodása következtében csakhamar tömegjelenséggé vált a hallgatóságnak a létminimumért való küzdelme. Hogy ilyen viszonyok között sok esetben a tanulmányi eredmény sem volt kielégítő, bizonyítja azoknak a nagy száma, akik tanulmányaikat időközönként megszakítani kényszerültek. De anyagi okok adnak magyarázatot arra is, hogy az említett hallgatók legnagyobb része az orvosi és mérnöki — aránylag a legköltségesebb — tanulmányokat hagyja abba.

Tanulmányi szempontból is nagy jelentősége van tehát annak a tájékozódásnak, hogy a hallgatóság milyen része és milyen mértékig van mások támogatására utalva. Az egyetemi segélyezések kereteinek a megállapításánál pedig nélkülözhetetlen adatok ezek, mert a támogatás megadásának enyhébb vagy szigorúbb feltételekhez való kötése bizonyos

soraiból. Egy kis részük — főképp az évtized első felében végzetek közül — visszajutott ugyan új hazájába, másik részük pedig el sem jutott az oklevél megszerzéséig, a tanulmányaikat sikeresen befejezők túlnyomó többsége azonban a Csonka-Magyarország gyér munkahelyeiért küzdők tömegét gyarapította. A mai szellemi munkanélküliség egyik forrását találhatjuk fel ebben a körülményben s így az elszakított magyarság vérvesztésének egy része az egész magyar nemzet veszteségévé vált.

Az utódállamok szerint az *utolsó tanévben* a hallgatók közül 17 Ausztriához, 195 Cseh-Szlovákiához, 595 Romániához és 82 Jugoszláviához csatolt területről való.

Az elszakított területekről származó hallgatók legnagyobb része (591) a tudományegyetemen folytatta tanulmányait, közülük 194 az orvostudományi, 172 a jogi, 97 pedig a bölcsészeti karokon. A műegyetemen a hallgatók közül adatgyűjtésünk 121-et vett számba, a jogakadémiákon 41-et, a hittudományi főiskolákon 30-at; a gazdasági főiskoláknak 58, az egyéb főiskoláknak pedig 48 elszakított területről származó hallgatója volt.

mértékig nemcsak a hallgatóság összes létszámának a kialakulására lehet befolyással, hanem a helyes szelekciónál is módszerül szolgálhat.

Mivel a hallgatóság szociális viszonyaira bizonyos mértékig a szülők foglalkozási megoszlásának az adatai is rávilágítanak, elsősorban ebben az irányban kell tájékozódni. Át kell tekintenünk azután a hallgatók el-tartóira, kereseti, lakás- és élelmezési viszonyaira vonatkozó adatokat, valamint azokat, amelyek a hallgatók támogatás iránt bejelentett igényeit ismertetik.

1. A *szülők foglalkozás* szerint való megoszlását feltüntető adatok arra nézve adnak felvilágosítást, hogy az értelmiség utánpótlásában társadalmunk egyes rétegeinek milyen szerepe van. Ebből a szempontból természetesen a társadalmi ranglétra magasabb vagy alacsonyabb fokán elhelyezkedett osztályoknak nem a számereje döntő, hanem elsősorban általános kultúrnívója, másodsorban pedig gazdasági helyzete. Önként érthető, hogy az értelmiség pozícióinak megtartására törekszik s gyermekeinek taníttatásáért a legnagyobb áldozatoktól sem riad vissza. A felfelé való törekvési vágy pedig az alsóbb rétegek szellemi értékeinek kiemelésével a középosztály felfrissítéséről gondoskodik.

Az egész népesség és a hallgatók szülei fog-

lalkozásának az adatai azonban önmagukban alig alkalmasak annak a megmérésére, hogy az utánpótlás kialakulásában az egyes társadalmi rétegek közreműködése arányos-e vagy sem. Ennek megállapítása érdekében kulturális és gazdasági vonatkozásokban igen messzemelő kutatásokat kellene végeznünk, melynek eredményét sok körülmény már eleve kétségesse teszi. Sokkal közelebb fekvő — s talán helyesebb — eredményre jutunk, ha csak azt vizsgáljuk, hogy az egyes társadalmi osztályok e tekintetben milyen eredményeket tudnak felmutatni.

Laky Dezső «A magyar egyetemi hallgatók statisztikája 1930» című tanulmányában rész-

letesen feltárta az idetartozó jelenségeket. Megállapította, hogy az intelligencia tömege úgy a háború előtt, mint napjainkban — csaknem egyforma mértékben — főképp önmagából gyarapszik tovább. A háború előtti évekkel szemben lényeges különbség azonban, hogy közszolgálati kereteink kényszerű összezsugorodása következtében, valamint az elszakított területekről menekült tisztviselők nagy száma miatt a nyugdíjas szülők gyermekeinek arányszáma az elmúlt évtized folyamán megháromszorozódott. A három foglalkozási főcsoport közül csökkent az őstermelés, valamint a kereskedelem, hitel és közlekedés körébe tartozó szülők gyermekeinek a tér-

6. A hallgatók szüleinek foglalkozása 1929/30—1931/32-ben. (Százalék). — Profession des parents des étudiants en 1929/30—1931/32. (Pour cent).

Tudománykar, főiskola Faculté, écoles supérieures	A hallgatók száma számban — nombre fond de l'étudiant	Öntermelés — Pro- duction du sol	Bányászat és ipar — Mines et indus- tries	Kereskedelem, ul- ta és közlekedés — Commerce, in- dustrie, communi- cation et transport	Közalkalmazottak és szabadfoglalko- zások — Services publics et profes- sions libérales	Nyugdíjasok — Rétirésés	Egyéb foglalkozá- sok — Autres professions	
Hittudományi kar és főiskolák — Faculté et écoles supérieures de théologie	1929/30 1.248 1930/31 1.348 1931/32 1.528	29.3 30.0 30.0	21.0 20.3 19.6	12.4 12.5 11.7	31.4 25.8 25.6	8.7 9.9 11.1	2.2 1.5 2.0	
Jog- és államtudom. kar és jogakad. — Faculté de droit et des sciences pol. et Acad. de droit	1929/30 5.191 1930/31 5.401 1931/32 5.397	12.8 12.3 11.7	14.5 14.3 13.7	18.4 19.5 20.6	35.3 35.0 35.0	17.3 17.6 17.3	1.7 1.3 1.7	
Orvostudományi kar — Faculté de médecine	1929/30 2.183 1930/31 2.202 1931/32 2.170	12.1 11.8 10.5	18.1 18.4 18.6	19.2 19.2 21.6	33.3 34.0 34.3	15.4 14.9 13.5	1.9 1.7 1.5	
Bölcsészeti kar — Faculté de philosophie	1929/30 2.227 1930/31 2.457 1931/32 2.502	7.9 7.9 7.8	16.3 17.0 16.2	17.1 17.5 17.7	38.5 38.3 39.9	19.1 18.2 17.7	1.1 1.1 0.7	
Gyógyszerészeti tanfolyam — Cours de pharmacie	1929/30 256 1930/31 235 1931/32 215	12.5 11.9 16.3	11.3 11.1 11.2	13.7 15.3 16.7	45.3 50.2 44.2	14.1 11.1 11.6	3.1 0.4 —	
Közgazd.-tudományi kar — Faculté d'économie politique	1929/30 1.271 1930/31 1.397 1931/32 1.282	13.7 13.5 12.4	19.2 18.7 17.5	22.1 22.5 27.7	26.3 24.9 24.4	16.8 18.3 16.9	1.9 2.0 1.1	
József-műegyetem — Ecole polytechnique Joseph	1929/30 1.409 1930/31 1.427 1931/32 1.306	5.2 5.5 4.3	27.8 29.4 29.9	19.2 19.6 19.1	30.0 28.6 28.8	16.5 15.9 17.1	1.3 1.0 0.8	
Gazdasági főiskolák — Ecoles supérieures d'agriculture	1929/30 816 1930/31 795 1931/32 726	34.0 32.5 26.7	13.5 14.5 15.2	10.0 8.9 10.7	28.8 30.7 30.9	13.1 12.3 14.6	0.7 1.1 1.9	
Egyéb főiskolák — Autres écoles supérieures	1929/30 896 1930/31 791 1931/32 876	6.2 7.2 7.8	17.1 17.7 16.0	17.5 16.1 16.6	39.6 38.4 39.7	16.9 18.5 17.9	2.7 2.1 2.0	
Összesen — Au total	1929/30. szám — nombre	15.497	2.083	2.700	2.733	5.208	2.512	261
	%	100.0	13.5	17.4	17.6	33.6	16.2	1.7
	1930/31. szám — nombre	16.053	2.137	2.828	2.902	5.351	2.611	224
	%	100.0	13.3	17.6	18.1	33.3	16.3	1.4
1931/32. szám — nombre	16.002	2.026	2.739	3.066	5.377	2.566	228	
	%	100.0	12.7	17.1	19.2	33.6	16.0	1.4

foglalása, amivel szemben az ipar érdekeltisége erősödött. A fejlődés újabb irányának az ismertetésül megemlíthetjük, hogy az őstermelés arányszáma az utóbbi években is kisebb-mérvű, de folytonos csökkenést mutat, az iparé 1925/26-tól az utolsó előtti tanévig gyarapodott, a kereskedelem, hitel és közlekedés térhódítása pedig az 1924/25. tanév óta változatlanul tart. A tulajdonképpeni értelmiség aránya 1924/25-ben volt a legmagasabb (49·3%) s azóta kisebb ingadozásokkal lassan apad.

Nem érdektelen a szülők foglalkozására vonatkozó adatoknak tudománykarok szerint való vizsgálata sem. A 6. számú táblán láthatjuk, hogy az őstermelés körébe tartozó hallgatók arányszáma legmagasabb a hittudományi karokon és a gazdasági főiskolákon. Feltűnő azonban, hogy éppen az őstermelő népesség ítélete a legkedvezőtlenebb a mezőgazdaság jövőbeli kilátásairól, mert az ebbe a csoportba tartozó hallgatók száma éppen a gazdasági főiskolákon esett vissza az utolsó években a legnagyobb mértékben s ugyanakkor az összes többi foglalkozások viszonylag tért hódítottak. Hangsúlyozzuk azonban, hogy a nem őstermelő foglalkozásúaknak ezen a tudományzaton való előretörése csak viszonylagos, mert a gazdasági szakismeretek iránt érdeklődők száma évről-évre rohamosan csökken. Az ipar részesedése a hittudományi, jogi és közgazdasági karokon hanyatlak, a műegyetemen és a gazdasági főiskolákon pedig fejlődést mutat. A kereskedelem, hitel és közlekedés újabb — a hittudományi és az egyéb főiskoláktól eltekintve — az összes tudománykarokon erősítette pozícióját, főképpen pedig a közgazdaságtudományi karon, amit részben az izraelita vallású hallgatók számának a gyarapodása idézett elő. A közszolgálati és szabadfoglalkozású értelmiség szerepe a hittudományi karon és a gyógyszerészeti tanfolyamon kissé kedvezőtlenebbé vált. A nyugdíjas szülők gyermekeinek az aránya a hittudományi karon emelkedik, az orvosin pedig hanyatlóban van. Ezekben csupán az észlelhető főbb eltérésekre kívántunk röviden rámutatni, a nem említett tudománykarokon, illetőleg szakokon az egyes foglalkozási ágak szempontjából lényegesebb eltolódás az utolsó évek folyamán nem tapasztalható.

A szociális viszonyok feltárásával kapcsolatban egy további fontos kérdés, hogy a hallgatók között milyen arányban vannak azok, akiknek a szülője a megfelelő munkakörben önálló, tisztviselő vagy segédzemély (munkás). Ebben a tekintetben a társadalmi kapillaritás fokozódása észlelhető. Az önállóak aránya lassan hanyatló irányzatot mutat, a

tisztviselőké valamivel állandóbbnak mondható, a segédzemélyzet pedig évről-évre magasabb arányszámot tud felmutatni, mint azt a következőkben láthatjuk:

	Önálló	Tisztviselő	Segédzemély
1927/28.....	29·8	62·1	8·1
1928/29.....	28·6	61·5	9·9
1929/30.....	27·4	61·1	11·5
1930/31.....	27·5	61·3	11·2
1931/32.....	27·2	60·5	12·3

A tartós gazdasági válság figyelembevételével mindenestre feltűnő, hogy előbb a nyugdíjasok csoportjának, most pedig a segédzemélyzetnek a fokozódó térhódítása észlelhető. A feltehetően igen fogyatékos gazdasági erővel rendelkező hallgatók ilyen nagy tömege aligha mondható kedvező jelenségnek. Valószínű, hogy a hallgatók egyrésze a diákszegélyező intézmények hathatós támogatása mellett is súlyos anyagi gondokkal küzd, aminek káros kihatása a tanulmányi eredmények tekintetében is kifejezésre jut. *A diplomás fiatalok között pedig mind kevesebben lesznek azok, akik a szabadfoglalkozások keretében önálló existenciára alapítására jogos reményt táplálhatnak.*

Adatgyűjtésünk alapján azt is megállapíthatjuk, hogy a hallgatók között hányan vannak olyanok, akiknek már a szülei is főiskolai oklevéllel rendelkeznek. Erre nézve az utolsó két tanév adatait a 7. sz. tábla ismerteti.

Az összes hallgatók között 93-mal emelkedett, az I. évfolyamon pedig 110-zel csökkent a főiskolai képesítésű szülők gyermekeinek a száma. Visszaesés úgy az I. évfolyamon, mint pedig az összes hallgatókat véve, az őstermelés és a nyugdíjasok csoportjában észlelhető. Az adatokból megállapítható, hogy az összes hallgatóságnak jó kétharmada olyan, aki *főiskolai tanulmányai útján újonnan kapcsolódik az értelmiség magasabb rétegéhez*, kevesen 30%-a pedig ennek az intelligenciának közvetlen leszármazottja.

Az egyes foglalkozási ágakon belül a főiskolai képesítésű szülők gyermekeinek az összes odatartozó hallgatók számához viszonyított aránya igen nagy eltéréseket mutat. Az 1931/32. tanévben az őstermelés csoportjában a hallgatók 17·3%-ának, a bányászat és ipar körében 9·2%-ának, a kereskedelem és hitelnél 6·4%-ának, a közlekedésnél 16·4 százalékának, a közszolgálati és szabadfoglalkozásokhoz tartozók 56·0%-ának, a nyugdíjas szülőkől származók 32·2%-ának és az egyéb foglalkozásúak körében a hallgatók 2·2%-ának a szülője főiskolai oklevéllel bírt. Az előző évvel szemben az ipar, a közlekedés, valamint a közszolgálat és szabadfoglalkozások arányszáma főképp az egyéb

7. A főiskolai végzettségű szülőktől származó hallgatók száma foglalkozási főcsoportok szerint az 1930/31—1931/32. tanévekben. — Nombre des étudiants dont les parents ont fait leurs hautes études, d'après les principaux groupes de profession en 1930/31—1931/32.

A hallgatók csoportja, tanév Groupes des étudiants, années scolaires	A hallgatók száma Nombre des étudiants	Őstermelés Production du sol	Bányászat és ipar Mines et industries	Kereskedelem és hitel Commerce et crédit	Közlekedés Communication et transports	Közszolgálat és szabadfoglalkozások Service public et professions libérales	Nyugdíjasok Retraités	Egyéb foglalkozások Autres professions
I. évfolyam — Ire année:								
1930/31. szám — nombre ...	1.494	130	68	33	86	922	251	4
" %	100·0	8·7	4·5	2·2	5·8	61·7	16·8	0·3
1931/32. szám — nombre ...	1.384	102	81	32	80	898	190	1
" %	100·0	7·4	5·8	2·3	5·8	64·9	13·7	0·1
Mindössze — Total général:								
1930/31. szám — nombre ...	4.676	372	217	105	199	2.929	840	14
" %	100·0	8·0	4·6	2·2	4·3	62·6	18·0	0·3
1931/32. szám — nombre ...	4.769	350	252	116	205	3.014	827	5
" %	100·0	7·3	5·3	2·4	4·3	63·2	17·4	0·1

foglalkozásúak (tökések, járadékosok stb.) rovására emelkedett. Ezek az adatok abból a szempontból rendkívül érdekesek, hogy az egyes foglalkozási főcsoportokon belül a magasabb kultúra felé való törekvés milyen mértékben mutatkozik, helyesebben, hogy az alsóbb társadalmi rétegek részére milyen mértékben nyílik lehetőség gyermekeiknek főiskolákon való taníttatására.

2. A hallgatók eltartóira vonatkozó adatok vizsgálata már közelebb visz bennünket a hallgatóság szociális helyzetének megismeréséhez. Ebben az irányban kedvezőnek látszó fejlődés mutatkozik, amennyiben az utolsó évek folyamán emelkedett azoknak a hallgatóknak a száma, akiknek eltartásáról a szülő vagy más hozzátartozó teljesen gondoskodik, viszont csökkent azoké, akik részben vagy teljesen önmagukat tartják fenn. Ez utóbbi két csoportba ugyanis azok tartoznak, akik saját keresetükből részben vagy teljesen fedezik a tanulmányaikkal kapcsolatos kiadásokat.

A helyzet javulását azonban — egyéb körülményeket is figyelembevéve — csak látszólagosnak kell mondanunk, mert, mint később látni fogjuk, a támogatásra szoruló hallgatók száma nem csökkent, hanem éppen emelkedett. Valószínű tehát, hogy a teljesen eltartott hallgatók aránya a kereseti lehetőségek megcsappanása következtében emelkedett s a hallgatók egy részének csupán azzal a szűkös támogatással kell megelégednie, amelyet előzően saját keresetével ki tudott még egészíteni.

Az előbbi három csoportból a legnagyobb figyelmet azok a hallgatók érdemlik, akik ellátásukról teljesen maguk gondoskodnak. Adataink szerint az 1931/32. tanévben 1.511 hallgató tartozott ide, az összes hallgatók 9·4%-a. Arányuk az előző tanévben még 11·7%-ot tett. Közülük a legkedvezőbb helyzetben azok vannak, akik vagyontól élnek (87 hallgató), valamint akik a közszolgálat keretében mint tisztviselők működnek (319-en). A magántisztviselők és irodai alkalmazottak száma 627, a házitanítóké, nevelőké 196, a többi hallgató pedig nagyjából különböző alkalmi munkákból tartja fenn magát.

A magukat részben eltartó hallgatók száma az utolsó tanévben 1.406-ot tett, arányszámuk az előző évi 9·9%-ról 8·8%-ra esett vissza, foglalkozásukra nézve azonban részletes adatok nem állnak rendelkezésünkre. Megjegyezhetjük még, hogy a teljesen eltartott hallgatók közül 590-nek szintén volt valamelyes jövedelmet biztosító foglalkozása.

3. A hallgatók lakáviszonyaira adatgyűjtésünk részletesen kiterjed, amelyből megállapíthatjuk, hogy ebben a tekintetben a hallgatók — igen kevés kivétellel — kielégítő módon el vannak látva. Az 1931/32. tanévben mindössze 183 (1·1%) hallgató minősítette lakását nem megfelelőnek. Szomorú tünet azonban, hogy a hallgatók közül — bevallásuk szerint — 22-en ágyrajárók, akiknek a lakása tehát a szociális és tanulmányi szempontból támasztható igények legalacsonyabb fokát sem éri el.

A számszerű rész 6. táblája részletesen felsorolja a hallgatókat aszerint, hogy hol laknak. Ebből megállapítható, hogy a hallgatóságnak valamivel több, mint fele szüleinél vagy rokonainál lakik, negyedrésze internátusokban van elhelyezve, 15,2%-a pedig hónapos szobát bérel. Saját éves lakást tart a hallgatók 4%-a, akiknek legnagyobb része nő vagy férjes; laktanyában lakik a hallgatók 3%-a, 0,6% pedig ellenszolgáltatás fejében, többnyire mint házitanító, munkaadójánál talált elhelyezést. Az előző tanévvel szemben az összes egyébütt lakó hallgatók csoportjainak a rovására emelkedett a szülőknél és a rokonoknál lakó hallgatók arányszáma. Nem mondhatjuk azonban kedvező jelenségnek, hogy az internátusban elhelyezettek száma aránylag jobban visszaesett, mint a hónapos szobákban lakóké. Tanulmányi szempontból ugyanis az internátusokat igen sok esetben a szülői lakásnál is megfelelőbbnek kell tartanunk, a hónapos szobában viszont a hallgató leginkább önmagára van utalva.

Az internátusok diáksegélyező szerepe is figyelemreméltó. Eltekintve attól, hogy a legtöbb internátusban a teljes fizetők díjtétele is igen alacsony van megállapítva, igen sok hallgató még ez alól is teljes vagy részleges mentességet élvez. Az utolsó tanévben pl. 123 hallgató lakásáért, 114 pedig teljes ellátásáért semmit sem fizetett, 652 hallgató viszont lakásáért vagy ellátásáért kedvezményes díjat fizetett.

A hónapos szobák bérlőiről abból a szempontból vannak még adataink, hogy a hallgatók hányadmagukkal laknak együtt. Az 1931/32. tanévben egyedül bérelte lakását a hallgatók 48,1%-a, másodmagával 42,3%, hármásban 8,2% és ennél többen 1,4%. A tömeglakás jellegű hónapos szobák hátránya könnyen érthető, különösen ha figyelembe vesszük, hogy a lakás közös bérletére a hallgatók sokszor más foglalkozású (nem főiskolai hallgató) egyénekkel is társultak. Az előző tanévvel szemben a helyzet a lakótársak száma tekintetében kedvezőtlenül alakult. Csökkent ugyanis az egyedül lakó hallgatók aránya, a legjobban viszont a harmad- vagy ennél is többedmagukkal együtt lakó hallgatók viszonyaránya emelkedett.

A hallgatók lakásviszonyai a szülők foglalkozásának megfelelő részletesebben is ismertetendők. Az adatokból kitűnik, hogy a legkevésbé városiakó östermelő népesség gyermekei közül laknak aránylag legkevesebben a szülőknél, viszont a legtöbben az internátusokban. Ennek a csoportnak az arányszáma a legmagasabb a rokonoknál, valamint a hónapos szobában lakó hallgatók között is. A kereskedelemhez és közlekedéshez tartozó né-

pesség gyermekeinek több mint fele szüleinél lakik, az internátusban lakó hallgatók között ezek viszont a legalacsonyabb arányszámmal tűnnek ki. Az ipar körében a szülőknél lakó hallgatók aránya már csak 48%, az internátusokban azonban ugyanezek elég magas (23,6%) aránnyal vannak képviselve. A hallgatók társadalmi tagozódására nézve jellemző, hogy a kereskedelem és hitel keretébe sorozott hallgatók közül azok, akik nem szülői ellátásban részesülnek, sokkal nagyobb részben laknak hónapos szobában, mint internátusban, míg a közlekedéshez tartozók inkább az internátusokban helyezkedtek el s a hónapos szobákat viszonylag jóval kevesebben veszik igénybe. Természetes magyarázatát találja ez a körülmény abban, hogy a közlekedés csoportjában a szülők túlnyomó része tisztviselő, a kereskedelem és hitel keretében pedig az önálló foglalkozásúak vannak túlsúlyban.

4. A hallgatók élelmezési viszonyaira vonatkozó adatok szoros kapcsolatban vannak a hallgatók előbb tárgyalt lakásviszonyait ismertető adatokkal. Megállapíthatjuk ugyanis, hogy az összes hallgatóknak több mint 70%-a élelmezését is ugyanott kapja, ahol lakik. A fennmaradó rész többsége — az összes hallgatók 17,7%-a — menzákon étkezik, a nyilvános étkezőket igénybevevők arányszáma sokkal kisebb, csupán 7,2%. Szociális szempontból a menzáknak s a velük hasonló elbírálás alá eső internátusoknak igen nagy jelentőséget kell tulajdonítanunk, mert ezek az intézmények a nem szüleinél, rokonaiknál vagy saját háztartásukban étkező hallgatók $\frac{3}{4}$ részének az aránylag igen olcsó élelmezését biztosítják.

A főiskolák nagyobb csoportjait nézve, a menzán étkező hallgatók legnagyobb tömegét a József-műegyetemen találjuk, viszont az internátusban teljes ellátásban részesülő hallgatók aránya éppen itt a legalacsonyabb. A menzák jelentősége aránylag legkisebb a jogakadémiák hallgatóságánál. Az egyes étkezési helyek igénybevétele a szülők foglalkozásának megfelelő csoportosítások szerint is vizsgálhatjuk. Az eredmények ebben a tekintetben nagy vonásokban ugyanazok, mint amilyeneket előbb a hallgatók lakásadatainál észleltünk. Az östermelés arányszáma itt is az internátusoknál és a menzákon a legmagasabb, a legalacsonyabb arányszámmal pedig úgy az internátusoknál, mint a menzákon a kereskedelem és a hitel csoportja szerepel. A nyilvános étkezőket igénybevevő hallgatók aránya — az östermeléstől eltekintve — az összes foglalkozási főcsoportoknál 4—7% között mozog.

5. A hallgatóság szociális helyzetének a megítélése tekintetében azok az adatok a leg-

kifejezőbbek, amelyek feltűntetik, hogy a hallgatóság milyen tekintetben szorul a legsürgősebben támogatásra. A hallgatók által bejelentett szükségleteket, azok fontosságára való tekintettel, öt csoportra oszthatjuk. A lakás és élelmezési viszonyok ismertetésénél láttuk, hogy a hallgatók 1,1%-ának a lakása, 12,9%-ának az élelmezése nem kielégítő. Lakbérsegélyt vagy megfelelőbb lakást mégis a hallgatók 7,8%-a kér, mert igen sok hallgatónak megfelelő ugyan a lakása, de a lakbér kifizetése akadályokba ütközik. Az egyes főiskolák szerint nézve, legtöbben a debreceni tudományegyetem hallgatói közül (13,8%) kérnek lakás tekintetében támogatást, tudománykarok szerint pedig a nem szemináriumban vagy rendházban lakó hittudományi hallgatók.

Élelmezés tekintetében főképp a pécsi és a debreceni egyetem hallgatói szorulnak támogatásra. Tudománykarok szerint pedig ismét a hittudományi kar arányszáma emelkedik ki a legjobban, a legkisebb arányszámot viszont a jogakadémiákon, a tudományegyetemek jogi karain és a közgazdaságtudományi karoknál találjuk.

Igen magas — összesen 1.644 — azoknak a hallgatóknak a száma, akiknek a ruházata szenved kisebb-nagyobb hiányosságot. A legtöbben télikabátot, felsőruhát és fehérneműt kérnek. E tekintetben a jogi, valamint a hittudományi főiskolai hallgatóknak van aránylag legkevesebb panaszuk, a tudományegyetemeket véve pedig, a szegedi egyetem hallgatói vannak ruházat tekintetében aránylag legjobban ellátva.

Tandijsegélyt az összes hallgatók 44,1%-a kért, de ettől az aránytól úgy az egyes főiskolák, mint a tudománykarok tekintetében igen nagy eltérések mutatkoznak. A hallgatóknak több mint 60%-a szerepel a tandijsegélyt kérők között a debreceni egyetemen, a tudománykarok közül pedig a protestáns hittudományi és a bölcsészeti karokon, amivel szemben a hittudományi főiskolák hallgatóinál csak igen kis mértékű (6,4%) igénylést láthatunk.

A hallgatók egyik nagyobb csoportját alkotják azok, akik gyógykezelésük érdekében kérnek támogatást, 2.334-et tesz az ide tartozó hallgatók száma, az összes hallgatók 14,6%-a. A hittudományi kar hallgatóinak az aránya e tekintetben is — mint eddig még mindegyik csoportnál — rendkívül magas, 26,8%, de erősen kiemelkedik a debreceni egyetem 23,3%-os aránya is. A legkedvezőbb arányszámokat a jogakadémiák (5,1%) és a jogi karok (9,9%) hallgatóinál találjuk, akik közül az átlagnál (14,6%) jóval kevesebben szorulnak gyógykezelésre.

A különböző irányú igénylések szempontjából az egyes tudománykarokat külön-külön vizsgálva azt látjuk, hogy a hittudományi karok hallgatói minden tekintetben a legmagasabb arányszámokat tüntetik fel, a hittudományi főiskolák hallgatóinál pedig főképp csak az élelmezés javítása érdekében kifejezett óhajok érdemelnek figyelmet (elsősorban azoknál, akik nem szemináriumban laknak), míg más tekintetben aránylag kevés támogatásra van szükség. A jogi karok és jogakadémiák hallgatósága főképp tandíj, vizsgadíj és szigorlati díj tekintetében támaszt igényt, míg más vonatkozásokban mindenütt a legalacsonyabb vagy azt igen megközelítő arányszámokkal szerepel. Általában azt mondhatjuk, hogy a hittudományi főiskolák kivételével mindenütt tandijsegélyt kér a hallgatók legnagyobb része. Az idevonatkozó adatokat a számszerű rész 3. táblája részletesen ismerteti, amelyből megállapíthatjuk, hogy élelmezés, ruházat és gyógykezelés szempontjából a hallgatók a magasabb évfolyamokban fokozódó mértékben szorulnak támogatásra, míg a lakás és tandijfizetés tekintetében felmerülő szükséglet nagysága az egyes évfolyamokon lényegesebb eltéréseket nem mutat.

Végeredményben tehát azt látjuk, hogy az 1931/32. tanévben a hallgatóknak több, mint fele — 53,9%-a — valamilyen tekintetben nem tudta szükségleteit megfelelően kielégíteni. Bár az előző tanévvel szemben a hallgatóság panaszra számszerűleg kissé mérsékeltebbnek látszik, javulásról aligha lehet szó, mert éppen az élelmezés, ruházat és a tandijfizetés tekintetében gondokkal küzdő hallgatók arányszáma emelkedett. A lakásviszonyok tekintetében mutatkozó kedvező változás részben a lakberek általános csökkenésének, részben pedig annak tudható be, hogy a szülőknél lakó hallgatók aránya az előző évi 44,6%-ról 47,3%-ra emelkedett. A szociális vonatkozásokról észlelhető enyhülésnek bizonyára az is oka, hogy újabban a kedvezőbb gazdasági viszonyok között élő zsidóság száma a főiskolai hallgatók között lényegesen emelkedett.

Rendkívül magas tehát azoknak a hallgatóknak a száma, akiket felfelé való törekvésükben vagy pedig családi hagyományaik betöltésében az anyagi erők hiányossága nagy mértékben akadályoz. Kedvezőtlen az a kép, amely előttünk az ide tartozó adatok áttekintése után kialakul s valószínűleg elsősorban itt kell keresnünk azoknak a rendellenességeknek a magyarázatát, amelyeket a következő fejezetben, a hallgatók tanulmányi viszonyainak az ismertetésénél fogunk tapasztalni. A jövő kultúrpolitikájának bizonyára fontos feladatát fogja képezni a főiskolai hall-

gatóság nagyarányú nélkülözéseinek az enyhítése, mert úgy az utánpótlás értékessége, mint pedig szociális helyzete tekintetében csak aggodalommal gondolhatunk azoknak a nagy tömegeknek a jövőjére, akiknél ener-

giájuknak egy jelentős részét egyetemi éveik alatt a megélhetésért, a nélkülözhetetlen tanulmányi költségek biztosításáért folytatott nehéz küzdelem köti le.

5. A hallgatók tanulmányi viszonyai.

Az adatoknak ebben a csoportjában azt kell vizsgálnunk, hogy a hallgatók milyen előképzettség alapján mennek a főiskolákra s ott tanulmányaikat milyen irányban és mennyire kielégítő eredménnyel folytatják. Itt tárgyalhatjuk továbbá a külföldi főiskolákat látogató magyar állampolgár hallgatók adatait is.

1. A hallgatók előképzettségét két szempontból tehetjük kutatás tárgyává, nevezetesen, hogy milyen előképzettség alapján iratkoztak a főiskolára, valamint, hogy a felvételre jogosító képesítésük eredményesség szempontjából milyen fokozatú volt. A 8. számú tábla alapján megállapíthatjuk, hogy az 1931/32. tanévben a hallgatók 94.9 százaléka hazai középfokú iskolákon szerzett érettségi bizonyítvány alapján iratkozott be valamelyik főiskolára, 2.4%-nak külföldi érettségi bizonyítványa, 1.7%-nak tanítói oklevele, 1.0%-nak pedig egyéb képesítése volt. A hazai középfokú iskolákban végzett hallgatókat abból a szempontból nézve, hogy érettségi bizonyítványukat a középfokú iskolák milyen típusában szereztek, legnagyobb számban a gimnáziumi (36.4%), azután a reálgimnáziumi (33.4%) érettségi bizonyítvánnyal rendelkező hallgatókat találjuk. Reáliskolában és leány-

középfokú iskolában a hallgatóknak csaknem egyformán 9%-a, felső kereskedelmi iskolában 6.3%-a, felső mezőgazdasági iskolában pedig 0.5%-a szerezte érettségi bizonyítványát. Az I. évfolyamra, valamint az előző tanévre vonatkozó adatokat is figyelembevéve, a középfokú iskolai reform következtében újabban erőteljesen gyarapszik a reálgimnáziumi végzettségűek száma. A nőhallgatók térhódításával párhuzamosan mindig több a leányközépfokú iskolai érettségivel jelentkező is, míg a felső kereskedelmi iskolák tanulóinak mindinkább kisebb szerep jut a felsőfokú oktatás keretében.

Az érettségi bizonyítvány fokozatát az I. évfolyamra iratkozó hallgatók csoportjánál vizsgálva, az utolsó években kedvező fejlődésről adhatunk számot, bár a főiskolák felé vonuló hallgatóknak még mindig csaknem fele olyan, aki előtanulmányai összeredményeül csak kielégítő osztályzatot érdemelt ki. Az adatokból azonban kitűnik, hogy a középfokú iskolák értékesebb elemei aránylag nagyobb számban jelentkeznek a főiskolákon, mint a kevésbé tehetségesek. Az I. évfolyam hallgatóinak, valamint az érettségit tett összes tanulóknak az adatait az előző tanévvel összehasonlítva, a következő képet kapjuk:

8. A főiskolai hallgatók előképzettsége az 1930/31—1931/32. tanévekben. — Instructions préalables des étudiants dans les années scolaires 1930/31—1931/32.

Az előképzettség megnevezése Designation des instructions préalables	1930/31				1931/32				
	I. évfolyam 1 ^{re} année		összes évfolyamok années totales		I. évfolyam 1 ^{re} année		összes évfolyamok années totales		
	szám nombre	%	szám nombre	%	szám nombre	%	szám nombre	%	
Brevet de bachelier érettségi bizonyítvány	Gimnáziumi — de gymnase...	1.623	31.0	6.857	42.7	1.417	29.8	5.825	36.4
	Reálgimnáziumi — de gymnase réel	1.860	35.6	4.256	26.5	1.882	39.5	5.343	33.4
	Reáliskolai — d'école réelle...	502	9.6	1.452	9.0	424	8.9	1.443	9.0
	Leányközépfokú — d'école secondaire de jeunes filles...	458	8.8	1.413	8.8	452	9.5	1.495	9.3
	Felső kereskedelmi — d'école moyenne de commerce	483	9.2	1.158	7.2	334	7.0	1.007	6.3
	Felső mezőgazdasági — d'école moyenne d'agriculture	26	0.5	59	0.4	23	0.5	78	0.5
	Külföldi — étranger	104	2.0	414	2.6	99	2.1	388	2.4
	Tanítói oklevél — Diplôme d'in- stituteur	66	1.3	201	1.3	77	1.6	271	1.7
	Egyéb képesítés — Autres instruc- tions	107	2.0	243	1.5	52	1.1	152	1.0
	Összesen — Au total	5.229	100.0	16.053	100.0	4.760	100.0	16.002	100.0

*) A közgazdaságtudományi kar nélkül. — Non compris la faculté d'économie politique.

9. Az I. évfolyamok hallgatói érettségi bizonyítványuk megszerzésének éve szerint az 1931/32. tanévben. — Etudiants des 1res années dans l'année scolaire 1931/32 d'après l'an où ils ont passé leur baccalauréat.

Főiskola, tudománykar — Ecoles supérieures, facultés	Az I. évfolyamra beiratkozott hallgatók száma — Nombre des étudiants qui se sont inscrits à la 1 ^{re} année	A hallgatók közül — Dont étudiants										
		középfokú érettségi possédant de brevets de bachelier d'études secondaires					qui ont passé leur baccalauréat					
		bizonyítványát az qui ont passé leur baccalauréat en					felső kereskedelmi v. felső mező- gazdasági érettségi d'école moyenne de commerce ou d'école moyenne d'agriculture					
		1931. 1930. 1929. 1928. v. korábbi 1928 ou dans les années antérieures					1931. 1930. 1929. 1928. v. korábbi 1928 ou dans les années antérieures					
Tudományegyetemek. — Uni- versités des sciences	1.539	1.461	1.019	167	81	194	42	6	6	7	23	36
Budapest ¹⁾	—	100.0	69.8	11.4	5.5	13.3	100.0	14.3	14.3	16.7	54.7	2.3
Debrecen	451	439	297	77	22	43	8	3	2	2	1	4
Pécs	418	411	277	66	21	47	3	—	1	2	—	4
Szeged	593	544	311	99	48	86	8	4	—	1	3	41
Összesen — Au total ..	3.001	2.855	1.904	409	172	370	61	13	9	12	27	85
Hittud. karok és főisk. — Fa- cultés et écoles sup. de théol. ..	450	436	344	68	5	19	3	2	—	1	—	11
Jogtud. karok és jogakad. — Facultés et Acad. de droit	1.873	1.773	1.063	319	110	281	63	14	9	11	29	37
Orvostudományi karok — Fa- cultés de médecine	434	415	342	55	5	13	—	—	—	—	—	19
Bölcsészeti karok — Facultés de philosophie	740	712	540	70	28	74	3	—	—	1	2	25
Gyógyszerészeti tanf. — Cours de pharmacie	107	99	1	1	48	49	—	—	—	—	—	8
Közgazd.-tudom. kar — Fa- culté d'économie politique ..	412	164	51	25	16	72	235	93	42	28	72	13
Műegyetem — Ecole polytech- nique	301	285	185	51	4	45	—	—	—	—	—	16
Gazdasági főiskolák — Ecoles supérieures d'agriculture ..	217	194	95	56	17	26	16	6	5	2	3	7
Egyéb főiskolák — Autres écoles supérieures	226	94	59	20	7	8	37	17	10	5	5	95
Összesen — Au total ..	4.760	4.172	2.680	665	240	587	357	132	66	48	111	231

*) A közgazdaságtudományi kar nélkül. — Non compris la faculté d'économie politique.

A főiskolák I. évfolyamú hallgatói	A középiskolai érettségi bizonyítvány jeles		A felső keresk. és felső mezőgazd. fokozata %-ban jeles		A felső keresk. és felső mezőgazd. fokozata %-ban jó elégséges	
	jeles	jó	jeles	jó	jeles	jó
1930/31.....	21.4	29.9	48.7	16.9	32.2	50.9
1931/32.....	22.0	31.8	46.2	17.4	32.5	50.1
Az érettségit tett tanulók						
1929/30.....	17.9	28.0	54.1	6.6	22.4	71.0
1930/31.....	17.7	30.1	52.2	11.7	25.3	63.0

Láthatjuk tehát, hogy a legrosszabb tanulmányi eredményt feltüntető egyének száma mind a főiskolákon, mind az érettségizők között csökken, továbbá, hogy a főiskolákon a jobb minőségű hallgatók arányszáma kedvezőbb, mint az érettségit tettek között.

A hallgatók előképzettségét az egyes főiskolák és tudománykarok szerint *Asztalos József* az ezt megelőző kiadványban részletesen ismertette s ezért itt elegendőnek tartjuk annak megemléztetését, hogy e tekintetben a legkedvezőbb képet az egyetemek közül ebben a tanévben is a budapesti tudományegyetem, a karok közül pedig a bölcsészeti és orvostudományi karok hallgatószámának az összetétele tükrözi vissza. A magasabb évfolyamokban pedig ez alkalommal is a jobb előképzettségűek arányának a fokozódása észlelhető, felhiva a figyelmet arra, hogy ezek

a hallgatók egyetemi éveik alatt is kitartóbbak azoknál, akik a középiskolákban kevésbé törekedtek tudásuk gyarapítására.

Igen érdekesek azok az adatok is, amelyek bemutatják, hogy az I. évfolyamra iratkozó hallgatók melyik évben szereztek érettségi bizonyítványukat (lásd 9. sz. táblát). A legutolsó tanévben a hallgatók közül 64.2% közvetlenül középiskolai tanulmányainak befejezése után lépett az egyetemre, 15.9% egy évet, 5.8% kettőt és 14.1% három vagy több évet mulasztott jelenlegi főiskolai tanulmányainak a megkezdése előtt. A felső kereskedelmi vagy mezőgazdasági érettségit tettek közül már jóval kevesebben (37%) folytatják idővesztés nélkül tovább tanulmányaikat. Figyelembe kell azonban vennünk, hogy az I. évesek közül mintegy 400-an már előzően is főiskolai hallgatók voltak (más tudományszakon), akik tehát a nem közvetlenül az érettségi után iratkozó hallgatók arányát növelik. Ha ezek számát levonásba is helyezzük, még mindig több, mint ezer olyan hallgatót találunk, akik középiskolai tanulmányaik befejezése után nem azonnal kezdték meg főiskolai tanulmányaikat.

További fontos feladat ezek után annak megállapítása, hogy az érettségit tett tanulóknak

évenként milyen része iratkozik közvetlenül főiskolára. Ha ennek érdekében egybevetjük az érettségit tett tanulók összes számát a főiskolára idővesztés nélkül iratkozó hallgatók számával, azt látjuk, hogy a középiskolákban érettségit tett összes tanulók közül az utolsó tanévben 43.4%, a felső kereskedelmi és felső mezőgazdasági iskolák tanulói közül pedig 6.2% közvetlenül folytatja tovább főiskolán a tanulmányait. Ezek az arányszámok az elmúlt évek során fokozatos újjában erősödő visszaesést mutatnak, amiből a főiskolák felé való törekvés gyengülésére következtethetünk. *Asztalos József*¹⁾ megállapítása szerint ugyanis az 1927/28. tanévben a középiskolákban érettségizett tanulóknak még 51.1%-a iratkozott közvetlenül főiskolára, az 1928/29. tanévben 50.2%, 1931/32-ben pedig — mint láttuk — már csak 43.4%.

Az egyes főiskolák és tudománykarok I. évfolyamain meglehetősen eltérő az érettségi után közvetlenül iratkozó hallgatók arányszáma. A hallgatók utánpótlása ebből a szempontból az egyetemeken kedvezőbb képet mutat, mint a gazdasági és egyéb főiskolákon. Az államszámveteli és gyógyszerészeti tanfolyamoktól eltekintve, legkevesebb hallgató folytatja tanulmányait közvetlenül érettségi bizonyítványának megszerzése után a közgazdaságtudományi karon (31.1%) és a gazdasági főiskolákon (49.0%), míg a legjobb arányszámokat az orvostudományi kar, valamint a hittudományi karok és főiskolák tüntetik fel (82.4, illetőleg 78.9%).

¹⁾ Lásd *Asztalos József dr.*: Az I. évfolyamra újonnan iratkozó hallgatók (1929/30. I. félév). Különlenyomat a «Magyar Statisztikai Szemle» VIII. évfolyam 1930. évi 2. számából.

²⁾ A középiskolák VIII. osztályába járó tanulóktól a Főiskolai Tanulmányi és Pályaválasztási Tájékoztató Intézet minden év tavaszán egyéb kérdések között a következőket is tudakolja:

- Határozott-e már jövő életpályája (foglalkozása) felől?
- Ha határozott, milyen pályát (foglalkozást) választott?
- Ha nem határozott, választása leginkább mely életpályák (foglalkozások) között ingadozik?
- Szándékozik-e főiskolai tanulmányokat folytatni?

Az adatgyűjtés eredményeire nézve *Szandtner Pál* az «Érettségizőink számának és pályaválasztásának fontosabb kultúr- és szociálpolitikai tanulmányai» című s a Szent István Akadémia által kiadott tanulmányában (székfoglalóul felolvasta a Szent István Akadémia II. osztályában, 1933. évi február hó 3-án) a következőket mondja: «Az érettségizőktől így bekívánt adatokat a Főiskolai Tanulmányi és Pályaválasztási Tájékoztató Intézet iskolánkint, iskolatípusonként s összesítve is feldolgozta s azok, az intézmény fennállása óta eltelt

A közoktatásügyi statisztika azt is tudakolja, hogy az érettségi vizsgát tett tanulók milyen pályára készülnek, óhajtanak-e főiskolai tanulmányokat folytatni s ha igen, milyen tudományszakon. Nem érdektelen vizsgálódásunkat arra nézve is kiterjeszteni, hogy az érettségizők első elhatározásai milyen mértékben valósulnak meg.

Az idevonatkozó adatok azt mutatják, hogy a középiskolákban érettségit tett tanulók pályaválasztása meglehetősen ingadozó. Igen sokan még arra nézve sem döntöttek, hogy tanulmányaikat tovább akarják-e főiskolán folytatni vagy sem, akikben pedig ez az elhatározás már kialakult, többen a tudományág megválasztása tekintetében bizonytalanok.²⁾ A gyógyszerészeti tanfolyamokra vonatkozó adatok elhagyásával (mivel ott az egyetemi tanulmányok megkezdése előtt a hallgatóknak kétévi gyakorlatot kell igazolniuk) 1927/28—1929/30. tanévekben érettségit tett tanulóknak a főiskolák felé való törekvését a 10. sz. tábla szemlélteti.

Az adatok azoknak a tanulóknak a számát tüntetik fel, akik érettségi vizsgálatuk letételekor nyilatkoztak aziránt, hogy milyen tudománykaron óhajtanak főiskolai tanulmányokat folytatni, valamint azokat a hallgatókat, akik középiskolai tanulmányaik befejezése után a közvetlenül következő tanév I. félében valamilyen főiskolára tényleg beiratkoztak. Az utolsó tanévről ezek az adatok nem állnak rendelkezésünkre, mert az első évfolyamra újonnan iratkozó hallgatókra vonat-

öt évre visszamenőleg, azzal a tanulással szolgál, hogy alig pár hónappal az életnek ama nagy fordulója előtt, melyet középiskolás ifjaink számára az «érettségi» jelent s alig négy-öt hónappal a főiskolai tanév kezdete, vagyis amaz időpont előtt, amikor maturanusainknak a továbbtanulás kérdésével általában s a netáni továbbtanulás leendő szakirányával is már tisztában kellene lenniük:

1927/28-ban 4.487 maturanus közül 1.189 (26.4%)	
1928/29-ben 4.795 „ „ 1.285 (26.8%)	
1929/30-ban 5.171 „ „ 1.589 (30.8%)	
1930/31-ben 5.683 „ „ 1.740 (30.6%)	
1931/32-ben 6.013 „ „ 1.896 (31.6%)	

még egyáltalán nem tudott valaminő határozott választ adni szándékolt életpályája felől. Ugyanekkor azoknak a maturanusoknak száma, kik az adatbevételnek az egyetemi tanévet mindössze pár hónappal megelőző időpontjában még nem tudták, hogy fognak-e vagy sem felsőbb tanulmányokat folytatni, az 1927/28. tanévben 11.0%-át (492 fő), 1928/29-ben 12.9%-át (617 fő), 1929/30-ban 13.6%-át (702 fő), 1930/31-ben 12.5%-át (708 fő) s a legutóbbi, 1931/32. tanévben 814 fővel 13.5%-át tette az ugyanazon tanévben érettségiző egyének összlétszámának.

10. A középiskolákban érettségit tett tanulók pályaválasztása az 1927/28—1929/30. tanévekben.*) — Choix de carrière des élèves ayant passé leurs examens de baccalauréat aux écoles secondaires dans les années scolaires 1927/28—1929/30.

Főiskola, tudománykar Ecoles supérieures, facultés	A tanulók közül az oldalt megnevezett tudományzakra — Dont étudiants					
	óhajtott iratkozni voulant s'inscrire			tényleg beiratkozott qui se sont inscrits		
	aux facultés désignées dans le texte latéral					
	1927/28	1928/29	1929/30	1928/29	1929/30	1930/31
Hittudományi karok és főiskolák — Facultés et écoles supérieures de théologie.....	381	441	468	277	282	365
Jog- és államtudományi karok és jogakadémiák — Facultés de droit et des sciences politiques, académies de droit.....	778	793	947	771	883	1.023
Orvostudományi karok — Facultés de médecine.....	495	517	517	362	313	315
Bölcsészettudományi karok — Facultés de philosophie.....	616	548	619	454	453	496
Közgazdaságtudományi kar — Faculté d'économie politique.....	122	91	84	93	74	85
Műegyetem — Ecole polytechnique.....	473	474	453	293	285	281
Gazdasági főiskolák — Ecoles supérieures d'agriculture.....	226	177	159	148	127	127
Egyéb főiskolák — Autres écoles supérieures	215 ¹⁾	207 ¹⁾	207 ¹⁾	58	68	70
Összesen — Au total.....	3.306	3.248	3.454	2.456	2.485	2.762

*) A felső kereskedelmi és mezőgazdasági iskolákban érettségizett tanulók adatai nélkül. — Non compris les données des élèves ayant passé leur baccalauréat à l'école moyenne de commerce ou école moyenne d'agriculture.

¹⁾ Azokkal a tanulókkal együtt, akik a választandó tudományzapot még nem tudták megnevezni. — Y compris les élèves qui ne pouvaient pas encore désigner la faculté à choisir.

kozó adatgyűjtés takarékosági okokból egyelőre szünetel. A II. félévre beiratkozott hallgatók számbavételénél pedig nélkülözzük azoknak az adatait, akik az I. félévre ugyan idővesztés nélkül iratkoztak be, de a II. félévről már valamilyen ok miatt végleg vagy időlegesen elmaradtak.

A kimutatás alapján megállapítható, hogy a főiskolai tanulmányokat folytatni szándékozó tanulók száma az utolsó években meglehetősen állandóságot mutat, közöttük azonban évről-évre többen vannak olyanok, akik céljukat meg is tudják valósítani. Az 1927/28. tanévben érettségizett és főiskolára iratkozni óhajtó tanulók közül ugyanis 74·3%, a következő tanévben 76·5% és az 1929/30-ban érettek közül már 80·0% a főiskolákon tényleg jelentkezett is.

Az egyes tudományterületek szerint nézve az adatokat, feltűnő az a különbség, amely a tudományágak tekintetében az érettségit tett tanulók első célkitűzése és annak tényleges megválasztása között mutatkozik. Ezek az adatok is rámutatnak a pályaválasztási tanácsadás nagy jelentőségére, mert azt látjuk, hogy igen sokakban vagy még az érettségi letételekor sem alakult ki valamely tudományterület iránt a határozott vonzalom, vagy pedig pályaválasztásuknál nem a hivatásérzetükre, hanem egyéb körülményekre helyezik a főszúlyt. Valószínűleg ez utóbbi okban leli ma-

gyarázatát az is, hogy jogi tanulmányokat lényegesen többen kezdenek, mint ahánynak ez az előzetes bevallások szerint szándékában volt.

2. Azok az adatok, amelyek a hallgatóknak *jelenlegi tanulmányaik előtt végzett másirányú főiskolai tanulmányaik* ismertetik, nemcsak tanulmányi, de szociális szempontból is megfontolást érdemelnek. A legutolsó tanévben a számbavett hallgatók között 904-et, az 1930/31. tanévben 1.030-at találtunk, aki első célkitűzésének helyességében csalódva vagy más okból megváltoztatta tanulmányait. Évenként pedig meghaladja a 600-at az összes hallgatók között azoknak a száma, akiknek már főiskolai oklevelük is van s mégis újabb tanulmányokat kezdenek vagy a meglévőt magasabb fokúvá egészítik ki. Alig hihető azonban, hogy a több diplomát szerezni óhajtók között túlsúlyban volnának azok, akik csupán a különböző tudományok iránt való érdeklődésük kielégítésére törekednének. E hallgatók egy részét bizonyára szellemi munkanélkülieknek kell tekintenünk, akik tétlenül nem akarván élni, igyekeznek magukat más életpályák ki-látásai érdekében is felfegyverezni.

Felsőfokú oktatásunk fájó adatai ezek, melyek sok kétségbeesést, sok letört ambíció új irányban való tapogatózását jelzik. A pályaválasztási tanácsadás terén érdemeiben kellőképpen alig méltatható tevékenységet fejt

ki Szandtner Pál budapesti tudományegyetemi tanár, a Főiskolai Tanulmányi és Pályaválasztási Tájékoztató Intézet igazgatója, ki az érettségit tett tanulók mindegyikének a figyelmét felhívja a főiskolai tanulmányok megválasztásának helyes módjára s az ebből a szempontból figyelembeveendő körülményekre. Bár a viszonyok javulása már érezhető, még mindig igen nagy azoknak a száma, akik téves irányban indultak el, mert vagy képességük, vagy pedig anyagi erejük a követelményekhez mérten nem volt elegendő.

A tanulmányváltogatásokra vonatkozó részletadatokat nézve (lásd a 11. sz. táblát) azt látjuk, hogy a hallgatók túlnyomó része másodízben a jogi tanulmányokhoz fűz legtöbb reményt, a másik oldalon viszont legtöbben a műegyetem hallgatói közül hagyják abba tanulmányaikat befejezetlenül. Sorrendben utána az orvosi, bölcsészeti és közgazdaságtudományi karokról távoznak a legtöbben hosszabb-rövidebb eredménytelenül eltöltött idő mulva. Adataink azonban arra is rávilágítanak, hogy a hallgatóság között az egyes életpályákról alkotott vélemény mennyire eltérő. Bölcsészeti tanulmányokkal pl. 129 hallgató (az 1931/32. tanév adatai) nem kívánt tovább foglalkozni s ugyanakkor a más tudományterületekről távozóik közül 123-an éppen ezúton remélték jövőjüket biztosítani. A műegyetemen 205 hallgató céltalannak látta a küzdelmet, de helyükre 51 olyan egyén lépett, aki viszont a mérnökök jövőjét vélte kedvezőbbnek. Ez az ellentétes irányú áramlás az összes tudományterületek érinti, nyereséget azonban az utolsó tanévben csak a jogi kar és a gyógyszerészeti tanfolyam tud ebből kifolyólag felmutatni.

A tanulmányok megváltoztatásának az iránya rendkívül változatos. Az ebből a szempontból leginkább érdekelt tudományterületeket említve csupán, a műegyetemről távozó hallgatók legnagyobb része a jogi és bölcsészeti karokat keresi fel, a volt orvostanhallgatókat most a jogi, bölcsészeti, hittudományi karokon és a gyógyszerészeti tanfolyamokon találjuk legnagyobb számban, a bölcsészek viszont főképp a jogi, orvosi és hittudományi tanulmányokra térnek át. A jogi karok vesztesége a hittudományi, bölcsészeti és orvosi karok hallgatóságát gyarapítja első sorban.

A főiskolai oklevél birtokában újabb tanulmányokat folytató hallgatók legtöbbször tanári (174), műegyetemi (88), hittudományi (86) és gazdasági akadémiai (76) képzésére volt az 1931/32. tanévben. (A részletadatokat lásd a számszerű rész 13. tábláján.) A tanárok túlnyomó többsége nem középiskolákban való tanításra jogosító oklevéllel rendelkezik

s ez utóbbi képzés elnyerése érdekében a bölcsészeti karon egészíti ki tanulmányait. A hittudományi végzettségük főképp szintén a bölcsészeti karon kezdenek újabb tanulmányokat, a mérnökök pedig a műegyetemi közgazdasági osztályon képezik magukat tovább elég nagy számban. A hallgatóknak ez a csoportja többé-kevésbé eredetileg választott tudományterületükön fejlesztik tudásukat. Idetartoznak azok az okleveles gyógyszerészek is, akik gyógyszerészdoktori képzés megszerzésére törekednek, valamint azok az okleveles gazdák, akik a közgazdaságtudományi kar mezőgazdasági osztályán folytatják tovább tanulmányaikat. A hallgatóknak ennél a csoportjánál is feltűnő azonban, hogy a legtöbben (184-en) a jogi képzés megszerzését tűzik ki célul másodízben.

A tanulmányaikat *nem változtató* hallgatók évfolyamok szerint való megoszlására nézve a következő adatok tájékoztatnak:

	A hallgatók száma, akik csak egy szakon folytattak tanulmányokat	
	1930/31 %	1931/32 %
I. évfolyam	87·5	88·8
II. "	89·9	90·2
III. "	90·9	91·8
IV. "	90·1	92·5
V. "	93·3	89·7
Összesen :	89·5	90·5

Amint látjuk, a hallgatók túlnyomó többsége, évenként mintegy 90%-a, tanulmányai során nem tér el attól a tudományterületől, amelyet főiskolára lépésekor kiválasztott s mindegyik évfolyamon kb. 10%-ot ér el azoknak a hallgatóknak az aránya, akik tanulmányaikat főiskolai oklevél birtokában (tehát elsőízben kezdett tanulmányaik teljes befejezése után) vagy azelőtt megváltoztatták. Ez utóbbiak arányszáma a magasabb évfolyamokban kissé csökken. Bár az előző évvel szemben a helyzet e tekintetben valamelyest javult, a tanulmányaikat megváltoztató hallgatók még mindig nagyon magas számát szociális szempontból igen kedvezőtlen jelenségnek kell mondanunk.

3. A hallgatók *jelenlegi tanulmányaik* az előző ismertetésekkel kapcsolatban már több alkalommal szemléltettük. A csoportosításoknál azonban a hallgatók számát nem szorosán az egyes tudományterületek szerint vontuk össze. A közgazdaságtudományi kar, a gazdasági és egyéb főiskolák csoportja különböző irányú tudományterületeket foglal magában. A megegyező tudományterületek összevonása alapján a hallgatók számának az alakulása a két utolsó tanévben a következő képet adja:

11. A tanulmányaikat megváltoztató hallgatók az 1930/31—1931/32. tanévekben. — *Etudiants ayant changé leurs études dans les années scolaires 1930/31—1931/32.*

Tudománykar, főiskola <i>Facultés, écoles supérieures</i>	A tanulmányaikat megváltoztató hallgatók <i>Etudiants ayant changé leurs études d'après leurs études</i>				Nyereség (+) Veszteség (—)	
	jelenlegi <i>actuelles</i>		előző <i>antérieures</i>		Excedent (+) Déficit (—)	
	tanulmányaik szerint				1930/31	1931/32
	1930/31		1931/32			
Hittudományi kar és főiskolák — <i>Facultés et écoles supérieures de théologie</i>	45	83	49	93	— 38	— 44
Jogi kar és jogakadémiák — <i>Faculté et académies de droit</i>	446	104	414	83	+342	+331
Orvosi kar — <i>Faculté de médecine</i>	96	140	87	137	— 44	— 50
Bölcsészeti kar — <i>Faculté de philosophie</i>	161	119	123	129	+ 42	— 6
Gyógyszerészeti tanfolyam — <i>Cours de pharmacie</i>	13	3	18	1	+ 10	+ 17
Közgazdaságtudományi kar — <i>Faculté d'économie politique</i>	105	135	85	100	— 30	— 15
Műegyetem ¹⁾ — <i>Ecole polytechnique</i>	68	256	51	205	—188	—154
Gazdasági főiskolák — <i>Ecoles supérieures d'agriculture</i>	47	69	33	64	— 22	— 31
Egyéb főiskolák — <i>Autres écoles supérieures</i>	32	104	34	82	— 72	— 48
Mindössze — <i>Total général</i>	1.013	1.013	894	894	—	—

¹⁾ A közgazdasági osztály hallgatói nélkül. — *Non compris les étudiants de la section d'agriculture.*

	1930/31		1931/32	
	szám	%	szám	%
Hittud. karok és főisk.	1.348	8.4	1.528	9.5
Jogi karok és jogakad.	5.396	33.6	5.473	34.2
Államszámviteli tanf..	214	1.3	111	0.7
Orvostudományi karok	2.202	13.7	2.170	13.6
Bölcsészeti karok és tanárképző főisk.	3.370	21.0	3.482	21.8
Gyógyszerészeti tanf..	235	1.5	215	1.3
Műegyetem (közgazd. osztály nélkül).....	1.369	8.5	1.249	7.8
Mezőgazdasági kar és akadémiák	585	3.6	489	3.1
Állatorvosi főiskola ...	299	1.9	302	1.9
Bánya- és erdőmérnöki főiskola	138	0.9	136	0.8
Keresked. szakosztály.	642	4.0	605	3.8
Egyéb tudományozások	255	1.6	242	1.5

Mindössze : 16.053 100.0 16.002 100.0

Az adatokból megállapíthatjuk, hogy az összes főiskolai hallgatók jó egyharmad része jogi tanulmányokat folytat, egyötöde tanári, egyhatede pedig orvosi pályára készül.

Abból a szempontból, hogy a hallgatók milyen arányban végzik tanulmányaikat rendszeres vagy rendkívüli minőségben a főiskolákon, az előző tanévvel szemben kedvező változást mutathatunk ki. Az 1930/31. tanévben adatgyűjtésünk a rendkívüli hallgatók számát az

összes férfihallgatók között 4.2%-ban, a nők között pedig 0.9%-ban állapította meg. A következő tanévben a férfiak arányszáma 3.3, a nők pedig 0.7%-ra esett vissza. A rendkívüli hallgatók a közgazd. tudományi kar kereskedelmi és mezőgazd. szakosztályán és a képzőművészeti főiskolán találhatók nagyobb számban, valamint ilyenek az államszámviteli és revizorit anatóliák hallgatói is.

4. Már az előző fejezetekben is említettük, hogy milyen nagy azoknak a hallgatóknak a száma, akik főiskolai tanulmányaikat hosszabb-rövidebb időre megszakították. Ebből a szempontból az adatok összeállításánál nem tekintettük tanulmány megszakításnak azt az idővesztést, amely a hallgatóknál az érettségi bizonyítvány megszerzése és a főiskolai tanulmányok megkezdése, valamint valamely főiskolai oklevél megszerzése és újabb tanulmányok kezdése között mutatkozott. A 12. számú tábla részletesen ismerteti úgy a szünetelések okait, mint pedig azok időtartamát az utolsó két (részben három) tanévről.

Ebből kitűnik, hogy az összes hallgatók között kis mértékben visszaesett, az egyetem és jogakadémiák együttes csoportjában azonban még mindig emelkedik a tanulmányi idejüket kellőképpen kihasználni nem tudó hallgatók aránya (két év alatt 16.4%-ról

17.0%-ra). A megszakítás okául a hallgatók legnagyobb része az anyagi erők hiányát jelölte meg (jó egyharmad részük), de arányszámuk újabban kissé visszaesik. A szünetelő hallgatóknak mintegy egyötöd részét betegség miatt éri idővesztés, arányszámuk az előző évben valamivel magasabb volt. A nem kielégítő tanulmányi eredmény azonban a hallgatók beállása szerint fokozódó mértékben idézi elő a tanulmányok időleges megszakítását. Az egyetem és jogakadémiák hallgatói között ennek az oknak a szerepe két év alatt 14.4%-ról 20.0%-ra, az összes hallgatók között egy év alatt 16.0%-ról 18.1%-ra emelkedett. Ha még figyelembe vesszük, hogy a hallgatók egyrésze nem szívesen vállalja be, hogy saját hibájából mulasztott vagy pedig ha egyéb okok is fennforognak, nem a szorgalom hiányának tulajdonít legnagyobb jelentőséget, úgy bizonyára még lényegesen magasabbra kell tennünk azoknak a számát, akik tanulmányi szempontból nem ütnek meg a kellő mértéket.

A tanulmány megszakítások időtartamát nézve, azt látjuk, hogy a hallgatók számának több, mint fele csak egy-két félévre hagyja abba a tanulmányait. E tekintetben az előző évek folyamán kedvező fejlődés észlelhető; azoknak a hallgatóknak az aránya azonban, akik tanulmányaikat hosszabb idő (hét vagy több félév) múlva tudják csak folytatni, meglehetősen állandóságot mutat. Tudománykarok szerint nézve az adatokat, a tanulmányaikat megszakító hallgatók az orvosi (20.7%) és a jogtudományi (16.0%) karokon érik el a legmagasabb arányszámokat, az egyetem, illetőleg főiskolák szerint pedig a műegyetem hallgatói között 24.7%-kal, a jogakadémiákon 22.3%-kal szerepelnek. A legkedvezőbb arányszámokat viszont a hittudományi főiskolákon (4.3%) és a hittudományi karokon (8.6%) láthatjuk.

A tanulmányaikat megszakító hallgatóknak az összes hallgatók számához viszonyított aránya évfolyamok szerint az utolsó két tanévben a következőképpen alakult :

	1930/31 %	1931/32 %
I. évfolyam	5.6	4.6
II. "	11.3	11.2
III. "	22.7	20.5
IV. "	28.7	26.8
V. "	25.9	26.3
Összesen :	15.3	14.6

A magasabb évfolyamokban az arányszámok erőteljes növekedése észlelhető, az előző évvel szemben viszont az első négy évfolyam mindegyikében kevesebb volt a szabálytalan tanulmányi idejű hallgatók aránya.

5. A hallgatók összességének évfolyamok szerint való megoszlását a következő adatok szemléltetik :

	A hallgatók száma					
	összesen	I.	II.	III.	IV.	V.
1930/31....	16.053	32.6	25.9	21.3	16.7	3.5
1931/32....	16.002	29.8	27.0	22.3	17.1	3.8

Az I. évfolyamra iratkozó hallgatók számának az utolsó tanévben való visszaesése következtében a magasabb évfolyamok arányszáma emelkedik. Figyelembe kell azonban vennünk, hogy az egyes tudományágak tanulmányi ideje különböző s ezért az egyes évfolyamok arányszámainak a jelentősége csak a megegyező tanulmányi idejű tudományozások csoportjai szerint tehető mérlegelés tárgyává. Erre nézve Asztalos József az előző kiadványban részletes helyzetképet adott s ezért utalunk az ott található fejtegetésekre.

Az egyes évfolyamok benépesedésének vizsgálatával kapcsolatban nagy jelentősége van annak a kérdésnek, hogy az I. évfolyamokra iratkozó hallgatók közül hányan jutnak fel a magasabb évfolyamokra. Idevonatkozóan azonban pontos adatok csak a hallgatók egyenként való figyelemmel kísérése útján volnának megállapíthatók, mert az évfolyamok szerint való létszám alakulás szabályszerűségét rendkívül zavarja a tanulmányaikat megváltoztató vagy megszakító hallgatók nagy száma. Mivel pedig ennek a módszernek a végrehajtását anyagi okok kizárják, meg kell elégednünk azzal, hogy megfigyeljük az I. évfolyam létszámának a következő tanévek magasabb évfolyamaiban való változását. Idevonatkozóan csak az 1929/30. tanévtől kezdve rendelkezünk adatokkal s csupán az egyetem és jogakadémiák hallgatóiról. A többi főiskolákra ugyanis a részletesebb statisztikai adatgyűjtés csak az 1930/31. tanév óta terjed ki.

A főiskoláknak ezt a csoportját véve tehát (s elhagyva a négy féléves vagy ennél rövidebb tanulmányi idejű tanfolyamokat) megállapíthatjuk, hogy az 1929/30. tanévben az egyetem és jogakadémiák I. évfolyamaira iratkozott hallgatók száma a következő tanév II. évfolyamán 9.2%-kal, az utolsó tanév III. évfolyamán 11.4%-kal, a két év veszteségét egybevéve pedig összesen 19.5%-kal esett vissza. Ez a létszámváltozás az egyes tudománykarokon belül igen nagy eltéréseket mutat. A legfeltűnőbb e tekintetben az orvostudományi kar adata, ahol az 1929/30. tanév I. évfolyamán 388 hallgatót, két év múlva pedig a III. évfolyamon 412 hallgatót találunk. A legjobb példa ez arra, hogy a tanulmányaikat megszakító hallgatóknak az egyetemi életbe újból való bekapcsolódása az

12. A főiskolai tanulmányaikat megszakító hallgatók az 1929/30—1931/32. tanévekben. — Etudiants ayant interrompu leurs études dans les années scolaires 1929/30—1931/32.

Főiskola — Ecoles supérieures	A hallgatók összes száma — Nombre total des étudiants	A hallgatók közül tanulmányaikat — Dont étudiants ayant interrompu leurs études								megszakították összesen au total	szám nombre	%
		betegség mala dies	par suite de			pendant						
			causes			1—2	3—4	5—6	7 és több 7 et plus de 7			
			anyagi materiális	tanulmányi d'études	egyéb autres							
		okok			miatt				féléven át — semestres		megszakította	
Az egyet. és jogakad. hallgatói — Etudiants des universités et académies de droit												
1929/30. szám — nombre		12.932	466	762	305	590	1.110	381	221	411	2.123	16.4
%		100.0	21.9	35.9	14.4	27.8	52.3	17.9	10.4	19.4	100.0	—
1930/31. szám — nombre		13.525	498	834	374	575	1.230	440	186	425	2.281	16.9
%		100.0	21.8	36.6	16.4	25.2	53.9	19.3	8.2	18.6	100.0	—
1931/32. szám — nombre		12.030	399	663	408	571	1.139	350	164	388	2.041	17.0
%		100.0	19.5	32.5	20.0	28.0	55.8	17.2	8.0	19.0	100.0	—
Az összes hallgatók — Etudiants au total												
1930/31. szám — nombre		16.053	559	877	394	629	1.327	472	210	450	2.459	15.3
%		100.0	22.8	35.6	16.0	25.6	54.0	19.2	8.5	18.3	100.0	—
1931/32. szám — nombre		16.002	469	747	421	694	1.303	394	190	444	2.331	14.6
%		100.0	20.1	32.0	18.1	29.8	55.9	16.9	8.1	19.1	100.0	—

egy-
nagy befolyással van.

Sorra véve az egyes tudománykarokat, legnagyobb arányú — 38,7%-os — visszaesést láthatunk az I. és III. évfolyam között a közgazdaságtudományi kar hallgatólétszámanál; a bölcsészettudományi karnál ez a csökkenés 24,7%-ot, a jogi karnál 22,7-et, a műegyetemen pedig 16,6%-ot tesz. A legkisebb mértékben a jogakadémiák hallgatóinak a száma fogyott a III. évfolyamig, 1,8%-kal, a hit-tudományi karon pedig 7,9%-kal.

Abból a szempontból nézve az adatokat, hogy a hallgatók száma mely évfolyamok között csökken erősebben, azt látjuk, hogy a bölcsészeti karok és a műegyetem hallgatói a II. évfolyam után, a többi tudománykarokról pedig közvetlenül az I. évfolyam után maradnak el a legtöbbben. A IV. és V. évfolyamok adatainak a vizsgálatára csak a következő tanévekben nyílik majd alkalom.

A hallgatók kormegoszlásának a figyelembevételével egy kisebb csoportnak, még pedig a tanulmányaikat 18 éves vagy fiatalabb korban kezdő hallgatóknak az évfolyamok szerint való előmenetelét pontosan megállapíthatjuk. Ennek a korosztálynak a keretében ugyanis a magasabb évfolyamokról elmaradó hallgatók számát nem helyettesíthetik azok, akik tanulmányaikat nem abban a tanévben kezdték, mint amelyiket megfigyelésünk érdekében kiindulási pontnak választottunk.

Adataink szerint az 1929/30. tanévben az egyetemeken és jogakadémiákon számbavett 18 éves vagy annál fiatalabb hallgatók közül a következő tanévben a II. évfolyamra 10,8%, a II. évfolyam hallgatói közül pedig az utolsó tanév III. évfolyamára 10,4% nem iratkozott be. Az összes veszteség pedig, amely két év alatt a legfiatalabb korú hallgatók számának a magasabb évfolyamokban való lemorzsolódásából állott elő, 20%-ot tesz. Természetesen ezeknek nem mindegyike hagyta végleg abba tanulmányait, hanem egyrészt tanulmányt változtatott, másrészt pedig több-kevesebb idő múlva ugyanarra a tudománykarra visszaszivárog s az egyes évfolyamokon a magasabb korú hallgatók számát gyarapítja.

A hallgatóság évfolyamok szerint való előmenetelével kapcsolatos további kérdés, hogy az egyes évfolyamokba tartozó hallgatók összesen hány féléven át voltak főiskolára beiratkozva s e félévek közül hány a beszámítható, szabályszerű félév. Idevonatkozó vizsgálódásunknál figyelmen kívül kell hagynunk azokat a hallgatókat, akiknek már valamilyen főiskolai oklevelük van.

A főiskolai oklevéllel nem rendelkező hall-

gatók közül a szabályszerűnél több félévet hallgatott

	az összes hallgatók %-ában		a tanulmányaikat nem változtató hallgatók %-ában	
	1930/31	1931/32	1930/31	1931/32
I. évfolyam ...	7.2	6.8	—	0.2
II. "	7.8	7.0	1.4	1.2
III. "	9.9	9.0	3.6	3.5
IV. "	13.9	11.0	6.9	6.2
V. "	13.9	12.5	12.8	9.1
Összesen :	9.3	8.3	8.2	2.6

Az összeállítás első két adatsora azt tünteti fel, hogy a hallgatók közül összesen hányan veszítettek a már lehallgatott féléveikből akár tanulmányaik megváltoztatása miatt, akár pedig annak következtében, hogy a lehallgatott félévet tanulmányi okok miatt nem érvényesítették. A két utolsó számsor pedig azt mutatja, hogy hány hallgató szenvedett félévvesztést csupán abból kifolyóan, hogy az előírt tanulmányi követelményeknek nem tudott a kellő mértékben vagy a kellő időben eleget tenni. Mint látjuk, a tanulmányi okok miatt félévet veszítő hallgatók aránya az utolsó tanévben kedvezően alakult.

A rendelkezésünkre álló adatok alapján azt is megállapíthatjuk, hogy az említett két ok következtében a hallgatók összesen hány félévet veszítettek. Tudjuk ugyanis, hogy az egyes évfolyamokba tartozó hallgatók hány félévet hallgattak ezideig összesen s ha ebből a szabályszerű félévek számát levonjuk, megkapjuk a veszteséget. Az így megállapított eredmény azonban nem teljesen pontos, a valódi helyzetnél valamelyest kedvezőbb képet ad. Adatfeldolgozási rendszerünk ugyanis a hallgatott félévek számát két-két félévvel emelkedő csoportokban mutatja ki, aminek következtében a valóságnál csak nagyobb vagy kisebb eredmény tüntethető fel. Bizonyára kisebb a hiba, ha az alsó határt veszszük figyelembe, amely szerint az 1931/32. tanévben számbavett főiskolai oklevéllel nem rendelkező hallgatók közül az

I. évfolyamúak	1.248 félévet
II. "	936 "
III. "	926 "
IV. "	830 "
V. "	208 "
Összesen	4.148 félévet

veszítettek eddigi tanulmányaik során. Igen jelentékenynek mondható ez a veszteség, ha figyelembe vesszük, hogy összesen 1.277 hallgató érdekelt ebből a szempontból, akikre az I. évfolyamon átlag 4, a magasabb évfolyamokon pedig 3 félév jut.

6. Az eddigiekben a hallgatók tanulmányi viszonyait az előképzettség, a tudományszak és az eltöltött tanulmányi idő szempontjára

13. A vizsgák és szigorlatok száma és eredménye tudományszakok szerint az 1912/13—1930/31. tanévekben. — Nombre et résultat des examens et doctorats suivant les années scolaires 1912/13—1930/31.

Tudományszak Faculté	1912/13		1913/14		1921/22		1922/23		1924/25		1926/27		1928/29		1930/31										
	Tartatott — Examens tenus	%	Tartatott — Examens tenus	%	Tartatott — Examens tenus	%	Tartatott — Examens tenus	%	Tartatott — Examens tenus	%	Tartatott — Examens tenus	%	Tartatott — Examens tenus	%	Tartatott — Examens tenus	%									
Jog- és államtud. alapvizsga — Examens fondamentaux en droit et sciences politiques	4.758	3.111	65.4	5.009	3.675	65.5	4.011	2.986	74.5	4.205	3.185	75.7	4.116	3.001	72.9	4.730	3.292	69.6	5.051	3.437	68.1	5.610	3.935	70.1	
Jog- és államtud. államvizsga — Examens d'Etat en droit et sciences politiques ..	344	266	77.3	319	249	78.1	185	161	87.0	145	124	85.5	49	43	87.8	50	41	82.0	27	25	92.6	3	3	100.0	
Jog- és államtud. szigorlat — Doctorats en droit et sciences politiques	4.947	3.424	69.2	4.550	3.011	66.2	3.489	2.576	73.8	3.540	2.698	76.2	2.562	1.860	72.6	2.919	2.031	69.6	3.733	2.531	67.9	4.237	2.943	69.5	
Orvostud. szigorlat — Doctorats en médecine	2.384	1.280	53.7	2.429	1.459	60.1	5.406	3.236	59.9	5.137	3.416	66.5	4.154	2.481	59.7	3.229	2.427	75.2	2.978	2.043	68.6	2.339	1.751	74.9	
Gyógyszerészeti szigorlat — Examens de maître-pharmacien	556	424	76.3	484	368	76.0	369	307	83.2	436	376	86.2	437	376	86.0	338	295	87.3	430	349	81.2	340	293	86.2	
Bölcsészeti doktori szigorlat — Doctorats en philosophie	131	119	90.8	127	123	96.9	120	114	95.0	158	150	94.9	144	139	96.5	104	100	96.2	101	96	95.1	123	119	96.7	
Közgazdaságtud. vizsga — Examens en économie politique																									
Közgazdaságtud. szigorlat — Doctorats en économie politique																									
Műegyetemi szigorlat — Examens d'école polytechnique	879	576	65.5	1.183	831	70.2	2.086	1.675	80.3	1.840	1.480	80.4	2.507	1.916	76.4	1.820	1.312	72.1	1.430	1.010	70.6	1.360	980	72.1	
Középisk. tanári vizsga — Examens de professeur pour écoles secondaires	987	742	75.2	958	755	78.8	680	550	82.2	684	566	82.8	622	452	72.7	734	606	82.6	1.001	904	82.9	1.796	1.219	67.9	
Felső keresk. isk. tanári vizsga — Examens de professeur pour écoles supérieures de commerce	43	37	86.0	76	58	76.3	19	12	63.2	34	29	85.3	46	37	80.4	128	80	62.5	156	123	78.8	383	191	49.9	
Egyéb középisk. isk. képesítő tanári vizsga — Examens de professeur pour d'autres écoles de degré moyen																									

ból vizsgáltuk. A tanulmányi eredményekre bizonyos mértékig ezek az adatok is rávilágítanak, közvetlenebbül tájékozódhatunk azonban azokból az adatokból, amelyek az évenként tartott és az abból elfogadott vizsgák és szigorlatok egymáshoz való arányát tüntetik fel. A 13. sz. táblán a vizsga- és szigorlati eredményeket tudományzakok szerint részletezve közöljük. Tekintettel arra, hogy az elmúlt mintegy másfél évtized alatt egyes tudományzakokon a vizsga- és szigorlati rendszer lényegesen változott (főképp az orvostudományi és közgazdaságtudományi karokon, valamint a műegyetemen), a táblán közölt abszolútszámok a vizsgára jelentkező hallgatók számának az alakulásáról nem adnak hírt; teljesen megfelelőnek azonban annak szemléltetésére, hogy az évenként jelentkezők közül hány hallgatónak a tudása megfelelő volt.

Adataink szerint a legjobb eredményt a bölcsészdoktori szigorlók érik el, amennyiben a jelentkezők közül évenként alig 5%-nak a szigorlata nem kielégítő. A gyógyszerészmesteri szigorlatoknak évenként mintegy 15–20%-át, a joggytemi és jogi szigorlatoknak, valamint a műi alapvizsgáknak 25–30%-át nem fogadja el a bizottság, az orvostudományi karon pedig a sikertelen szigorlatok aránya egyes években a 40%-ot is meghaladja. Az elfogadott vizsgák és szigorlatok sikerességének fokozatára adatgyűjtésünk nem terjed ki.

7. Adatgyűjtésünk újabb rendszere mellett arról is tájékozódást szerezhetünk, hogy főiskoláink hallgatósa között hányan vannak olyanok, akik külföldi főiskolán már oklevelet szereztek vagy pedig ott jelenlegi tanulmányaikkal megegyező, vagy attól eltérő tudománykaron több-kevesebb félévet hallgattak.

	A hallgatók közül jelenlegi tanulmányai előtt külföldi főiskolán ugyanazon a más tudománykaron oklevelet szerzett tanulmányokat folytatott					
	1930/31	1931/32	1930/31	1931/32	1930/31	1931/32
Hittud. kar és főiskolák ...	7	9	2	4	1	3
Jogi kar és jogakadémia ...	19	23	31	25	15	14
Orvostudományi kar ...	110	100	8	4	6	16
Bölcsészeti kar ...	43	31	19	13	9	16
Gyógyszerészet tanf. ...	11	—	—	3	—	1
Közgazd. tud. kar ...	4	3	29	23	20	10
Műegyetem ...	14	10	17	8	5	4
Gazdasági főiskolák ...	2	4	5	7	—	—
Egyéb főiskolák ...	1	—	2	5	15	8
Összesen ...	211	180	113	92	71	72

Az adatokból kitűnik, hogy az előzően külföldi főiskolákat látogató hallgatók mint-

egy kétharmad része külföldön a jelenlegi tanulmányaikkal megegyező, egyharmad része pedig attól eltérő tanulmányokat folytatott. Megegyező tanulmányokat túlnyomórészt orvostanhallgatók végeztek, akiknél még a bölcsészek és joghallgatók száma bír némi jelentőséggel.

Nem érdektelen ezzel kapcsolatban azoknak az adatoknak az áttekintése sem, amelyek a külföldi főiskolákon tanulmányokat folytató összes magyar állampolgárok számát ismertetik. Az idevonatkozó adatokat az utolsó tanévről a külföldi statisztikai hivatalok, az előző évekről pedig az egyes főiskolák bocsátották a Központi Statisztikai Hivatal rendelkezésére.

A külföldi főiskolára iratkozó magyar állampolgár (Magyarország régi területére, illetőleg népességére vonatkoztatva) hallgatók száma a háború előtti években 1.500 körül mozgott (az 1911–14. évek átlagában 1.492), s a főiskolai tanulmányokat folytató összes magyar állampolgárok 9,0%-át tette. Számuk a háború után, az 1920/21. tanévben 859-re s az összes magyar állampolgár hallgatók 5,3%-ára csökkent. Az elmúlt évtized folyamán e tekintetben fokozatos fejlődést észlelhetünk, amennyiben az 1921–25. évek átlagában 1.004, az 1927–31. évek átlagában pedig 1.737 magyar hallgató iratkozott be tanévenként valamelyik külföldi főiskolára. (A részletadatok tudománykarok és országok szerint a Magyar Statisztikai Évkönyvekben tanévenként feltalálhatók.) Ezeknek az összes hallgatókhoz viszonyított arányszámai az elmúlt évtizedek folyamán a következő változást mutatják:

az 1881-90. évek átlagában	18,2%-ot
« 1891-900. évek átlagában	12,5 «
« 1901-10. évek átlagában	9,2 «
« 1911-14. évek átlagában	9,0 «
1920/21-ben	5,3 «
az 1921-25. évek átlagában	5,7 «
1925/26-ban	9,6 «
1926/27-ben	10,5 «
1927/28-ban	11,1 «
1928/29-ben	10,9 «
1929/30-ban	10,2 «
1930/31-ben	10,5 «

tett a külföldön tanulmányokat folytató hallgatók aránya. Megállapíthatjuk tehát, hogy úgy az abszolút-, mint pedig a viszonyszámok csak a háború utáni 6. tanévben érték el a békebeli nívót. Az utóbbi években pedig a főiskolai tanulmányokat folytató összes magyar állampolgároknak mintegy 10%-a végzett külföldön vagy ott is tanulmányokat. Az arányszámoknak az elmúlt évtized második felében való emelkedését részben a numerus clausus törvény idézte

elő, amely az egyetemek és jogakadémiák I. évfolyamaira újonnan felvehető hallgatók számát korlátozza. A tanulmányaikat külföldön folytató hallgatók között azonban azok is szerepelnek, akik külföldön mint rendkívüli vagy vendéghallgatók tanultak, vagy pedig valamely oklevélnek Magyarországon való megszerzése után bizonyos speciális tanulmányok érdekében hallgatnak külföldön néhány félévet. Ha figyelembe vesszük továbbá, hogy a háború után hazánkban az idegen nyelvek elsajátítására való törekvés nagy mértékben fokozódott, aligha mondhatjuk magasnak azoknak a számát, akik a külföldi tudományos intézeteket is felkeresik.

Erre az eredményre jutunk akkor is, ha azt nézzük, hogy a külföldi hallgatók által leginkább látogatott európai államok főiskoláin hogyan aránylik a magyar és más külföldi állampolgár hallgatók száma egymáshoz.

A hallgatók állam- polgársága:	A külföldi hallgatók száma fősokoláin az 1930/31. tanévben				
	Német- ország	Francia- ország	Cseh- Szlovákia	Jugoszlávia ¹⁾	Svájc
Lengyelország	698	2.476	2.196	?	284
Románia	661	2.722	538	5	115
Danzig	578	?	1	?	2
Bulgária	478	1.142	617	54	89
Ausztria	370	89	80	6	46
Svájc	346	258	5	?	—
Cseh-Szlovákia	342	175	—	28	46
Litvánia	272	260	70	?	53
Magyarország ..	246	304	324	9	118
Lettország ...	244	228	108	?	83
Jugoszlávia ...	179	475	358	—	69
Görögország ...	121	474	4	2	66
Németország ..	—	866	99	?	637
Franciaország ..	35	—	4	?	130
Oroszország ..	134	925	553	1.320	29
Olaszország ...	71	267	13	42	97

Németországban a 9., Franciaországban a 8., Svájcban a 4., Cseh-Szlovákiában a felsorolt államok között a 6. helyet foglalják el nagyságrend szerint a magyar hallgatók s nagyobb tömegükkel a két első államban előtűnik állanak olyan országból való hallgatók is, amelyben a lélekszám való Csonka-Magyarországnál alacsonyabb.

Egyrészt a magyar nyelv használatának szűk korlátok közé való szorítása, másrészt pedig a nemzetközi kapcsolatok fokozódó kimélyülése következtében értelmiségünk magasabb rétege a jövőben még kevésbé nélkülözheti az idegen nyelvtudás előnyeit. Ezekből a szempontokból, valamint több egyéb ok miatt is csak kedvezőnek mondható az a jelenség, hogy főiskolai hallgatóságunk az elmúlt évtized második felében fokozódó mértékben igyekezett a külföld

¹⁾ Az adatok az 1928/29. tanévre vonatkoznak.

kulturális forrásaiból is meríteni s hogy törekvésük az utóbbi években a mindinkább tornyosuló akadályok dacára sem veszített erejéből. Az 1931/32. tanévre vonatkozó adatok még nem állanak hiánytalanul rendelkezésünkre, a részletadatokból is kitűnik azonban, hogy a hallgatók számában lényeges visszaesés nem észlelhető.

8. A hallgatók tanulmányi viszonyait ismertető adatcsoport körébe tartozik még a hallgatók által élvezett *tandij- és vizsgadíj- kedvezmények* mértékének a vizsgálata. Ez a kérdés szociális szempontból is figyelmet érdemel, mivel ezen az úton a hallgatóság tanulmányi költségeit lényegesen csökkentheti. Kifejezésre jut ez abban a körülményben is, hogy a vagyontalan köztisztviselők gyermekei már kielégítő tanulmányi eredmény alapján is csak a tandíj felének a megfizetésére köteleztetnek. Ezenkívül a tandíj-kezdményeknek még három formája ismeretes, úgymint a teljes- és féltandíjmentesség, valamint a féltandíjmentesség mellett egyidejűleg élvezett köztisztviselői kedvezmény, amely esetben a hallgató a tandíj háromnegyed részének a megfizetése alól mentesül.

A hittudományi karok és főiskolák hallgatóit figyelmen kívül hagyva, az 1930/31. tanévben a hallgatók 45,3%-a, a legutolsó tanévben pedig 37,6%-a részesült valamilyen tandíjkezdményben. Az előző évvel szemben főképp a teljesen tandíjmentes hallgatók száma esett vissza erőteljesen (14,8%-ról 9,4%-ra), de 11,2%-ról 8,2%-ra apadt a köztisztviselői tandíjkezdményt és féltandíjmentességet élvező hallgatók arányszáma is. A tanulmányi eredmény alapján féltandíjat fizető hallgatók aránya 9,1%-ról 9,7-re, a csupán köztisztviselői kedvezményt élvezőké pedig 10,2-ről 10,3%-ra emelkedett.

Az egyes főiskolák, illetőleg tudománykarok között a tandíjkezdményben részesülő hallgatók arányszáma tekintetében lényegesebb különbségek észlelhetők. A tudományegyetemek közül Pécsen a hallgatók 32,3%-a, Szegeden pedig 47,2%-a részesedett valamilyen címen tandíjmérséklésben. Az egyetemek tudománykarait nézve pedig a két szélső határt a gyógyszerészeti tanfolyamok és a bölcsészeti karok képezik 21,8, illetőleg 54,9%-os arányszámmal.

A vizsgadíjkezdményekben részesülő hallgatók aránya az utolsó tanévben 5,4%-ról 5,8%-ra emelkedett, főképp a III. évfolyamú hallgatóság részére nagyobb számban engedélyezett kedvezmények következtében. Az ösztöndíjjal támogatott hallgatók aránya ezzel szemben 4,7-ről 4,0%-ra esett, elsősorban az állam és az egyes főiskolák által adományozott ösztöndíjak korlátozása folytán.

6. A kiadott főiskolai oklevelek számának alakulása az elmúlt évtized folyamán.

A hallgatókra vonatkozó adatok áttekintése után nem érdektelen vizsgálódásainkat arra is kiterjesztenünk, hogy népességünkben az elmúlt évtized folyamán milyen mértékben gyarapodott a főiskolai oklevéllel rendelkezők száma.

A népszámlálások szerint a főiskolai oklevéllel rendelkező egyének száma:

	férfi	nő	összesen
1920-ban	67.925	5.550	73.475
1930-ban	76.470	8.323	84.793
Gyarapodás			
%-ban	12·6	50·0	15·4

Míg tehát 10 év alatt az egész népesség 8·9%-kal, addig a főiskolai végzettségűek száma 15·4%-kal gyarapodott. Különösen jelentékeny a főiskolai oklevelet szerzett nők számának az emelkedése.

Arra nézve, hogy a főiskolai végzettségű egyének száma népességünk összes számához hogyan aránylik, a következő adatok tájékoztatnak:

	1000 lakosra	jutott okleveles egyén	összesen
	férfi	nő	összesen
1920-ban	17·6	1·4	9·2
1930-ban	18·0	1·9	9·8

A főiskolai végzettségű egyének számszerű gyarapodását a középiskolai végzettségűek számának az emelkedéséhez képest igen mérsekeltnek kell mondanunk. Kovács Alajos¹⁾ megállapítása szerint a teljes középiskolát végzettek száma 1920-ban 210 ezer volt, 1930-ban pedig már 275 ezer. A gyarapodás tehát 65 ezer fő, vagyis 31%. A négy középiskolát végzettek száma az elmúlt évtized folyamán ugyancsak 30%-kal gyarapodott.

Annak okát, hogy a főiskolai oklevéllel rendelkező egyének száma a két népszámlálás közötti időszakban olyan kis mértékben gyarapodott, Kovács Alajos idézett tanulmányában azzal magyarázza, hogy az 1920. évi adatok valószínűleg túlzottak voltak. Akkor ugyanis a népszámlálólap egyszerűen csak a főiskolát végzettekét kérdezte, a mostaninál pedig külön meg kellett mondani, hogy az illető milyen főiskolát végzett, illetőleg milyen diplomája van. Az 1930. évi adatok tehát mindenetre jobban megközelítik a valóságot. Minthogy a bevallásnak a legtöbb esetben nincs ellenőrzése, 1920-ban sokan vallhatták

¹⁾ Lásd a Magyar Statisztikai Szemle 1932. évi 10. számában: Kovács Alajos dr. «Az 1930. évi népszámlálás fontosabb eredményei» című tanulmányát.

magukat főiskolai végzettségűeknek, akiknek nem volt meg ez a végzettségük, vagy csak főiskolai hallgatók voltak. Most pedig pontosabban kellett megadni a választ s így kevesebben merték hiúságból, vagy dicsekvésből főiskolai végzettségűeknek mondani magukat. Másképp nem lehet megmagyarázni azt, hogy miért növekedett csak ilyen kis mértékben a legmagasabb képesítésűek száma.

Ugyanerre az eredményre jutunk a főiskolai statisztikai adatok alapján is. Az elmúlt évtized folyamán ugyanis főiskoláink (a hittudományi főiskolát végzettek száma nélkül) 31.153 oklevelet adtak ki, amivel szemben az 1930. évi népszámlálás a legmagasabb képzettségű egyének számát csak 11.318-cal állapította meg magasabban, mint 1920-ban. Az elhalálozások leszámításával is igen számottevő különbség mutatkozik, amit csak azzal magyarázhatunk, hogy az 1920. évi adatok túlzottak voltak.

Az 1930. évi népszámlálás a főiskolai oklevéllel rendelkező egyének számát tudományágak szerint részletezve is megállapította, oly módon azonban, hogy nem az egyének, hanem az oklevelek számát vette alapul. Az idevonatkozó eredmények a következők:

Az oklevél megnevezése:	Az okleveles egyének száma			%
	férfi	nő	összesen	
Hittudományi ...	6.237	29	6.266	7·2
Jog- és államtudományi	26.989	79	27.068	31·2
Bölcsészeti (tanári)	9.010	6.598	15.608	18·0
Orvosi	8.879	893	9.772	11·2
Gyógyszerészeti ..	2.926	499	3.425	3·9
Közgazdaságtud. .	1.150	61	1.211	1·4
Műegyetemi mérnöki	9.885	39	9.924	11·4
Bányamérnöki ...	540	—	540	0·6
Erdőmérnöki	945	1	946	1·1
Gazdasági akadém.	6.410	36	6.446	7·4
Állatorvosi	1.303	—	1.303	1·5
Egyéb	4.177	229	4.406	5·1
Összesen	78.451	8.464	86.915	100·0

A szellemi munkapiac helyzetének elbírálása szempontjából figyelembe kell vennünk, hogy az adatok a számbavett népesség közül főiskolai oklevéllel rendelkező egyének összes számát tüntetik fel, vagyis azok is szerepelnek, akik külföldi állampolgárok, valamint akik koruk vagy egyéb okok miatt a szellemi munkapiacot már nem terhelik. Meg kell még említenünk azt a körülményt is, hogy az adatoknak tudományágak szerint való részletezé-

sénél a több oklevéllel rendelkezők annyiszor szerepelnek, ahány képesítésük van. Ez utóbbi ok miatt tehát alacsonyabbra kell tennünk elsősorban a jogászok számát, mert közülük igen sokan úgy a jog-, mint az államtudományi doktorátust megszerezték. Gyakori jelenség az is, hogy lelkesek tanári, tanárok pedig bölcsészeti doktori oklevéllel is rendelkeznek. Kisebbségi mértékben azonban minden tudományág keretében növeli a főiskolai végzettségű egyének számát a több oklevéllel rendelkezők többszörös számbavétele, mint azt a hallgatók tanulmányi viszonyait ismertető adatok vizsgálatánál is láttuk. A személyszerinti és az oklevelek alapján eszközölt számbavétel eredménye között mutatkozó eltérés alapján végeredményben azt mondhatjuk, hogy hazánkban 2.122 egyének 1-nél több főiskolai oklevele van. Túlnyomó részük természetesen két képesítést mondhat magáénak, de vannak, akik 3, sőt 4 oklevelet is szereztek.

A tudományágak szerint részletezett adatokból kitűnik, hogy a főiskolai végzettségű egyének csaknem 1/3 része jogász, a mérnökök és tanárok arányszáma pedig egyformán valamivel meghaladja a 11%-ot. Csaknem egyforma arányú a hittudományi főiskolát és gazdasági akadémiát végzettek száma is.

Az adatok ilyen módon való áttekintése azonban ezúttal is a számbavételnél felmerült ugyanarra a hibaforrásra enged következtetni, mint amilyent az 1920. évi népszámlálással kapcsolatban észlelhettünk. Bár ez a hibalehetőség a részletesebb adatbevallás megkövetelésével nagymértékben csökkent, mégis valószínű, hogy többen a Magyarországon vagy külföldön szerzett szakiskolai végzettségüket tévesen mint főiskolai oklevelet vallották be, oly módon azonban, hogy a bejegyzésből a hiba most sem volt kétséget kizáróan megállapítható. Erre mutat az a körülmény is, hogy a népszámlálás több mérnököt vett számba, mint orvost, holott a főiskolai hallgatók számának a fejlődése alapján éppen az orvosok számát vélhetjük magasabbnak.¹⁾ Ugyanígy 1.456-an tettek jelentést keleti kereskedelmi akadémiái végzettségükről, holott ez a főiskola 28 évi fennállása folyamán alig 900 oklevelet bocsátott ki. A gazdasági akadémiái végzettséget bevallók között is bizonyára többen csupán ennél alacsonyabb (nem akadémiái) fokozatú szakiskolát végeztek.

Nem érdektelen ezek után annak vizsgálata sem, hogy a népszámlálás által számba-

¹⁾ Lásd Laky Dezső dr.: «A magyar egyetemi hallgatók statisztikája 1930» c. tanulmányának 25. oldalán.

vett okleveles egyének közül hányan szereztek oklevelüket az elmúlt évtized folyamán, vagyis a főiskolai végzettségük tömegéből kb. milyen rész tartozik a fiatalabb korcsoportokba. A főiskoláink által az elmúlt évtized folyamán (az 1920/21—1929/30. tanévekben) kiadott főiskolai oklevelek összes száma a következő:

	Szám	%
Hittudományi és kánonjogi doktori .	174	0·6
Jog- és államtudományi	9.893	31·7
Bölcsészeti és tanári	5.098	16·4
Orvosi	5.619	18·0
Gyógyszerészeti	1.455	4·7
Közgazdaságtudományi	703	2·3
Műegyetemi mérnöki	4.276	13·7
Bányamérnöki	229	0·7
Erdőmérnöki	436	1·4
Gazdasági akadémiái	2.621	8·4
Állatorvosi	458	1·5
Egyéb	191	0·6
Összesen	31.153	100·0

Az itt közölt adatok sem az oklevelet szerzett személyek, hanem a kiadott oklevelek számát tüntetik fel, ugyanúgy, mint a népszámlálás ilyen részletezésben feltüntetett eredményei. A háború után hittudományi főiskolát végzett egyének számát nem közölhetjük, mert erre adatgyűjtésünk az elmúlt évtizedben még nem terjedt ki. Meg kell még jegyeznünk, hogy az adatok összeállításánál a műszaki, közgazdaságtudományi és gyógyszerészeti doktori oklevelek számát a kétszeres számbavétel csökkentése érdekében figyelmen kívül hagytuk. A tudományos képzettségnek ezt a magasabb fokát az előbb említett három tudományág keretében az elmúlt évtized folyamán összesen 441 egyén szerezte meg.

A népszámlálás által számbavett és a főiskolák által kiadott oklevelek számának egybevetéséből kitűnik, hogy főiskolai végzettségű népességünknek több, mint 1/3-a a háború után szerezte oklevelét. Az évenként kiadott oklevelek száma állandóan 3.100 körül mozgott, az alsó határt az 1920/21-ben kiadott 2.964, a felsőt pedig az 1922/23. tanévben kiadott 3.402 oklevél jelzi.

Az összehasonlítás érdekében megjegyezhetjük, hogy az 1912/13. tanévben főiskoláink (a hittudományi főiskolai, a műszaki és a gyógyszerészeti doktori oklevelek nélkül) összesen 3.260, az 1913/14. tanévben pedig 3.316 oklevelet adtak ki. Ha figyelembe vesszük a hazánk területében és népességünk számában beállott nagyarányú veszteségeket, a háború utáni években kiadott oklevelek számát bizonyára magasnak kell mondanunk. A kiadott oklevelek számában a két időszak között beállott változást tudományszakok

szerint részletezve a következő adatokkal szemléltetjük:

	A kiadott oklevelek száma tanévenként			
	1912/13	1913/14	1928/29	1929/30
Hittudományi és kánon-jogi doktori	12	17	12	21
Államtudományi doktori	409	367	361	438
Jogtudományi doktori	1.026	817	615	578
Államtudományi államvizsga	81	92	7	7
Jogtudományi államvizsga	36	29	7	4
Orvostudományi doktori	337	489	540	488
Bölcsészettud. doktori.	114	126	93	112
Gyógyszerészeti doktori	14	13	4	4
Gyógyszerész-mesteri ..	191	206	182	162
Közgazdaságtudományi doktori	—	—	69	77
Közgazdaságtudományi Műszaki doktori	14	14	12	13
Műegyetemi közgazdasági doktori	—	—	6	—
Vegyésmérnöki	22	26	21	24
Építésmérnöki	25	30	63	51
Mérnöki	108	211	66	52
Gépésmérnöki	96	117	244	218
Műegyetemi közgazdas. Középisk. tanári, nyelvtörténelemszak	148	149	111	155
Középisk. tanári, mennyiségtan-, természet-tanszak	85	91	89	86
Rajztanári	47	40	44	45
Polgári iskolai tanári ..	207	230	181	187
Gyógypedagógiai tanári	13	13	7	12
Tanítóképzőint. tanári	?	?	6	10
Felső keresk. isk. tanári	15	23	18	31
Testnevelési tanári (tornatanítói)	48	41	37	37
Állatorvosi	52	42	50	49
Bányamérnöki	24	31	27	18
Erdőmérnöki	48	49	26	14
Gazdasági akadémiai ..	116	89	189	158
Összesen	3.288	3.352	3.233	3.211

Az adatokból kitűnik, hogy a legtöbb tudományág most is ugyanannyi oklevelet bocsát ki évenként, mint a háború előtt. Feltűnő azonban, hogy az 1910-es évek elején végzett jogászoknak mintegy $\frac{2}{3}$ része jogtudományi doktorátust szerzett, míg az 1929/30. tanévben kiadott jogi okleveleknek már csaknem a fele államtudományi doktori képesítést igazol. Ez a körülmény is a közszolgálat felé való törekvés fokozódására mutat, amelynek keretében az államtudományi képesítés is elegendő. Az elmúlt évtizedben kiadott orvosi oklevelek száma minden tanévben megközelíti, de legtöbbször meg is haladja a háború előtti években elért számokat. Feltűnően magasra szökött a gépésmérnöki oklevelek száma, amennyiben a békeévekhez viszonyítva megkétszereződött. A fejlődésnek

ugyanazt a mértékét láthatjuk a gazdasági akadémiákon is, amely főiskolákon kívül újabban még a közgazdaságtudományi kar is kiad tanévenként mintegy 40 mezőgazdasági oklevelet.

A kiadott oklevelek számának évenkénti fejlődése alapján azt is megállapíthatjuk, hogy a 20-as évek elején felduzzadt hallgatólétszám a kiadott oklevelek számában nem eredményezett arányos emelkedést. A maximumot úgy a hallgatók száma, mint a kiadott oklevelek száma az 1922/23. tanévben érte el, amiből arra következtethetünk, hogy eddig a tanévig túlnyomórészt befejezték tanulmányaikat azok a hallgatók, akik katonai szolgálatuk alapján a háború alatt s az utána következő években tanulmányi kedvezményeket élvezhettek. A következő tanévben a hallgatók összes száma már kereken 3.500-zal visszaesett, a főiskolák által kiadott oklevelek pedig mintegy 200-zal. Az oklevelek számának a csökkenése később sem tartott lépést a hallgatók számának az apadásával, ami arra mutat, hogy a hallgatói kötelezettségüknek eleget tett szigorú számottevő része oklevelét a szabályszerűnél hosszabb idő alatt szerezte meg.

A hallgatók és az évenként kiadott oklevelek számának az összehasonlításából azonban az is megállapítható, hogy a közvetlen háború utáni tanévekben jelenvolt hallgatószám tanulmányi eredménye nem volt kielégítő, közülük sokan befejezetlenül hagyták abba tanulmányaikat. A hullám elvonultával ugyanis a hallgatók összes száma az észlelt maximumnál hat tanéven át (1924/25-től 1929/30-ig) állandóan több, mint 5.000-rel alacsonyabb volt, az évtized végén kiadott oklevelek száma mégis csak alig 300-zal volt alacsonyabb az 1922/23-ban megállapított legmagasabb számnál.

Azt mondhatjuk tehát, hogy az évtized második felében a hallgatólétszám évenként mintegy 20%-a jutott főiskolai oklevélhez. Számukat az 1930. évi népszámlálás által megállapított okleveles egyének számához viszonyítva, az utánpótlás mértékét évi 3,8%-ban állapíthatjuk meg. Nem tévesztendő azonban szem elől, hogy az utánpótlásnak ez a nagysága az összes okleveles egyének számára vonatkozik, tehát azokra is, akik nem foglalnak el munkahelyet. Helyesen csak a kereső-foglalkozást űző egyének számához viszonyíthatnók az évi gyarapodást (számuk azonban az 1930. évről egyelőre még ismeretlen) s ebben az esetben az utánpótlás lényegesen magasabb arányszámot tüntetne fel. A rendelkezésre álló adatok alapján tehát csupán azt állapíthatjuk meg, hogy főiskolai végzettségű népességünk számának az elhalálzásból ki-

jolyólag mintegy évi 1%-ra tehető fogyatékával szemben 3,8%-os évi gyarapodás áll. Ha pedig figyelembe vesszük, hogy a főiskolai végzettséghez kötött munkahelyek betöltéséhez az elhalálzásra és nyugalmabonulásra való tekintettel évenként mintegy 3,3—3,4%-os utánpótlásra van szükség, azt mondhatjuk, hogy az utánpótlás ezidőszerinti mértéke hazánkban csaknem annyi munkahelyigényeit elégíthetné ki, mint ahány okleveles egyént az 1930. évi népszámlálás összesen számbavett. Az elfoglalható munkahelyek száma pedig ennél természetesen még akkor is lényegesen alacsonyabb, amikor a gazdasági élet fejlődő irányt mutat.

Arra nézve, hogy az utánpótlás az egyes tudományágak keretében milyen arányú, a következő adatok tájékoztatnak:

Az oklevél megnevezése	Az utánpótlás aránya 1929/30-ban %
Jog- és államtudományi	3-8
Bölcsészeti (tanári)	4-3
Orvosi	5-0
Gyógyszerészeti	4-7
Közgazdaságtudományi	18-7
Műegyetemi mérnöki	3-5
Bányamérnöki	3-3
Erdőmérnöki	1-5
Gazdasági akadémiai	2-5
Állatorvosi	3-8

Az egyes tudományágak körében mutatkozó utánpótlás jelentőségének a mérlegelése csak a szellemi munkapiac igen messze- menő és gondos kutatásának az alapján volna

eszközölhető. Ez a feladat azonban már nem lehet célja ennek a kiadványnak, valamint az sem, hogy a szellemi munkapiac kínálati és keresleti oldalának összhangba hozatalára alkalmas módokat hozzon javaslatba. Nem hagyhatjuk azonban említés nélkül, hogy kultúrpolitikusaink ezzel a problémával már hosszabb idő óta behatóan foglalkoznak. Különösen ki kell emelnünk Laky Dezsőnek a Felső Oktatásügyi Egyesület évi rendes közgyűlésén, 1933 január hó 22-én «Az egyetemek túlnépessége»¹⁾ címen, valamint Szandtner Pálnak a Szent István Akadémia II. osztályának 1933. évi február hó 3-án tartott ülésén «Érettségizőink számának és pályaválasztásának fontosabb kultúr- és szociálpolitikai tanulságai»²⁾ című székfoglaló előadását, amely tanulmányokat az értelmiségi ifjúság jövőjét érintő feladatok megoldása tekintetében alapvető összefoglalásoknak kell tekintenünk.

Az elmúlt évtized folyamán kiadott főiskolai oklevelek számának a fejlődését ismerető adatok a honosított külföldi oklevelek számát is magukban foglalják. Nem érdektelen azonban ezeket az adatokat elkülönítve is vizsgálunk s néznünk azt, hogy a háború után Magyarországon hányan és milyen tudománykaron vagy főiskolán honosították külföldön szerzett oklevelüket. Az idevonatkozó

¹⁾ Közzétetett a Felső Oktatásügyi Egyesület közleményei 1933. évi 3. számában.

²⁾ Közzétetett a Felső Oktatásügyi Egyesület közleményei 1933. évi 2. számában.

14. Az 1920/21—1929/30. tanévekben Magyarországon honosított főiskolai oklevelek száma tudományszakok szerint. — Nombre, par facultés des diplômés d'écoles supérieures étrangères acceptés par les Universités hongroises en 1920/21—1929/30.

Az ország megnevezése, amelyben a magyar állampolgárok oklevelüket szereztek — Désignation des pays où le diplôme a été délivré à des citoyens hongrois	A honosított oklevelek száma		A honosított — Nombre des diplômés												
	A honosított oklevelek száma		A honosítottok közül		A honosítottok közül										
	férfi /hommes	nő /femmes	Personnes dont le diplôme a été accepté	Personnes dont le diplôme a été accepté	hittudományi — de théologie	jogi — de droit	orvosi — de médecine	bölcsészeti — de philosophie	gyógyszerészeti — de pharmacologie	középiskolai tanári — de professeur d'école secondaire	műegyetemi — d'école polytechnique	d'ingénieurs	mérnöki	gazdasági akadémiai — d'académie d'agriculture	
Ausztria — Autriche	68	67	1	2	1	19	3	6	1	29	3	1	3		
Németország — Allemagne	90	89	1	1	—	10	3	2	—	58	1	1	14		
Svájc — Suisse	23	19	4	—	—	3	3	—	—	17	—	—	—		
Cseh-Szlovákia — Tchéco-Slovaquie	14	13	1	—	1	1	—	—	—	1	5	—	—		
Olaszország — Italie	3	3	—	—	—	—	1	1	—	1	—	—	—		
Anglia — Angleterre	2	2	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—		
Románia — Roumanie	2	1	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—		
Jugoszlávia — Yougoslavie	1	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—		
Összesen — Au total	203	194	9	3	3	34	10	15	5	110	4	2	17		

fontosabb adatokat a 14. és 15. számú táblák ismertetik.

Az adatokból kitűnik, hogy az 1920/21—1929/30. tanévek alatt összesen 203 oklevél-honosítás történt s eredeti oklevelüket a honosítottak túlnyomórészt Németországban és Ausztriában szereztek. Tudományágak szerint pedig az oklevelek számának több, mint 50 %-át (110-et) a műegyetem honosította, míg a tudományegyetemek és az egyéb főiskolák ehhez képest csak igen kis mértékben vannak képviselve. A honosítottak közül 9 nő volt, akik közül 3 bölcsészeti, 6 pedig orvosi tanulmányokat végzett.

Adataink arra is kiterjednek, hogy a Magyarországon honosított okleveleket a kül-

földi főiskolák mely évben adták ki. Megállapíthatjuk, hogy az oklevelek 22,7%-a az 1920. év előtti időből származik, 46,3%-át 1920—1925-ben, 31,0%-át pedig az elmúlt évtized második felében hocsátották ki. Vallás szerint a 203 honosított közül 25,6% római katolikus, 10,3% református, 8,4% ág. hitv. evangélikus, 50,3% izraelita, 5,4% pedig egyéb és ismeretlen vallású volt.

Végül közölhetjük, hogy az 1930/31. tanévben 36 külföldi oklevelet, az 1931/32. tanévben pedig 22-öt honosítottak hazánkban. Eredeti oklevelüket azonban e két tanévben honosítottak közül 21-en még 1925-ben vagy a korábbi években szereztek.

15. Az 1920/21—1929/30. tanévekben Magyarországon honosított főiskolai oklevelek száma tanévenként; a honosítottak vallás szerint. — *Nombre, par années scolaires, des diplômes d'écoles supérieures étrangères acceptés par les Universités hongroises en 1920/21—1929/30; culte des personnes dont le diplôme a été reconnu.*

A honosítás ideje (tanév) — <i>Epoque (année scolaire) où les diplômes ont été acceptés</i>	A honosított oklevelek összes száma — <i>Nombre total des diplômes acceptés</i>	A honosítottak külföldi oklevelét — <i>Année où le diplôme étranger a été délivré</i>											A honosítottak vallás szerint <i>Culte des personnes dont le diplôme a été accepté</i>						
		1919-ben vagy ko- rábban — <i>en 1919 ou antérieurement</i>											Róm. kat. — <i>Catholiques romains</i>	Református — <i>Calvinistes</i>	Ág. h. ev. — <i>Luthériens</i>	Izraelita — <i>Israélites</i>	Egyéb — <i>Autres</i>		
		1920-ban	1921-ben	1922-ben	1923-ban	1924-ben	1925-ben	1926-ban	1927-ben	1928-ban	1929-ben	1930-ban						ismeretlen évben <i>année inconnue</i>	
1920/21.	8	6	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	2	2	—	
1921/22.	4	—	—	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	2	—	
1922/23.	11	4	2	2	3	—	—	—	—	—	—	—	—	3	1	1	2	4	
1923/24.	12	4	2	1	3	1	1	—	—	—	—	—	—	3	—	—	4	5	
1924/25.	34	10	2	2	6	10	3	—	—	—	—	—	—	9	2	2	20	1	
1925/26.	25	8	—	2	3	3	5	2	1	—	—	—	—	6	2	4	13	—	
1926/27.	25	5	1	—	2	8	2	2	5	—	—	—	—	9	3	1	11	1	
1927/28.	21	3	—	—	1	2	—	3	5	6	1	—	—	6	3	2	10	—	
1928/29.	28	1	—	—	2	3	2	5	9	6	—	—	—	3	4	1	20	—	
1929/30.	35	5	1	—	1	1	2	3	4	5	7	4	2	9	4	4	18	—	
Összesen — <i>Au total ...</i>	203	46	8	11	20	27	16	12	20	20	14	4	2	3	52	21	17	102	11

Statistique des étudiants des Ecoles supérieures hongroises en 1931/32.

(Résumé.)

Au cours de la décade dernière, le chômage des travailleurs intellectuels devint en Hongrie un des plus graves problèmes sociaux et économiques. Les postes qui exigent des aspirants du diplôme des Hautes Études étaient assiégés sans cesse par une masse imposante de chômeurs intellectuels en quête d'emploi, tandis que, de l'autre côté, la crise économique fit rétrécir le cadre des possibilités à les engager. Parallèlement à ce symptôme malsain, l'attention tourna dans une mesure de plus en plus large vers les conditions sociales des étudiants d'Écoles supérieures, cherchant les moyens à l'aide desquels on pouvait assurer de la façon la plus convenable la suppléance dans les diverses branches professionnelles.

Le Ministère royal hongrois des Cultes et de l'Instruction publique avait invité, en 1930, l'Office central royal hongrois de Statistique à organiser une enquête statistique détaillée sur les conditions économiques, sociales et scolaires de la clientèle universitaire et à publier les résultats du dépouillement. Sur la base de cette première enquête, l'Office central royal hongrois de Statistique édite déjà cette fois la troisième publication spéciale. Dans la première étude, M. le Dr Désiré de Laky¹⁾ avait élucidé la situation de l'enseignement supérieur hongrois, remontant sept entières décades. Dans la seconde publication, c'était M. le Dr Joseph Asztalos²⁾ qui fit connaître avec un détail aussi large qu'approfondi le changement d'après-guerre de la situation des étudiants.

La présente publication s'étend principalement aux changements observés dans ces der-

¹⁾ *Statistique des étudiants des Universités hongroises en 1930.* Publiée, sur l'ordre de M. le Ministre royal hongrois des Cultes et de l'Instruction publique, par l'Office central r. h. de Statistique, avec une étude de M. le Dr Désiré de Laky, professeur à l'Université royale hongroise des Sciences techniques. Édition de l'Office central r. h. de Statistique. Prix : 5 pengős.

²⁾ *Statistique des étudiants des Écoles supérieures hongroises en 1930/31.* Rédigée et publiée par l'Office central r. h. de Statistique, avec une étude du Dr Joseph Asztalos, conseiller de section ministériel. Prix : 2 pengős.

nières années et, en vue d'une comparaison, elle utilise aussi les données concernant l'enseignement supérieur à l'étranger. Par rapport aux publications précédentes, le sujet traité a été augmenté d'un nouveau chapitre, en tant que la présente publication expose, par la confrontation des résultats du recensement de 1930 avec les statistiques de l'Instruction publique, aussi le développement constaté dans le nombre des personnes possédant des diplômes de Hautes Études.

Le nombre total des étudiants des Écoles supérieures monta depuis le milieu de la décade précédente, comme il ressort du tableau 1er, d'environ mille unités. Cependant, cette augmentation n'était due qu'à l'accroissement du nombre des étudiantes. Les récentes données confirment le fait que, sur l'effet de la situation économique défavorable, l'intensité de l'affluence vers les Écoles supérieures est rompue dans l'année scolaire de 1931/32. Ceci se traduit par le nombre des étudiants inscrits pour la première fois aux Écoles supérieures; il signale en effet une rechute de 300 en chiffre rond par rapport à l'année scolaire précédente. Dans les prochaines années, ce seront les classes d'âge issues de la natalité affaiblie pendant les années de la guerre qui vont fréquenter les Écoles supérieures, en conséquence de quoi on s'attend à une nouvelle rechute et plus vigoureuse de l'effectif.

Les données indiquant la répartition des étudiants suivant les différentes facultés font voir que c'est principalement le nombre de ceux qui étudient aux facultés de médecine, d'ingénieurs et d'agriculture, donc à celles qui donnent accès aux professions libérales, qui diminue sans cesse et la masse accorde la préférence aux facultés qui permettent de s'installer dans les services publics. En 1925/26, les trois branches scientifiques précédemment nommées comprenaient encore 42% du nombre total des étudiants, cette proportion recula à 26,3% dans l'année scolaire de 1931/32. En revanche, le nombre proportionnel réuni de la clientèle des facultés de théologie, de droit et de philosophie monta entre ces deux années scolaires de 43,7 à 58,9%.

Nous sommes en mesure d'examiner la va-

riation du nombre des étudiants dans le rapport international aussi. Faute de base plus propice, nous utiliserons pour la comparaison les proportions indiquant le rapport entre le nombre de la population des divers États et leur clientèle universitaire. Cependant, si l'on veut mesurer avec bien d'à-propos ces nombres proportionnels, il faut prendre en considération nombre d'autres circonstances aussi. Le niveau intellectuel général de la population, la répartition suivant les professions, l'état développé ou le rythme du progrès de la vie économique publique différent d'un État à l'autre et ainsi varie l'importance qu'on doit attribuer à la grandeur de l'effectif des étudiants. Les régimes différents de l'instruction publique occasionnent, eux aussi, de grands écarts, puisque la préparation à certaines carrières se fait aux Écoles supérieures dans tels États et seulement aux écoles professionnelles dans tels autres. La proportion des étudiants d'Écoles supérieures pour cent mille habitants est de 261 en Russie soviétique, de 258 en Suisse, de 249 en Autriche, également de 249 en Tchéco-Slovaquie, de 208 en Roumaine, de 201 en Allemagne, de 190 en France, de 175 en Hongrie et de 157 en Pologne. (A l'établissement de ces proportions, nous avons laissé de côté les étudiants extraordinaires.) On en voit que par rapport aux autres États européens, le nombre des étudiants de Hongrie n'est pas élevé.

Nous pouvons suivre la progression du nombre des étudiants par la méthode consistant dans la comparaison de celle-ci avec l'accroissement du nombre de la population aussi. En 1913, il y avait en Hongrie 97 étudiants sur 100.000 habitants, et en 1923, lorsque le nombre des étudiants présenta le maximum, 256 ; dans la seconde moitié de la décennie, cette proportion oscillait continuellement autour de 180 (183 en 1932). En ne rapportant le nombre des étudiants qu'à la population de 18—30 ans, nous obtenons les proportions suivantes pour 100.000 habitants de cet âge : 433 étudiants en 1913, 913 en 1920 et 766 en 1930. Nous présentons les renseignements y relatifs dans le tableau 2.

Dans le groupe des *conditions démographiques*, nous résumons les données concernant le sexe, l'âge, le culte, la situation familiale, la langue maternelle, la connaissance des langues étrangères, la qualité de citoyen et la résidence des parents des étudiants.

Nous avons déjà signalé que le nombre des étudiantes prit un essor vigoureux et continu après la guerre. En 1931/32, leur proportion s'éleva déjà à 14.2%. Nous constatons cependant la même allure de progression dans les autres États européens. En vue du

chômage intellectuel grandissant, l'accroissement du nombre des étudiantes — s'il diminue le nombre des étudiants — ne doit pas être regardé comme un symptôme défavorable. C'est que les femmes ne surchargent guère le marché du travail intellectuel, puisqu'une partie d'entre elles se retirent, du fait de mariage ou pour d'autres raisons, du rang des concurrents même avant que leurs études ne soient terminées. Et entre celles qui veulent profiter de leurs connaissances acquises à l'École supérieure, beaucoup se contentent d'un travail inférieur au niveau de leurs aptitudes. Le gros des étudiantes embrasse la carrière de professeur, le reste fréquente plutôt la faculté de médecine, l'École supérieure des Beaux-Arts, la section commerciale et les cours de pharmacie.

La répartition par âge des étudiants devient d'année en année plus favorable, en tant que la proportion des jeunes gens (18—22 ans) s'accroît sans cesse. Dans la dernière année scolaire, ce groupe d'âges comprenait déjà 73.8% du total des étudiants. Le nombre relativement toujours élevé des étudiants plus âgés s'explique en partie par le fait qu'ils interrompent leurs études pour un certain nombre de semestres, ou bien qu'ils changent la matière, puis par le fait qu'ils s'inscrivent à d'autres facultés après avoir procuré leur diplôme.

Aux données qui font ressortir la répartition par confession des étudiants, on est surpris de constater une proportion très élevée des Israélites. Quoique le recensement de 1930 n'ait relevé que 5.1% d'Israélites dans la population totale, parmi les étudiants, ils étaient représentés en 1931/32 par 12.3%.

Du total des étudiants, 98.7% étaient de langue maternelle hongroise. En réunissant le nombre des étudiants de Hongrie et de ceux qui suivent leurs études dans les Hautes Écoles étrangères, le nombre total des étudiants de nationalité hongroise peut être évalué à 20.500 ou 21.000. En voici les détails :

Étudiants de langue maternelle hongroise aux Écoles supérieures hongroises...	15.700
Citoyens hongrois étudiant aux Écoles supérieures étrangères.....	1.803
Citoyens non hongrois, mais ayant pour langue maternelle le hongrois, étudiant aux Écoles supérieures étrangères (chiffre approximatif)	3.000
Total.....	20.503

Parmi les citoyens hongrois étudiant aux Écoles supérieures étrangères, le nombre de ceux de langue maternelle autre que hongroise est insignifiant. Nous ne pouvons pas

déterminer le chiffre exact des citoyens non hongrois, mais qui ont pour langue maternelle le hongrois ; leur nombre doit cependant être supérieur aux 3.000 indiqués. C'est que nous sommes impuissants d'établir le nombre des Hongrois qui sont maintenant ressortissants d'autres États, au profit desquels des territoires ont été enlevés à la Hongrie, mais qui suivent leurs études aux Écoles supérieures de l'Occident.

La connaissance des langues étrangères des étudiants de langue maternelle hongroise ressort des renseignements que voici : 54.2% parlent seulement leur langue maternelle ; tandis que parmi ceux qui savent des langues étrangères, 41.3% parlent aussi l'allemand, 14.0% le français, 8.0% l'anglais, 2.8% l'italien, 2.6% le roumain, 1.5% le slovaque, 0.9% le serbo-croate, et 1.8% d'autres langues.

Les citoyens étrangers étudiant aux Écoles supérieures hongroises sont, à peu d'exceptions près, originaires des territoires enlevés à la Hongrie. La volée de la jeune classe intellectuelle transférée se dirigeant vers la Hongrie démembrée est reflétée plutôt par les données relatives au domicile des parents que par celles qui concernent la citoyenneté. Du total des étudiants, 26.4% avaient déclaré en 1919/20 que leurs parents habitent sur les territoires enlevés, 16.8% en 1924/25, 7.6% en 1929/30 et 5.6% en 1931/32. Ces étudiants avaient presque sans exception le hongrois pour langue maternelle. Au cours de la décennie écoulée, leur nombre diminua graduellement d'année en année, premièrement parce qu'avec le diplôme obtenu aux Écoles supérieures hongroises, leur placement se heurte à de très grandes difficultés aux États successeurs, deuxièmement parce que, pour des raisons financières, nombre d'étudiants doivent renoncer à suivre leurs études universitaires dans leur ancienne patrie. Depuis l'année scolaire de 1919/20, environ 10.500 étudiants originaires des territoires enlevés sont venus dans la Hongrie mutilée se procurer le diplôme des Hautes Études. On en déduit combien la perte de l'élément hongrois transféré a été immense du fait de l'exode de leur plus précieux élément, destiné à suppléer la classe intellectuelle hongroise. Une moindre partie d'entre eux — principalement ceux qui ont terminé leurs études au début de la décennie dernière — sont retournés dans leur nouvelle patrie, mais la majeure part resta en Hongrie pour augmenter davantage la masse luttant pour un mince emploi. Une des sources du chômage intellectuel actuel se retrouve dans le fait que la suppléance de la classe intellectuelle de la Hongrie mutilée est effectuée avec le concours des habitants des

territoires situés loin des frontières injustes d'aujourd'hui.

Dans l'intérêt d'être au courant de la *condition sociale* des étudiants, nous devons dessiner le milieu dans lequel ils vivent pendant les années universitaires. L'attention qu'on prête à l'examen de ce problème ne date que depuis la fin de la guerre, lorsque la majeure partie de la classe moyenne, fortement affaiblie en ressources financières, n'a pu assurer l'éducation supérieure de leurs enfants ou bien seulement au prix des plus grands sacrifices. Par l'aggravation de la situation économique, la lutte des étudiants pour se procurer le minimum d'existence devint bientôt un phénomène en masse. Qu'en ces conditions-là le résultat même des études n'était pas dans plus d'un cas suffisant, ceci ressort du grand nombre des étudiants qui, de temps à autre, ont dû interrompre leurs études. Des raisons matérielles expliquent que la plupart des étudiants renoncent à la faculté de médecine et d'ingénieurs pour s'inscrire à telle autre, puisque l'étude à ces facultés exige relativement le plus de dépenses.

Les données concernant la profession des parents reflètent aussi dans une certaine mesure les conditions sociales des étudiants. Sous ce rapport, les données relatives aux soutiens des étudiants, aux conditions de travail rémunéré, de logement et de nourriture des étudiants, puis les demandes des étudiants nécessaires, entrent également en ligne de compte.

Les renseignements concernant la *profession des parents* nous donnent une idée sur le rôle des diverses couches sociales dans la suppléance de la classe intellectuelle. A ce point de vue, ce n'est pas naturellement la force numérique des classes sociales supérieures ou inférieures qui décide, mais en premier lieu leur niveau intellectuel général, et en second lieu leur situation économique. Il ressort des données que la classe intellectuelle s'accroît surtout du rang de la même classe. Notons cette différence essentielle par rapport à l'époque d'avant-guerre que la proportion des enfants de parents retraités s'est triplée au cours de la décennie dernière. L'explication en réside avant tout dans le fait que les personnes exerçant une profession intellectuelle se sont réfugiés en grandes masses sur le territoire actuel.

En examinant les conditions sociales, c'est également une question importante de savoir la proportion des étudiants dont les parents exercent leurs professions respectives soit comme patrons, soit comme employés ou ouvriers. On observe sous ce rapport l'amplification de la capillarité sociale. La propor-

tion des patrons descend lentement, tandis que les ouvriers (personnel auxiliaire) se distinguent par un nombre proportionnel d'année en année plus élevé :

	Proportion pour 100 des parents des étudiants		
	Patrons	Employés (Fonctionnaires)	Personnel auxiliaire
1927/28.....	29.8	62.1	8.1
1928/29.....	28.6	61.5	9.9
1929/30.....	27.4	61.1	11.5
1930/31.....	27.5	61.3	11.2
1931/32.....	27.2	60.5	12.3

En considération de la crise économique continue, il est surprenant de constater que, d'une part, le groupe des retraités et, de l'autre part, le personnel auxiliaire prend une place toujours plus grande. Une telle masse des étudiants ayant des ressources économiques sans doute trop courts n'est pas guère rassurant. Nous allons voir plus loin que malgré l'aide efficace des établissements d'assistance des étudiants, une partie de la jeunesse universitaire est aux prises avec les plus cruels soucis matériels, dont l'influence néfaste laisse son empreinte sur les résultats d'études aussi. Et parmi les diplômés, le nombre de ceux qui peuvent bercer l'espoir de se faire une existence indépendante dans les professions libérales, diminuera sans cesse.

Nous constatons des données relatives aux soutiens des étudiants qu'en 1931/32, une fraction de 9.4% des étudiants vivaient entièrement de leurs propres ressources (11.7% en 1930/31). La proportion de ceux qui, en dehors des subsides paternels ou autres, vivaient en partie de leurs propres ressources recula d'une année à l'autre de 9.9% à 8.8%. Et inversement, la proportion des étudiants entièrement entretenus (par les parents, proches, etc.) s'éleva de 78.4% à 81.8%. Cette variation des nombres proportionnels paraît avoir un caractère favorable. Nous devons cependant ne pas oublier que la proportion des étudiants de cette dernière catégorie ne s'est accrue que sous l'influence de la diminution du travail rémunéré. En définitive, ceci ne signifie autre chose qu'une partie des étudiants doivent se contenter des maigres subsides qu'ils avaient pu précédemment compléter avec leurs propres gains.

Les conditions de l'habitation des étudiants ne sont pas généralement défavorables, puisque seulement 1.1% en ont déclaré pour une cause ou autre qu'elles laissent à désirer. Plus de la moitié des étudiants sont logés dans la famille ou chez des parents, un quart en internat, 15.2% en chambre louée au mois, 4% ont un logement loué pour l'année, 3.6% habitent ailleurs.

Les conditions de l'alimentation des étudiants sont en rapport étroit avec les conditions de l'habitation, puisque plus de 70% des étudiants reçoivent l'alimentation là où ils demeurent. La majorité de la partie restante (17.7% du nombre total) prennent le repas dans les « Mensa » (restaurant pour étudiants) et 7.2% mangent aux restaurants publics. Les « Mensa » et les internats ont une remarquable importance sociale, puisqu'ils assurent l'alimentation à un prix fort réduit à 74.2% des étudiants qui ne prennent pas les repas dans la famille, chez des parents ou dans leur propre ménage.

L'enquête hongroise pose la question aux étudiants : quelle privation ont-ils à réparer d'urgence? Nous voyons des résultats y relatifs qu'en 1931/32, plus de la moitié des étudiants (53.9%) avaient besoin d'une assistance quelconque. 1.1% déclaraient que leur habitation, 12.9% que leur nourriture, 10.3% que leurs vêtements laissent à désirer; 44.1% des étudiants demandaient une assistance en vue des droits scolaires, 14.6% un secours de traitement médical. Le nombre de ceux qui avaient besoin d'une assistance en ce qui concerne les manuels, les droits d'examen et les droits d'interrogation est également très élevé. Ces déclarations se basent sur les considérations subjectives des étudiants; néanmoins, elles présentent à grands traits la situation nettement défavorable d'une partie importante des étudiants.

Dans le groupe qui fait ressortir les conditions d'études de la jeunesse universitaire, nous examinons : avec quelles études préparatoires s'inscrivent-ils aux Écoles supérieures, à quelles facultés et avec quels résultats suivent-ils leurs études. Nous y traitons aussi les renseignements sur les citoyens hongrois étudiant aux Écoles supérieures étrangères.

Il ressort du tableau 8 qu'en 1931/32, 94.9% des étudiants s'inscrivaient aux Écoles supérieures en possession d'un baccalauréat hongrois, 2.4% avec un baccalauréat étranger, 1.7% avaient un diplôme d'instituteur et 1.0% un diplôme d'autre nature. Au point de vue de la qualité de ces diplômes de baccalauréat des études secondaires, nous constatons dans le groupe des étudiants inscrits à la 1re année que dans ces dernières années il y a un progrès favorable, quoique presque la moitié de ces étudiants n'aient toujours qu'une mention générale «suffisante» dans leurs diplômes de bachelier.

Le tableau 9 nous renseigne sur l'année où les étudiants inscrits à la 1re année ont obtenu le diplôme de bachelier. Dans la dernière année scolaire, 62.4% des étudiants passaient aux Écoles supérieures immédiatement après

avoir terminé leurs études secondaires, 15.9% en attendaient une année, 5.8% deux années, et 14.1% trois années ou plus. Il faut cependant prendre en considération que parmi les étudiants de la 1re année, 400 environ avaient déjà poursuivi des études universitaires (dans d'autres facultés), ce sont donc ceux qui augmentent la proportion des étudiants non immédiatement inscrits après avoir passé le baccalauréat.

Il se pose ensuite cette question : quelle proportion des bacheliers s'inscrivent directement d'année en année aux Écoles supérieures. Nous constatons des données que leur proportion va toujours en diminuant. En 1927/28 elle représentait 51.1%, pour descendre à 50.2% en 1928/29 et à 43.4% en 1931/32.

Les renseignements qui font ressortir les études antérieures dans d'autres facultés sont sujets à des considérations non seulement scolaires mais sociales. En 1931/32, nous avons recensé 904 étudiants et 1.030 en 1930/31 qui, escomptant une déception dans leur première orientation, avaient changé d'études. Le nombre de ceux qui sont en possession d'un diplôme conquis dans une autre faculté ou qui complètent leur diplôme avec celui de grade supérieur dépasse annuellement 600. Nous devons regarder une partie de ces étudiants comme chômeurs intellectuels qui, ne voulant pas passer leurs jours sans rien faire, s'efforcent de s'armer pour les chances d'autres carrières. Il ressort du tableau 11 que la majorité des étudiants ayant changé d'orientation attache maintenant le plus d'espoir aux études en droit; par contre, ce sont les étudiants de l'Université des Sciences techniques qui abandonnent le plus fréquemment leurs études avant de les avoir achevées. En possession d'un diplôme des Hautes Études, ce sont principalement les professeurs, ingénieurs, ministres des cultes et les personnes ayant terminé l'École supérieure agricole qui recommencent d'autres études. En fin de compte, il y a à chaque année d'études environ 10% qui ont changé d'orientation d'un semestre à l'autre ou qui, en possession d'un diplôme, recommencent les études à une autre faculté.

Voici la répartition des étudiants par faculté :

	Total des étudiants			
	1930/31		1931/32	
	nombre	%	nombre	%
Facultés et écoles sup. de théologie.....	1.348	8.4	1.528	9.5
Facultés et écoles de droit.....	5.396	33.6	5.473	34.2
Cours de comptabilité publique.....	214	1.3	111	0.7
Facultés de médecine..	2.202	13.7	2.170	13.6

	Total des étudiants			
	1930/31		1931/32	
	nombre	%	nombre	%
Facultés de philosophie et écoles normales supérieures.....	3.370	21.0	3.482	21.8
Cours de pharmacie...	235	1.5	215	1.3
Université des Sciences techniques (sans la section d'économie politique).....	1.369	8.5	1.249	7.8
Faculté et école sup. d'agriculture.....	585	3.6	489	3.1
École supérieure vétérinaire.....	299	1.9	302	1.9
École sup. d'ingénieurs miniers et forestiers	138	0.9	136	0.8
Section commerciale...	642	4.0	605	3.8
Autres facultés.....	255	1.6	242	1.5
Total.....	16.053	100.0	16.002	100.0

Il ressort de ces données qu'un tiers des étudiants totaux suivent des études en droit, un cinquième se prépare au professorat et un peu plus de 1/7 à la carrière de médecin.

L'enquête hongroise s'étend aussi à établir : combien d'étudiants ont-ils interrompu pour un temps plus ou moins long leurs études et pour quelles causes; ainsi que, pour des raisons scolaires, combien de semestres les étudiants ont-ils perdu malgré l'inscription régulière. L'enquête exclut de l'interruption des études la perte de temps entre le baccalauréat et le commencement des études supérieures, ainsi qu'entre un diplôme quelconque d'études supérieures et le recommencement d'autres études. Le tableau 12 fait connaître en détail les causes de l'interruption, ainsi que leur durée concernant les deux (en partie trois) dernières années scolaires. On en remarque que sur le nombre total des étudiants, 14.6% ont interrompu leurs études, la plupart d'entre eux pour une durée d'un ou de deux semestres. A cause de nouvelle orientation, ainsi qu'en raison du résultat non suffisant des études, 1.277 étudiants ont enregistré jusqu'ici au cours de leurs études, une perte totale de 4.148 semestres. De cette perte, il y a en moyenne 4 semestres pour chacun des étudiants de la 1re année et 3 dans les années supérieures.

Les données font connaître en outre les études suivies par les citoyens hongrois à l'étranger. Ces données ont été fournies à l'Office central royal hongrois de Statistique, en ce qui concerne la dernière année scolaire, par les Offices de Statistique étrangers et, relativement aux années précédentes, par les diverses Écoles supérieures. Dans les années d'avant la guerre, le nombre des citoyens hongrois étudiant aux Écoles supérieures étrangères oscillait autour de 1.500 (1.492

dans la moyenne des années 1911—1914) et ce nombre faisait 9% du total des citoyens hongrois qui suivaient des Hautes Études. Après la guerre, leur nombre diminua en 1920/21 à 859 et leur proportion à 5.3%. Au cours de la décade écoulée, nous avons observé sous ce rapport une progression graduelle, en tant que dans la moyenne des années 1921—1925, le nombre des étudiants hongrois inscrits aux différentes Écoles supérieures étrangères était de 1.004 et, dans la moyenne des années 1927—1931, de 1.737. Voici la variation de leur nombre proportionnel dans les deux dernières décades par rapport au nombre total des étudiants hongrois :

	%
1911—1914 (moyenne annuelle).....	9.0
1920/21	5.3
1921—1925 (moyenne annuelle).....	5.7
1925/26	9.6
1926/27	10.5
1927/28	11.1
1928/29	10.9
1929/30	10.2
1930/31	10.5

Ainsi, ni les nombres absolus ni les nombres proportionnels n'ont atteint le niveau d'avant-guerre que dans la sixième année scolaire après les hostilités. Cependant, le nombre des étudiants hongrois comprend aussi ceux qui suivent les cours d'études universitaires à l'étranger comme étudiants extraordinaires ou comme «étudiants hôtes», et ceux qui, après avoir conquis un diplôme en Hongrie, passent un ou deux semestres à l'étranger afin de parfaire leurs connaissances spéciales.

Après avoir parcouru les données concernant les étudiants, il n'est pas sans intérêt d'étendre nos investigations sur l'accroissement du nombre des habitants dans la population totale qui possèdent des diplômes de Hautes Études. Les deux derniers recensements hongrois ont établi ces chiffres pour la décade dernière :

	Diplômés d'Écoles supérieures		
	hommes	femmes	total
En 1920	67.925	5.550	73.475
En 1930	76.470	8.323	84.793
Accroissement en %	12.6	50.0	15.4

Les données suivantes nous renseignent sur la proportion des personnes possédant le diplôme des Hautes Études par rapport à la population totale de Hongrie :

	Proportion des diplômés pour 1.000 habitants		
	hommes	femmes	total
En 1920	17.6	1.4	9.2
En 1930	18.0	1.9	9.8

L'accroissement numérique des personnes possédant des diplômes d'Écoles supérieures n'est que très modéré par rapport à l'augmentation du nombre des bacheliers. Il est probable que les déclarations faites en 1920 étaient exagérées. Le recensement de 1930 avait déterminé le nombre des diplômés par les différentes facultés aussi. Il en ressort que les diplômes se répartissaient ainsi : théologie 7.2% ; droit et sciences politiques 31.2% ; philosophie (de professeur) 18.0% ; médecine 11.2% ; ingénieur 11.4% ; école supérieure agricole 7.4% ; le reste se divisa entre les autres sciences.

Au cours de la décade dernière, les Écoles supérieures hongroises ont délivré au total 31.153 diplômes, sans compter les personnes ayant achevé une école supérieure de théologie. Ainsi, sur le nombre total des diplômés de Hongrie, plus d'un tiers les ont conquis après la guerre. Le nombre des diplômes délivrés par les Écoles supérieures oscillait annuellement autour de 3.100 ; les deux extrêmes sont marquées par les années 1920/21 et 1922/23 avec respectivement 2.964 et 3.402 diplômes délivrés. Dans l'année scolaire de 1912/13, les Écoles supérieures de la Hongrie d'avant-guerre ont délivré (sans les facultés de théologie) 3.288 diplômes et en 1913/14, 3.352.

Les données ci-dessus comprennent aussi les diplômes étrangers acceptés par les Universités hongroises. Pendant la décade dernière, on acceptait en Hongrie 203 diplômes étrangers, et le diplôme original a été procuré pour la majeure part en Allemagne et en Autriche. 22.7% des diplômes étrangers acceptés en Hongrie ont été délivrés par les Écoles supérieures étrangères avant 1920, 46.3% entre 1920 et 1925 et 31.0% dans la seconde moitié de la décade passée.

II.

STATISZTIKAI TÁBLÁK.

Tableaux statistiques.

I. ÖSSZEFOGLALÓ ADATOK. — RÉSUMÉ DES DONNÉES.

1. Rendes és rendkívüli hallgatók; a hallgatók vallás és kor szerint. — Étudiants réguliers et au cours irrégulier; culte et âge des étudiants.

Table with columns for 'Főiskola, évfolyam', 'A hallgatók összes száma', 'A hallgatók közül - Dont étudiants', 'Abszolút számok - Nombres absolus', and '0/0-ok - En 0/0'. It lists data for various faculties and years from 18 to 30.

1) A közgazdaságtudományi kar nélkül. — Sans la faculté d'économie politique.

2. A hallgatók családi állapot, állampolgárság, anyanyelv és idegen nyelvtudás szerint. — Les étudiants suivant l'état civil, la qualité de citoyen, la langue maternelle et la connaissance des langues étrangères.

Table with columns for 'A hallgatók közül - Étudiants', 'állampolgár', 'anyanyelvű', 'nyelven is beszél', and 'Abszolút számok - Nombres absolus'. It details citizenship, native language, and foreign language skills for students.

3. A hallgatók szüleinek foglalkozása; a hallgatók szükségletei és érettségi bizonyítványa. — Profession des parents des étudiants; besoins et brevets de bachelier des étudiants.

Table with columns for 'Főiskola, évfolyam' and 'A hallgatók közül — Étudiants'. It details the number of students and their parents' professions, categorized by faculty and year.

Table titled 'Abszolút számok. — Nombres absolus.' showing student counts across various faculties like 'Tudományegyetem', 'Körök szerint', 'József-műegyetem', and 'Évfolyamok szerint'.

Table titled '%-ok. — En %.' showing percentages for 'Universités des Sciences' across different faculties and years.

Table titled 'Suivant les facultés:' showing data for faculties like 'Facultés de théologie', 'Fac. de droit et des sc. polit.', etc.

Table titled 'École polytechnique Joseph' showing data for various schools like 'Écoles supérieures de théol.', 'Académies de droit', etc.

Table titled 'Suivant les années.' showing data for 'Ire année', 'IIe', 'IIIe', 'IVe', and 'V^e'.

1) Az egyes szükségletek megnevezésénél minden hallgató annyiszor szerepel, ahány szükségletet igényelt. — A la désignation de chaque provision, tous les étudiants y figurent autant de fois qu'ils en avaient besoin. 2) Ebből 1510 hallgató fogkezelést igényelt. — Dont 1510 étudiants avaient besoin de traitement dentaire. 3) Ebből 3825 hallgató tankönyv-, 3527 vizsgadíj, 1662 szigorlati díj és 24 hallgató egyéb segélyt igényelt. — Dont 3825 étudiants avaient besoin d'assistance au point de vue de manuels scolaires, 3527 à celui de rétribution d'examen, 1662 à celui de rétribution d'examen de doctorat et 24 pour d'autres causes. 4) A Közgazdaságtudományi kar nélkül. — Sans la faculté d'économie politique.

4. A hallgatók az eltöltött tanulmányi idő szerint. — Les étudiants suivant les semestres passés.

Table with columns for 'Főiskola, évfolyam' and 'A hallgatók közül — Étudiants'. It details the number of students and their completed semesters, categorized by faculty and year.

Table titled 'Abszolút számok. — Nombres absolus.' showing student counts across various faculties like 'Tudományegyetem', 'Körök szerint', 'József-műegyetem', and 'Évfolyamok szerint'.

Table titled '%-ok. — En %.' showing percentages for 'Universités des Sciences' across different faculties and years.

Table titled 'Suivant les facultés:' showing data for faculties like 'Facultés de théologie', 'Fac. de droit et des sc. polit.', etc.

Table titled 'École polytechnique Joseph' showing data for various schools like 'Écoles supérieures de théol.', 'Académies de droit', etc.

Table titled 'Suivant les années.' showing data for 'Ire année', 'IIe', 'IIIe', 'IVe', and 'V^e'.

1) Az egyes szükségletek megnevezésénél minden hallgató annyiszor szerepel, ahány szükségletet igényelt. — A la désignation de chaque provision, tous les étudiants y figurent autant de fois qu'ils en avaient besoin. 2) Ebből 1510 hallgató fogkezelést igényelt. — Dont 1510 étudiants avaient besoin de traitement dentaire. 3) Ebből 3825 hallgató tankönyv-, 3527 vizsgadíj, 1662 szigorlati díj és 24 hallgató egyéb segélyt igényelt. — Dont 3825 étudiants avaient besoin d'assistance au point de vue de manuels scolaires, 3527 à celui de rétribution d'examen, 1662 à celui de rétribution d'examen de doctorat et 24 pour d'autres causes. 4) A Közgazdaságtudományi kar nélkül. — Sans la faculté d'économie politique.

II. RÉSZLETES ADATOK. — DONNÉES DÉTAILLÉES.

7. Rendes és rendkívüli hallgatók; a hallgatók évfolyam és kor szerint. — Étudiants réguliers et au cours irrégulier; les étudiants suivant les années et l'âge.

Table with columns for 'Főiskola, tudomány-kar', 'A hallgatók összes száma', 'rendes reguliers', 'rendkívüli au cours irrégulier', and 'évfolyamos - année' (I-V) and 'éves - ans' (18-30).

1) A III. és IV. évfolyamos hallgatók gyógyszerészeti doktorjelölték, akik az előző években az orvostudományi kar hallgatói között mutatottak ki.

8. A hallgatók vallás, anyanyelv és szülei foglalkozása szerint. — Les étudiants suivant les cultes, la langue maternelle et la profession des parents.

Table with columns for 'A hallgatók közül - Étudiants' (de culte, de langue maternelle) and 'A hallgatók szüleinek foglalkozása - Étudiants d'après la profession de leurs parents' (Ostermóds, Bányászati és ipar, etc.).

1) Les étudiants de IIIe et de IVe année sont des aspirants au doctorat en pharmacie, figurant dans les années précédentes parmi les étudiants de la faculté de médecine.

(7.) Rendes és rendkívüli hallgatók; a hallgatók évfolyam és kor szerint. — Etudiants réguliers et au cours irrégulier; les étudiants suivant les années et l'âge.

Table with columns for 'Főiskola, tudományter', 'A hallgatók összes száma', 'rendes', 'rendkívüli', 'évfolyamos', and 'éves'. Rows list various universities and faculties like 'Római katolikus', 'Református', 'Izraelita', 'Jogakadémia', etc.

(8.) A hallgatók vallás, anyanyelv és szülei foglalkozása szerint. — Les étudiants suivant les cultes, la langue maternelle et la profession des parents.

Table with columns for 'Főiskola, tudományter', 'A hallgatók közül', 'de culte', 'de langue maternelle', 'szülei foglalkozása', and 'Écoles supérieures'. Rows list various universities and faculties like 'Római katolikus', 'Református', 'Izraelita', 'Académia', etc.

9. A hallgatók lakás- és étkezési viszonyai. — Situation de logement et de nourriture des étudiants.

Table with columns for 'Főiskola, tudománykar', 'A hallgatók között', 'lakik', and 'étkezik'. Rows include various faculties like 'Tudományegyetem', 'Közgazd.-tud. kar', 'Erzsébet tud.-egyh.', etc.

1) A tábla oldalszövegének francia nyelvű fordítását lásd a 57. oldalon. — Voir la traduction française du texte latéral du tableau à la page 57. — 2) A rendházban és szemináriumban lakó-étkező hallgatókkal együtt. — Y compris les étudiants habitant et se nourrissant dans un couvent ou un séminaire. — 3) A gyógyszerészeti doktorjelöltekkel együtt. — Y compris les aspirants au doctorat en pharmacie.

(9.) A hallgatók lakás- és étkezési viszonyai. — Situation de logement et de nourriture des étudiants.

Table with columns for 'Főiskola, tudománykar', 'A hallgatók között', 'lakik', and 'étkezik'. Rows include faculties like '(Római katolikus.)', 'Érseki, Kalocsa', 'Püspöki, Győr', etc.

1) A tábla oldalszövegének francia nyelvű fordítását lásd a 59. oldalon. — Voir la traduction française du texte latéral du tableau à la page 59. — 2) A rendházban és szemináriumban lakó-étkező hallgatókkal együtt. — Y compris les étudiants habitant et se nourrissant dans un couvent ou un séminaire.

Table with multiple columns: Főiskola, tudománykar; A hallgatók között — Étudiants; A hallgatót teljesen eltartja a (az) Étudiants entièrement entretenus par; Teljesen eltartottak — Entièrement entretenus. Rows include various faculties like Pázmány Péter tud.-eggy., Keresztényi tud.-eggy., etc.

1) A gyógyszerészeti doktorjelöltekkel együtt.

Table with multiple columns: Résben — Étudiants vivants en partie; Teljesen — Étudiants vivants entièrement; magán tartja el magát — de leurs propres ressources; mint — comme. Rows include various faculties like Universités des Sciences, Faculté de théologie cath. rom., etc.

1) Y compris les aspirants au doctorat en pharmacie.

(10.) A hallgatók érettségi bizonyítványa; a hallgatók eltartói. — Les brevets de bachelier des étudiants; les soutiens des étudiants.

Table with columns for 'Főiskola, tudománykar', 'A hallgatók között - Étudiants', 'A hallgatót teljesen eltartja a (az) Étudiants entièrement entretenus par', and 'Teljesen eltartottak Értékesített eltartásuk'. Rows include various faculties like 'Római katolikus', 'Református', 'Izraelita', 'Jogakadémia', 'Gazdasági főiskolák', etc.

(11.) A hallgatók eltartói. — Les soutiens des étudiants.

Table with columns for 'Részben - Étudiants élevés en partie', 'Teljesen - Étudiants vivant entièrement', and 'Étudiants membres'. Rows list various support categories like 'Écoles supérieures, facultés', 'Catholiques romaines', 'Calvinistes', 'Israélite', 'Académies de droit', etc.

12. A hallgatók lakásviszonyai, ruházata és szüleinek lakóhelye. — Conditions d'habitation, vêtements des étudiants et lieu d'habitation de leurs parents.

Table with multiple columns: Főiskola, tudománykar; lakásviszonyok; ruházati viszonyok; szüleinek lakóhelye; etc. Includes sub-sections for various universities like Pázmány Péter, Tisza István, Erzsébet, Ferenc József.

1) Rendházak és szemináriumok nélkül. — Sans les couvents et les séminaires. — 2) A gyógyszerészeti doktorjelölttel együtt.

13. A hallgatók előző főiskolai tanulmányai. — Les étudiants suivant leurs hautes études antérieures.

Table with multiple columns: Folytatás; oklevele van; oklevele nincs; etc. Lists previous institutions and degrees held by students, including various faculties and universities.

1) Y compris les aspirants au doctorat en pharmacie.

14. A hallgatók állampolgársága és érettségi bizonyítványa. — Qualité de citoyen et brevets de bachelier des étudiants.

Table with columns for 'A hallgatók közül — Dont étudiants', 'ressortissants', 'qui se sont inscrits avec un brevet de bachelier', and 'Főiskola, tudománykar, évfolyam'. It lists student counts by university and faculty across various years.

1) Az érettségi bizonyítvány fokozata szerint nem részletezhető. — Ils ne peuvent être spécifiés suivant le degré du brevet de bachelier.

15. A hallgatók idegen nyelvtudása és családi viszonyai. — Connaissance de langues étrangères et conditions familiales des étudiants.

Table with columns for 'A hallgatók közül — Étudiants', 'magyar anyanyelvű és — de langue maternelle hongroise et', 'parlant aussi', 'parlant', and 'Főiskola, tudománykar, évfolyam'. It details foreign language skills and family conditions of students across various faculties.

(14.) A hallgatók állampolgársága és érettségi bizonyítványa. — Qualité de citoyen et brevets de bachelier des étudiants.

Table with columns for 'ressortissants', 'qui se sont inscrits avec un brevet de bachelier', and 'A hallgatók között'. Rows include 'Főiskola, tudománykar, évfolyam', 'Tudományterületek', 'Körök szerinti', 'Jog- és államtud. karok', 'Állam- és jogtudományok', 'Orvostudományi karok', 'Bölcsészeti karok', 'Gyógyász. tanfolyamok', 'Tudományegyet. együtt', 'József-műegyet., Bpest.', 'Ebből: Közgazdasági osztály', 'Hittudományi főiskolák', 'Római katolikus.', 'Összesen'.

1) Az érettségi bizonyítvány fokozata szerint nem részletezhető. — Ils ne peuvent être spécifiés suivant le degré du brevet de bachelier. — 2) A közgazdaságtudományi karral együtt.

(15.) A hallgatók idegen nyelvtudása és családi viszonyai. — Connaissance de langues étrangères et conditions familiales des étudiants.

Table with columns for 'nyelven is beszél', 'idegen nyelven beszél', 'nem él', 'örv. elvált', 'nem él', 'örv. elvált', 'nem él', 'örv. elvált'. Rows include 'Főiskola, tudománykar, évfolyam', 'Tudományterületek', 'Körök szerinti', 'Jog- és államtud. karok', 'Állam- és jogtudományok', 'Orvostudományi karok', 'Bölcsészeti karok', 'Gyógyász. tanfolyamok', 'Tudományegyet. együtt', 'József-műegyet., Bpest.', 'Ebből: Közgazdasági osztály', 'Hittudományi főiskolák', 'Római katolikus.', 'Összesen'.

1) Y compris la faculté d'économie politique.

(14.) A hallgatók állampolgársága és érettségi bizonyítványa. — Qualité de citoyen et brevets de bachelier des étudiants.

Table with columns for 'Főiskola, évfolyam', 'A hallgatók összes száma', 'állampolgár', 'érettségi bizonyítvánnyal iratkozott be', and various language proficiency categories.

1) Az érettségi bizonyítvány fokozata szerint nem részletezhető. — Ils ne peuvent être spécifiés suivant le degré du brevet de bachelier.

(15.) A hallgatók idegen nyelvtudása és családi viszonyai. — Connaissance de langues étrangères et conditions familiales des étudiants.

Table with columns for 'A hallgatók közül — Étudiants', 'magyar anyanyelvű és - de langue maternelle hongroise et parlant aussi', 'parlant', 'nyelven is beszél', 'idegen nyelven beszél', and 'Écoles supérieures, années'.

Écoles supérieures, années

(Écoles supérieures de théologie.

Calvinistes.

Ire année

IIe "

IIIe "

IVe "

Total

Israélites.

Ire année

IIe "

IIIe "

IVe "

V^e "

Total

Ensemble des écoles supérieures de théologie.

Académies de droit.

Ire année

IIe "

IIIe "

IVe "

Total

Dont :

Cours de comptabilité publique.

Écoles supérieures agricoles, etc.

École sup. vétérinaire, Budapest.

Ire année

IIe "

IIIe "

IVe "

Total

École sup. des mines et des forêts, Sopron.

Ire année

IIe "

IIIe "

IVe "

Total

Académies d'agriculture.

Ire année

IIe "

IIIe "

IVe "

V^e "

Total

Ensemble des écoles supérieures agricoles, etc.

Autres écoles supérieures.

Ire année

IIe "

IIIe "

IVe "

V^e "

Total général

16. A hallgatók szüleinek főiskolai végzettsége. — Étudiants dont les parents ont fait leurs hautes études.

Table with columns for 'Főiskola, tudománykar, évfolyam' and 'A hallgatók összes száma'. Rows include 'Tudományegyetemek', 'Pázmány Péter tud.-eggy., Budapest', 'Közgazdaságtud. kar., Budapest', 'Tisza István tud.-egyetem, Debrecen', 'Erszébet tud.-egyetem, Pécs', and 'Ferenc József tud.-egyetem, Szeged'.

17. A hallgatók szüleinek foglalkozása. — Profession des parents des étudiants.

Table with columns for 'A hallgatók szüleinek foglalkozása' and 'A hallgatók összes száma'. Rows include 'Tudományegyetemek', 'Pázmány Péter tud.-eggy., Budapest', 'Közgazdaságtud. kar., Budapest', 'Tisza István tud.-egyetem, Debrecen', 'Erszébet tud.-egyetem, Pécs', and 'Ferenc József tud.-egyetem, Szeged'.

(16.) A hallgatók szüleinek főiskolai végzettsége. — Étudiants dont les parents ont fait leurs hautes études.

Table with multiple columns: Főiskola, tudománykar, évfolyam; A hallgatók összes száma; Östermelés; Bányászat és ipar; Kereskedelm és hitel; Közelekedés; Közigazgatás; Egyéb foglalkozások; Minibáze; Folyószám.

1) A közgazdaságtudományi karral együtt.

(17.) A hallgatók szüleinek foglalkozása. — Profession des parents des étudiants.

Table with multiple columns: Östermelés; Bányászat és ipar; Kereskedelm és hitel; Közelekedés; Közigazgatás; Egyéb foglalkozások; A hónapok szobában lakó hallgatók közül; Écoles supérieures, facultés, années.

1) Y compris la faculté d'économie politique.

(16.) A hallgatók szüleinek főiskolai végzettsége. — Étudiants dont les parents ont fait leurs hautes études.

Table with 15 columns for parent education levels and 20 rows for student categories. Includes sub-headers like 'Főiskola, évfolyam' and 'A hallgatók összes száma'. Rows include 'Református', 'Izraelita', 'Hittud. főisk. együtt', 'Jogakadémiai', 'Gazdasági főiskolák', 'Bánya- és erdőmérn. főiskola', 'Gazdasági akadémiák', 'Egyéb főiskolák', and 'Egyetemek és főiskolák együtt'.

(17.) A hallgatók szüleinek foglalkozása. — Profession des parents des étudiants.

Table with 15 columns for parent professions and 20 rows for student categories. Includes sub-headers like 'Főiskola, évfolyam' and 'A hallgatók szüleinek foglalkozása'. Rows include 'Calvinistes', 'Israélites', 'Académies de droit', 'Écoles supérieures agricoles', 'Académies d'agriculture', and 'Universités et écoles supérieures ensemble'.

18. A hallgatók az eltöltött tanulmányi idő szerint. — Les étudiants suivant les semestres passés.

Table 18: A hallgatók közül — Dont étudiants. Columns include: Főiskola, tudománykar, évfolyam; A hallgatók összes száma; Félévet hallgatott — semestres; Folytatás — Nombres d'ordre.

19. A hallgatók tanulmányi viszonyai és támogatási igényei. — Les conditions d'études et les demandes d'assistance des étudiants.

Table 19: A hallgatók közül — Étudiants. Columns include: Tanulmányait — ayant interrompu leurs études; Támogatásra igényt tart; Écoles supérieures, facultés, années.

1) Lásd a 2. számú tábla 1. számú jegyzetét. — Voir la note 1. du tableau 3.

(18.) A hallgatók az eltöltött tanulmányi idő szerint. — Les étudiants suivant les semestres passés.

Table with columns for 'Főiskola, tudománykar, évfolyam', 'A hallgatók között — Dont étudiants', and 'Folyozásuk — Numéros d'ordre'. It details student numbers by faculty and semester.

1) A közgazdaságtudományi karral együtt.

(19.) A hallgatók tanulmányi viszonyai és támogatási igényei. — Les conditions d'étudens et les demandes d'assistance des étudiants.

Table with columns for 'A hallgatók között — Étudiants', 'tanulmányait — ayant interrompue leurs études', 'az előző félévben — qui dans le semestre précédent', and 'támogatásra igényt tart — ayant besoin d'une assistance'. It details student conditions and support needs by faculty.

1) Lásd a 3. sz. tábla 1. jegyzetét. Voir la note 1. du tableau 3. — 2) Y compris la faculté d'économie politique.

Főiskola, évfolyam	A hallgatók közül — Dont étudiants																																											
	főiskolai oklevele nincs — ne possédant pas de diplôme d'école supérieure										főiskolai oklevele van — possédant des diplômes d'école supérieure																																	
	és — et ont été étudiants pendant					és külföldi főisk. ugyanazon a szakon — et ont passé dans une faculté analogue étrangère					és — et ont été étudiants pendant					és külföldi főisk. ugyanazon a szakon — et ont passé dans une faculté analogue étrangère																												
	0-2					3-4					5-6					7-8					9-10					11-12					13-14					15-16					17 v. több — 17 ou plus de 17			
összesen — au total																																												
félévet hallgatott — semestres																																												
összesen — au total																																												
félévet hallgatott — semestres																																												
Polytechnicum — Nombres d'années																																												
1																																												
2																																												
3																																												
4																																												
5																																												
6																																												
7																																												
8																																												
9																																												
10																																												
11																																												
12																																												
13																																												
14																																												
15																																												
16																																												
17																																												
18																																												
19																																												
20																																												
21																																												
22																																												
23																																												
24																																												
25																																												
26																																												
27																																												
28																																												
29																																												
30																																												
31																																												
32																																												
33																																												
34																																												
35																																												
36																																												
37																																												
38																																												
39																																												
40																																												
41																																												
42																																												
43																																												
44																																												
45																																												
Mindenössze																																												

Főiskola, évfolyam	A hallgatók közül — Étudiants																																																																																																																	
	tanulmányait — ayant interrompu leurs études										az előző félévben — qui dans le semestre précédent																																																																																																							
	pendant					ont de					ont utilisé des manuels scolaires					foulsaient																																																																																																		
	1-2					3-4					5-6					7 v. több — 7 ou plus de 7					8-9					10-11					12-13					14-15					16-17					18-19					20-21					22-23					24-25					26-27					28-29					30-31					32-33					34-35					36-37					38-39					40-41					42-43					44-45			
összesen — au total																																																																																																																		
félévet hallgatott — semestres																																																																																																																		
összesen — au total																																																																																																																		
félévet hallgatott — semestres																																																																																																																		
Polytechnicum — Nombres d'années																																																																																																																		
1																																																																																																																		
2																																																																																																																		
3																																																																																																																		
4																																																																																																																		
5																																																																																																																		
6																																																																																																																		
7																																																																																																																		
8																																																																																																																		
9																																																																																																																		
10																																																																																																																		
11																																																																																																																		
12																																																																																																																		
13																																																																																																																		
14																																																																																																																		
15																																																																																																																		
16																																																																																																																		
17																																																																																																																		
18																																																																																																																		
19																																																																																																																		
20																																																																																																																		
21																																																																																																																		
22																																																																																																																		
23																																																																																																																		
24																																																																																																																		
25																																																																																																																		
26																																																																																																																		
27																																																																																																																		
28																																																																																																																		
29																																																																																																																		
30																																																																																																																		
31																																																																																																																		
32																																																																																																																		
33																																																																																																																		
34																																																																																																																		
35																																																																																																																		
36																																																																																																																		
37																																																																																																																		
38																																																																																																																		
39																																																																																																																		
40																																																																																																																		
41																																																																																																																		
42																																																																																																																		
43																																																																																																																		
44																																																																																																																		
45																																																																																																																		
Mindenössze																																																																																																																		

1) Lásd a 3. sz. tábla 1. jegyzetét. — Voir la note 1. du tableau 3.

A Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal újabb kiadványai.

Magyar Statisztikai Közlemények.

Új f. = Új folyam. (Az új folyam kiadványai magyar és magyar-német kiadásban jelentek meg.) — Új s. = Új sorozat. (E kiadványok magyar, magyar-német és magyar-francia, 1925-től csak magyar és magyar-francia kiadásban jelennek meg.)

Népszámlálás.

1900. évi népszámlálás (10 kötetben):

Új s. 1. kötet. Általános népleírás községeinkint* .. — P	
• 2. • A népesség foglalkozása • * — •	
• 5. • A népesség részletes leírása 8 •	
• 9. • A népesség foglalkozása részletesen.. 12 •	
• 12. • U.-a. és a vállalati statisztika 6 •	
• 14. • Ipari alkalmazottak munkaideje és bére* — •	
• 15. • A népesség foglalkozása a főbb demografiai adatokkal egybevetve* — •	
• 16. • Közfoglalkozási ágak és szabadfoglalkozások 4 •	
• 18. • Ház- és földbirtokviszonyok* — •	
• 27. • Végeredmények (24 graf. térképpel) 6 •	

1910. évi népszámlálás (6 kötetben):

Új s. 42. kötet. Általános népleírás községeinkint .. 10 •	
• 48. • A népesség foglalkozása és a nagyipari vállalatok községeinkint ... 14 •	
• 52. • A népesség foglalkozása részletesen és a vállalati statisztika 16 •	
• 56. • A népesség foglalkozása a főbb demogr. adatokkal egybevetve; föld- és házbirtokviszonyok 10 •	
• 61. • Részletes demografia* — •	
• 64. • Végeredmények. (15 graf. térképpel) 8 •	
• Ebből különlenyomat* — •	

1920. évi népszámlálás (6 részben 5 kötetben):

Új s. 69. kötet. Általános népleírás községeinkint*.. — •	
• 71. • A népesség foglalkozása és a nagyipari és kereskedelmi vállalatok községeinkint 7 •	
• 72. • A népesség foglalkozása részletesen és a vállalati statisztika. A népesség foglalkozása a főbb demografiai adatokkal egybevetve s a népesség ház- és földbirtokviszonyai.. 13 •	
• 73. • Részletes demografia 7 •	
• 76. • Végeredmények (15 graf. térképpel és 1 grafikonnal) 7 •	

1930. évi népszámlálás:

Új s. 83. kötet. Általános népleírás községeinkint 6 •	
--	--

Népmozgalom.

1897. évi népmozgalom: Új f. XXII. kötet 8 •	
1900—1902. évi népmozgalom: Új s. 7. kötet (4 graf. térképpel) 8 •	
1903—1905. • • Új s. 22. kötet 10 •	
1906—1908. • • Új s. 32. kötet (3 graf. térképpel) 10 •	
1901—1910. • • községeinkint. Új s. 46. kötet 8 •	

1909—1912. évi népmozgalom: Új s. 50. kötet (5 graf. térképpel) 14 P	
1913—1918. • • Új s. 70. kötet 4 •	
1919—1925. • • Új s. 74. kötet 7 •	
Halandósági táblázat az 1900. évről. Új s. 11. kötet. 4 •	
1899—1913. évi ki- és visszavándorlás (grafikonokkal) Új s. 67. kötet* — •	

Közegészségügy.

Rákosbetegek statisztikája. Új s. 19. kötet 4 •	
1912. évi vakságügyi statisztika. Új s. 55. kötet 4 •	
Gümmöskórhalálozás az 1901—1915. években. Új s. 62. kötet. 12 •	
Gyermekhalandóság és gyermekfertőzőbetegségek az 1901—1915. években. Új s. 68. kötet 4 •	

Östermelés.

Mezőgazdasági termelés 1901—1915. Új s. 66. kötet .. 8 •	
1911. évi állatszámolás eredményei: Új s. 41. kötet. Állatlétszám 12 •	
• 51. • Állatállomány a gazdaságok nagysága szerint 4 •	

Ipar.

Malomipar 1906-ban. Új s. 26. kötet..... 4 •	
--	--

Külkereskedelem.

Külkeresk. forgalom az 1898. évben. Új f. XXIII. kötet. 6 •	
• • • 1899. • • XXVI. • • 6 •	
• • • 1900. • • XXIX. • • 6 •	
• • • 1901. • • Új s. 3. • • 5 •	
• • • 1902. • • 6. • • 5 •	
• • • 1903. • • 8. • • * — •	
• • • 1904. • • 13. • • * — •	
• • • 1905. évben. Új s. 17. kötet * — •	
• • • 1901-5. években. I. r. Új s. 20 k. 8 •	
• • • 1901-5. • • II. r. • • 21. • • 8 •	
• • • 1906. évben. Új s. 23. kötet .. 10 •	
• • • 1907. • • 25. • • ... 10 •	
• • • 1908. • • 28. • • * .. — •	
• • • 1909. • • 33. • • ... 12 •	
• • • 1910. • • 37. • • * .. — •	
• • • 1911. • • 43. • • * .. — •	
• • • 1912. • • 47. • • * .. — •	
• • • 1913. • • 53. • • * .. — •	
• • • 1914. • • 57. • • * .. — •	
• • • 1882—1913. években. Új s. 63. k. 12 •	
• • • 1915. és 1916. • • 65. • 12 •	
• • • 1925. és 1926. • • 75. • 30 •	
• • • 1927. évben • • 77. • 23 •	
• • • 1928. • • 78. • 23 •	
• • • 1929. • • 80. • 16 •	
• • • 1930. • • 81. • 16 •	
• • • 1931. • • 82. • 16 •	

Fiume hajó- és áruforgalma az 1906. és 1907. években. Új s. 24. kötet* Olasz nyelven is 4 •	
• • • 1908. évben. Új s. 29. kötet. 4 •	
• • • 1909. • • 34. • * — •	
• • • 1910. • • 38. • * — •	
• • • 1911. • • 45. • 4 •	
• • • 1912. • • 49. • 4 •	

* Elfogyott: egyesekből német- vagy francianyelvű kiadás még van.

Fiume hajó- és áruforgalma az 1913. évben. Új s. 54. köt.	4 P
„ „ „ 1914. és 1915. években. Új s. 60. kötet	4
<i>Pénz- és hitelügy.</i>	
Hitelintézetek statisztika az 1894—1909. évekről. Új s. 35. kötet	6
<i>Önkormányzati háztartás.</i>	
Községi háztartási statisztika az 1908. évről. Új s. 39. köt*	2
Ebből különnyomat	2
Vármegyék háztartása az 1909. évben. Új s. 40. kötet*	2
Városok háztartása az 1910. évben. Új s. 58. kötet	6
<i>Közlekedés.</i>	
Vasúti statisztika az 1897—1899. évekről. Új f. XXVIII. k.	6
„ „ „ 1900—1902. „ Új s. 10. köt.*	—
<i>Tanügy.</i>	
Népoktatásügy 1904/5—1907/8. Új s. 31. kötet	8
A magyar egyetemi hallgatók statisztikája 1930. Irta: Laky Dezső dr.	5
A magyar főiskolai hallgatók statisztikája az 1930/31. tanévben. Irta: Asztalos József dr.	2
A magyar főiskolai hallgatók statisztikája az 1931/32. tanévben. Irta: Janik Gyula dr.	2
<i>Bűnügy.</i>	
Az 1904—1908. évek statisztikája (4 grafikai térképpel). Új s. 30. kötet	4
Az 1909—1913. évek statisztikája. Új s. 59. kötet	6
<i>Egyéb tárgyú közlemények.</i>	
Betegsegélyzőpénztárak 1898-ban. Új f. XXV. kötet	6
A M. Kir. Központi Statisztikai Hivatal munkássága (1871—1911.). Új s. 36. kötet	6
Árstatisztika 1867—1911. Új s. 44. kötet	6
A szellemi munkások összeírása 1928. Új s. 79. kötet	5
Gazdaságstatisztikai adatok 1926—1932. Összeállította és szövegét írta: Sipos Sándor dr.	2
<i>Rendszeresen megjelenő v. megjelent egyéb kiadványok.</i>	
Magyar Statisztikai Évkönyv. Új folyam. I.—XXXIX. évfolyam. (1893—1930.) A XXIV., XXV., XXVI. (1916., 1917., 1918.) hármas, a XXVII., XXVIII., XXIX., XXX. (1919., 1920., 1921., 1922.) négyes, a XXXI., XXXII., XXXIII. (1923., 1924., 1925.) hármas évfolyam. Magyar, horvát (az 1905. évig), német (az 1918. évig) és az 1901. évfolyamtól kezdődően franciá kiadásban is. Évfolyamonként	10
Az 1901—1914. évfolyam	5
Az 1916., 1917., 1918. hármas évfolyam	10
Az 1919., 1920., 1921., 1922. négyes évfolyam	10
Az 1923., 1924., 1925. hármas évfolyam	10
Az 1926. évfolyam	6
Az 1927. „	6
Az 1928. „	6
Az 1929. „	6
Az 1930. „	6
Az 1931. „	6
Az 1893—1898., 1900., 1910—1914. és az 1923—1928. évfolyam elfogyott.	
A M. Kir. Kormány Működéséről és az Ország Közállapotairól szóló jelentés és Statisztikai Évkönyv (kormányjelentés)** Évi kiadvány; legutolsó kiadás 1930-ban	20
Magyar Statisztikai Zsebkönyv**	1
Statisztikai Havi Közlemények.** 12 füzete, I—XXI. évfolyam. (1897—1917.) A XXII. (1918.) évfolyam csak szeptemberig jelent meg. 1918 szeptemberétől 1919. év végéig e kiadvány szünetelt.	
XXIII. (1920.) évfolyam félévenként jelent meg, a XXIV—XXXV. (1921—1932.) évfolyam pedig	

* Elfogyott: egyesekből német- vagy franciayelvű kiadás még van. — ** Csak magyar kiadás.

negyedévenként jelenik meg s tartalmazza a megcsonkított Magyarország külkereskedelmi forgalmának eredményeit is magyar-francia-német nyelven. Füzetekenként I—XXVI. évfolyam	1 P
XXVII. évfolyam II., III. és IV. negyedévi füzet	2
XXVIII. „ I., II., III. és IV. „	4
XXIX. „ I., II., III. és IV. „	4
XXX. „ I., II. és III. „	4
XXXI. „ IV. „	4
XXXII. „ I., II., III. és IV. „	4
XXXIII. „ II., III. és IV. „	4
XXXIV. „ I., II., III. és IV. „	4
XXXV. „ I., II., III. és IV. „	4
XXXVI. „ I. „	4
Az I. (1897.) évfolyam teljesen, az 1908—1911. és az 1914—1915. évf. némely füzet, valamint az 1924. III., az 1922. I—IV., az 1923. I., II., az 1924. I., az 1927. IV., az 1928. I—III., az 1930. I. negyedévi füzet elfogyott.	

Társadalmi biztosítási statisztika (magyar-francia-német nyelven)	
1923. év I. füzete	2
1924. „ II. „	2
1924. „ III-IV. „	4
1925. „ V. „	2
1925. „ VI. „	2
1926. „ VII. „	1
1926. „ VIII. „	2
1923., 1925. év IX. „	4
1926. év X. „	2
1927. „ XI. „	3
1927. „ XII. „	2
1927. „ XIII. „	2
1928. „ XIV. „	2
1928. „ XV. „	2
1929. „ XVI. „	2
1930. „ XVII. „	3
1931. „ XVIII. „	3

A Magyar Szent Korona Országai Külkereskedelmi Forgalmának Havi Eredményei.** 12 füzete I—XIV. évfolyam. (1901—1914.) 1914 aug.-tól (XIV. évfolyam) és a XV. évfolyam (1915 novemberig jelent meg) csak szöveges ismertetésben. 1915 novemberétől szünetel; az 1920. évről a külkereskedelmi forgalom eredményei a «Statisztikai Havi Közlemények» (lásd fentebb) című füzetenként jelennek meg. Füzetekenként	1
A XI. (1911.) évfolyam teljesen, a II. (1902.), X. (1910.) és a XII. (1912.) évfolyam némely füzet elfogyott.	

Magyar Statisztikai Szemle. Magyar-francia havi folyóirat 1923. 1—2., 3—4., 5—6., 7—8., 9—12., az 1924. 1., 2., 3—4., 5—6., 7—8., 9—10., 11—12., az 1925. 1—4. 5—6., 7., 8., 9., 10., 11—12., az 1926. 1., 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 11., 12., az 1927. 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 11., 12. szám, számonként	1
az 1927. 1. szám	1.60
az 1928. 1—12., az 1929. 1—12., az 1930. 1—12., az 1931. 1—12., az 1932. 1—12., az 1933. 1—5. szám, számonként	1.50

Az Országos Gazdaságstatisztikai és Konjunktúrakutató Bizottság Közleményei. (Magyar-német folyóirat.)	
1929. év 1. sz.	4
1929. „ 2—3. sz.	8
1929. „ 4. sz.	4
1930. „ 1. „	4
1930. „ 2. „	4

Tanulmányok 1. sz.:	
A trendvonal kiszámítása a legkisebb négyzetek elmélete alapján. Irta: Jordan Károly dr.	5

Tanulmányok 2. sz.:	
Jordan trendszámítási módszerének gyakorlati alkalmazása. Irta: Sipos Sándor dr.	5

Magyarország Helységnevtára.** 1922. évi	3 P
1926. évi térképpel	28
1926. „ térkép nélkül	20
1926. „ csak térkép	8
1933. „ (7 db térképmelléklettel)	12
Magyarország Tiszti Cim- és Névtára.** Évi kiadvány; legutolsó kiadás 1932-ben	20
A magyar áruforgalmi statisztikai állandó érték-megállapító-bizottság jelentése a magyar szent korona országainak külkereskedelmi forgalmáról.** (1906—1911/12. évfolyam.) Évfolyamonként	6
Az 1911/12. évfolyam elfogyott.	
Magyarország statisztikája.** Irta Ráth Zoltán dr. 1896.*	—
A magyar hivatalos statisztika fejlődése és szervezete. Irta: Bokor Gusztáv. Magyar és német kiadás. 1896.*	—
Magyarország mezőgazdasági statisztikájának szervezete.** Irta: Konkoly Thege Gyula dr.	5
A M. Kir. Központi Statisztikai Hivatal nyilvános könyvtárának és térképgyűjteményének címjegyzéke.** (1898.)	10
Ugyanaz új (1915.) kiadás. I. kötet	4
II. kötet. (1919.)	14
I. Pótfüzet (1920.)	4

* Elfogyott; egyesekből német- vagy franciayelvű kiadás még van. — ** Csak magyar kiadás.

Előfizetési díjak: A «Magyar Statisztikai Szemle» 1933. évi előfizetési díja (a postaköltség beszámításával) Magyarországon	
egész évre	10 pengő
félévre	5 „
Közalkalmazottak, közhivatalok részére:	
egész évre	6 pengő
félévre	3 „
A «Statisztikai Havi Közlemények» 1933. évi előfizetési díja (a postaköltség beszámításával) Magyarországon (közalkalmazottak és közhivatalok részére is)	
egész évre	12 pengő
A «Magyar Statisztikai Szemle» és a «Statisztikai Havi Közlemények» füzetekre együttesen is lehet előfizetni. — A két közlemény együttes (kombinált) 1933. évi előfizetési díja (a postaköltség beszámításával) Magyarországon:	
egész évre	20 pengő
félévre	10 „
Közalkalmazottak, közhivatalok részére:	
egész évre	16 pengő
félévre	8 „

Statisztikai adatok Fiume városáról és forgalmáról. 1899. (Magyar-olasz kiadás.)	4 P
Magyarország Földbirtokosai és Földbirtokosai «Gazdacim-tár» 1925. évben. Füzve	20
Kötve	22
Az ezredéves magyar állam és népe. Irta: Jekelfalussy József dr. 1896. év	1
Jelentés az 1901. évi budapesti statisztikai kongresszusról (francia). I. köt.	6
Jelentés az 1901. évi budapesti statisztikai kongresszusról (francia). II. köt.	5
Jelentés az 1901. évi budapesti statisztikai kongresszusról (francia). III. köt.	4
Jelentés az 1901. évi budapesti statisztikai kongresszusról (francia). IV. köt.	5
Gyári-, üzemi- és munkásstatisztika az 1910. évben**	6
Munkabeszüntetések és munkakizárások az 1910/12. évben**	4
Ipari Érdékképviselők a Magyar Szent Korona Országában 1911. évben**	2
Egészségügyi statisztika.** Irta: Szél Tivadar dr.	25
Matematikai statisztika.** Irta: Jordan Károly dr.	13
Emlékkönyv Kenéz Béla negyedszázados professzori munkásságának évfordulójára.** Szerkesztette: Laky Dezső dr.	15

Publications récentes de l'Office central royal hongrois de Statistique

Publications statistiques hongroises	
N. c. = Nouveau cours. (Les publications du nouveau cours ont paru en éditions hongroise et hongroise-allemande.) — N. s. = Nouvelle série. (Ces publications paraissent en éditions hongroise, hongroise-allemande et hongroise-française, à partir de 1925, en éditions hongroise et hongroise-française seulement.)	
Dénombrement de la population	
Population de la Hongrie à l'époque de la sanction pragmatique (1720—1721). Nouv. cours XII, volume*)	—
Dénombrement de la population de 1890 (en 3 volumes): N. c.) vol. I. Démographie générale*)	—
II. Profession de la population*)	—
III. Statistique de la propriété bâtie*)	—
Dénombrement des Tziganes de 1893. N. c. IX. vol.)*	—
Dénombrement de la population de 1900 (en 10 volumes): N. s.)* vol. 1. Démographie gén. suiv. l. communes*)	—
2. Profess. de la popul. suiv. l. comm.)*	—
5. Démographie détaillée	8
9. Statistique professionnelle détaillée	12
12. Idem et statistique des entreprises	6
14. Heures d. trav. et. salaires d. empl. ind.)*	—
15. Profession de la population combinée avec l. princip. donn. démographiques	4
16. Catégories du service public et des professions libérales	4
18. Condit. d. propr. bâties et non bâties	4
27. Résumé d. résult. (avec 24 cart. graph.)	6
Dénombrement de la population de 1910 (en 6 volumes): N. s. vol. 42. Démographie générale suiv. l. comm.	10
48. Profession de la population et les grandes entreprises industrielles, par comm.	14
52. Spécification de la profession de la population et statistique des entreprises	16
56. Profession de la population combinée avec les principales données démographiques; conditions des propriétés bâties et non bâties	10
61. Démographie détaillée	6
64. Résumé d. résult. (avec 15 cart. graph.) Dont tirage à part*)	—
Recensement général de la population de 1920 (en 6 vol): N. s. vol. 69. Données principales démographiques de la population par communes, par hameaux, et établissements plus peuplés	5
71. Profession de la population, grandes entreprises industrielles et commerciales, par communes	7
72. Statistique professionnelle et la statistique des entreprises. Profession de la population en combinaison avec les principales données démographiques et les conditions des propriétés bâties et non bâties de la population	13
73. Démographie détaillée	7
76. Résumé des résultats définitifs (avec 15 cartes graphiques et 1 diagramme)	7
Recensement général de la population de 1930: N. s. vol. 83. Données démographiques suivant les communes et les lieux habités extérieurs	6

Mouvement de la population	
Mouv. de la populat. en 1890 et 1891. N. c. vol. V*)	—
1892 et 1893. N. c. vol. VIII*)	—
1897 N. c. vol. XXII*)	8
1900 à 1902. (Avec 4 cartes graphiques.) N. s. vol. 7.	8
1903 à 1905. N. s. vol. 22.	10
1906 à 1908. (Avec 3 cartes graphiques.) N. s. vol. 32.	10
Mouv. de la populat. de 1901 à 1910, par communes. N. s. vol. 46.	8
1909 à 1912. N. s. vol. 50. (Avec 5 cart. graph.)	14
1913 à 1918. N. s. vol. 70.	4
1919 à 1925. N. s. vol. 74.	7
Table de mortalité de 1900. N. s. vol. 11.)*	4
Emigration et retour des émigrés de 1899 à 1913 (avec cartes graphiques). N. s. vol. 67.	4
Hygiène publique	
Statistique des personnes atteintes de cancer N. s. vol. 19	4
Statistique de la cécité de 1912. N. s. vol. 55.	4
Mortalité causée par la tuberculose de 1901—1915. N. s. vol. 62.	12
Mortalité infantile et maladies infectieuses des enfants pendant les années de 1901 à 1915. N. s. vol. 68.	4
Production du sol	
Production agricole en 1891 et 1892. N. c. vol. VI.)*	—
1893 et 1894. XI.)*	—
1895 et 1896. XVIII.)*	—
1901 (Avec cartes graphiques) N. s. vol. 4.	4
de 1901 à 1905. N. s. vol. 66.	8
Statistique agricole 1895: N. c. vol. XV. Développement de la statistique hongroise agricole et principaux résultats du recensement agricole, par communes*)	—
XXIV. Répartition des exploitations*)	—
XXVII. Résultats généraux (avec 17 cartes graphiques*)	—
Résultats du dénombrement des animaux de 1911: N. s. vol. 41. Effectif des animaux	12
Résultats du dénombrement des animaux de 1911: N. s. vol. 51. Effectif des animaux selon l'importance des exploitations agricoles	4
Industrie	
Industrie de minoterie en 1894. N. c. vol. XIII.)*	—
1906. N. s. vol. 26.	4
Commerce extérieur	
Commerce extérieur en 1892 N. c. vol. IV.)*	—
1893 VII.)*	—
1894 X.)*	—
1895 XIV.)*	—
1896 XVII.)*	—
1897 XX.)*	4

Commerces extérieurs	
Commerces extérieurs en 1898	XXIII.)*
1899	XXVI.)*
1900	XXIX.)*
1901 N. s. vol. 31.	5
1902	6.)*
1903	8
1904	13.)*
1905	17.)*
de 1901 à 5. I ^{re} partie. N. s. vol. 20	8
1901 à 5. II ^e partie. N. s. vol. 21	8
en 1906 N. s. vol. 23	10
1907	25
1908	28
1909	33
1910	37.)*
1911 N. s. vol. 43.)*	—
1912	47
1913	53
1914	57
de 1882 à 1913 N. s. vol. 63.	12
en 1915 et 1916 N. s. vol. 65.)*	12
1925 et 1926 N. s. vol. 75.	30
1927 N. s. vol. 77.	23
1928	78
1929	80
1930	81
1931	82
Mouvement de la navigation et des marchandises à Fiume en 1906 et 1907. N. s. vol. 24 (même en langue italienne)	
1908 N. s. vol. 29	4
1909	34.)*
1910	38.)*
1911	45
1912	49
1913	54
1914 et 1915. N. s. vol. 60.	4
Monnaie et crédit	
Statistique des instituts de crédit de 1894. N. c. vol. XVI.)*	—
1894 à 1909. N. s. vol. 35	6
Finances autonomes.	
Statistique des finances des communes de 1908. N. s. vol. 39*	—
Dont tirage à part**)	2
Finances des comitats en 1909. N. s. vol. 40.	4
Finances des villes en 1910. N. s. vol. 58.	6
Communication	
Statistique des chemins de fer de 1894 à 1896. N. c. vol. XXI.)*	—
Statistique des chemins de fer de 1897 à 1899. N. c. vol. XXVIII.)*	6
Statistique des chemins de fer de 1900 à 1902. N. s. vol. 10.)*	—
Instruction publique	
Instruction primaire de 1904/5 à 1907/8. N. s. vol. 31	8
Statistique des étudiants des Universités hongroises en 1930. Par le Dr Désiré de Laky	5
Statistique des étudiants des écoles supérieures hongroises en 1930/31. Avec une étude par le Dr Joseph Asztalos	2
Statistique des étudiants des écoles supérieures hongroises en 1931/32. Avec une étude par le Dr Jules Janik	2
Matières pénales	
Statistique des années 1904 à 1908 (avec 4 cartes graphiques) N. s. vol. 30.	4
Statistique des années 1909 à 1913. N. s. vol. 59.	6

*) Épuisé. — **) Seulement en édition hongroise. — 1) Édition française épuisée. Seulement en édition hongroise et allemande. — 2) Édition française épuisée. Seulement en édition allemande.

*) Épuisé. — **) Seulement en édition hongroise. — 1) Édition française épuisée. Seulement en édition hongroise et allemande. — 2) Édition française épuisée. Seulement en édition allemande.

Autres éditions	
Sinistres causés par les incendies en 1895 et 1896. N. c. vol. XIX.)*	—
Caisses de sec. en cas de malad. en 1898. N. c. vol. XXV.)*	6
Activité et travaux de l'Office Central de Statistique du Royaume de Hongrie (de 1871 à 1911). N. s. vol. 36	6
Statistique des prix de 1867 à 1911. N. s. vol. 44.)*	6
Recensement des travailleurs intellectuels en 1928. N. s. vol. 79.	5
Données de statistique économique de Hongrie 1926—1932. Rédigées par le Dr Alexandre Sipos	2
Autres publications paraissant régulièrement ou ayant paru	
Annuaire statistique hongrois. Nouveau cours. Années I—XXXVIII. (1893—1930.) Années XXIV, XXV, XXVI (1916, 1917, 1918) en une édition. Années XXVII, XXVIII, XXIX, XXX (1919, 1920, 1921, 1922) en une édition. Années XXXI, XXXII, XXXIII (1923, 1924, 1925) en une édition. Édition hongroise, croate (jusqu'à 1905), allemande (jusqu'à 1918) et à partir de 1901 aussi française.	—
Prix par année	10
Prix des années 1901—1914	5
Édition renfermant les années 1916, 1917, 1918	10
Édition renfermant les années 1919, 1920, 1921, 1922	10
Édition renfermant les années 1923, 1924, 1925.)*	—
Année 1926.)*	—
Année 1927.)*	—
Année 1928.)*	—
Année 1929.)*	—
Année 1930	6
Année 1931	6
Les années 1893—1898, 1900, 1910—1914 sont épuisées.	—
Annuaire statistique hongrois. Année 1931 (Édition de poche.)*	1
Rapport sur l'activité du Gouvernement royal hongrois et sur la situation générale du pays et Annuaire Statistique Hongrois (Rapport du Gouvernement.)*	—
Publication annuelle; dernière édition en 1930	20
Publications statistiques mensuelles.)*	
Années I—XXI. (1897—1917.) Les brochures XXII (1918) en cours jusqu'à septembre 1918, à partir de septembre 1918 jusqu'à la fin de 1919 elles ont cessé de paraître.	12
Année XXIII (1920) a paru par semestre; année XXIV—XXXIV (1921—1931) paraît chaque trimestre et contient également les résultats du commerce extérieur de la Hongrie actuelle, en hongrois-français-allemand. Années I—XXVI par brochure	1
Année XXVII: I ^{er} II ^e III ^e IV ^e trimestre par brochure	2
XXVIII: I ^{er} II ^e III ^e IV ^e trimestre par brochure	4
XXIX: I ^{er} II ^e III ^e IV ^e trimestre par brochure	4
XXX: I ^{er} II ^e III ^e IV ^e trimestre par brochure	4
XXXI: I ^{er} II ^e III ^e IV ^e trimestre par brochure	4
XXXII: I ^{er} II ^e III ^e IV ^e trimestre par brochure	4
XXXIII: I ^{er} II ^e III ^e IV ^e trimestre par brochure	4
XXXIV: I ^{er} II ^e III ^e IV ^e trimestre par brochure	4
XXXV: I ^{er} II ^e III ^e IV ^e trimestre par brochure	4
XXXVI: I ^{er} trimestre par brochure	4
L'année I (de 1897) entièrement épuisée, quelques brochures des années 1908—1911 et 1914—1915 sont épuisées, ainsi que les brochures du III ^e trimestre 1921, celles des I—IV ^e trimestres 1922 et des I—II ^e trimestres 1923, le I ^{er} trimestre 1924, le IV ^e trimestre 1927, les I—III ^e trimestres 1928, et le I ^{er} trimestre 1930. A partir du IV ^e trimestre de 1924 les publications paraissent aussi en français sous le titre: Bulletin Statistique Mensuel Hongrois.	—

	Pengős		Pengős
Statistique d'Assurance sociale (en hongrois-français-allemand)		Études no 2:	
Année 1923 I ^e fascicule	2 *	L'application pratique de la méthode Jordan pour le calcul de la tendance séculaire (trend-line). Par M. Alexandre Sipos	5 *
• 1924 II ^e	2 *	Dictionnaire des communes de la Hongrie.**)	
• 1924 III-IV ^e	4 *	Parait chaque 4—5 années; la dernière édition est de 1926	28 *
• 1925 V ^e	2 *	Année 1922	3 *
• 1925 VI ^e	2 *	Année 1926 sans carte géographique	20 *
• 1926 VII ^e	1 *	• • seulement carte géographique	8 *
• 1926 VIII ^e	2 *	Année 1933 (avec 7 cartes géographiques)	12 *
• 1923, 1925 IX ^e fascicule	4 *	Dictionnaire officiel de la Hongrie.**)	
• 1926 X ^e	2 *	Nouvelle édition pour 1932	25 *
• 1927 XI ^e	3 *	Rapport de la commission permanente hongroise des valeurs de la statistique du commerce extérieur sur le mouvement commercial des marchandises des Pays de la sainte Couronne hongroise.**) (Années 1906—1911/12.) Par année	6 *
• 1927 XII ^e	2 *	Année 1911/12. épuisée.	
• 1927 XIII ^e	2 *	Statistique de la Hongrie**) par le Dr Zoltán Ráth. 1896.*)	— *
• 1928 XIV ^e	2 *	Histoire et organisation de la statistique officielle en Hongrie par M. Gustave Bokor. Édition hongroise et allemande. 1896.*)	— *
• 1928 XV ^e	2 *	Organisation de la statistique agricole de la Hongrie. Par le Dr Jules de Konkoly Thege**)	5 *
• 1929 XVI ^e	2 *	Catalogue de la bibliothèque publique et de la collection des cartes géographiques de l'Office central royal hongrois de statistique. (1898.**)	10 *
• 1930 XVII ^e	3 *	Le même en édition nouvelle (1915) vol. I**)	4 *
• 1931 XVIII ^e	3 *	Volume II (1919)**)	14 *
		I ^e brochure supplémentaire (1920)**)	4 *
Résultats mensuels du commerce extérieur des pays de la sainte Couronne hongroise.**) 12 brochures. I—XIV ^e années (1901—1914). L'année XIV depuis le mois d'août 1914 et l'année XV (parue jusqu'à novembre 1915) ne contiennent que du texte. A partir de 1915 cette publication a cessé de paraître; depuis 1920 les résultats du commerce extérieur sont publiés dans la brochure «Publications statistiques mensuelles» (voir ci-dessus). Par brochure	1 *	Données statistiques sur la ville de Fiume et sur son mouvement commercial et maritime. 1899. (Édition hongroise-italienne.)	4 *
L'année XI (1911) entièrement et quelques brochures des années II (1902), X (1910) et XII (1912) sont épuisées.		Propriétaires fonciers et fermiers de la Hongrie (Livre d'adresses des agriculteurs) en 1925.**) Broché	20 *
Revue Hongroise de Statistique. Périodique mensuel hungaro-français: 1923. N ^{os} 1—2, 3—4, 5—6, 7—8 et 9—12. Année 1924. 1, 2, 3—4, 5—6, 7—8, 9—10, 11—12. Année 1925: 1—4, 5—6, 7, 8, 9, 10, 11—12. Année 1926: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12. Année 1927: 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, par brochure ...	1 *	Relié	22 *
Année 1927: N ^o 1.	1.60 *	L'État hongrois millénaire et son peuple. Par le Dr Joseph de Jekelfalussy**)	1 *
Année 1928, N ^{os} 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, par brochure	1.50 *	Compte-rendu de la huitième Session de l'Institut International de Statistique, tenue à Budapest en 1901 (paru en français)	
Année 1929, N ^{os} 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12 par brochure	1.50 *	I ^e volume	6 *
Année 1930, N ^{os} 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12 par brochure	1.50 *	II ^e	5 *
Année 1931, N ^{os} 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12 par brochure	1.50 *	III ^e	4 *
Année 1932, N ^{os} 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12 par brochure	1.50 *	IV ^e	5 *
Année 1933: N ^{os} 1, 2, 3, 4, 5, 6, par brochure	1.50 *	Statistique des fabriques, des exploitations et des ouvriers en 1910**)	6 *
Publications de la Commission nationale hongroise de la statistique économique et de la recherche de conjonctures. (Périodique hongrois-allemand.)		Chômages et lock-outs en 1910—12**)	4 *
Année 1929: N ^o 1	4 *	Représentations des intérêts industriels dans les pays de la Sainte Couronne hongroise en 1911**)	2 *
• 1929: • 2—3	8 *	Statistique d'hygiène.**)	25 *
• 1929: • 4	4 *	Statistique mathématique.**)	13 *
• 1930: • 1	4 *	Album à l'occasion du 25 ^e anniversaire de professorat de M. Béla Kenéz.**)	15 *
• 1930: • 2	4 *	Laky	
Études no 1:			
Calcul de la trend-line à l'aide de la théorie des moindres carrés. Par le Dr Charles Jordan	5 *		

Note: «Revue Hongroise de Statistique», prix d'abonnement (y compris les frais postaux) pour l'année 1933 en Hongrie
1 an 10 pengős — le semestre 5 pengős.

Pour fonctionnaires et offices publics:
1 an 6 pengős — le semestre 3 pengős.

«Bulletin Statistique Mensuel Hongrois», prix d'abonnement (y compris les frais postaux) pour l'année 1933 en Hongrie, (également pour fonctionnaires et offices publics):
1 an 12 pengős.

Un abonnement réuni peut être fait à la «Revue Hongroise de Statistique» et au «Bulletin Statistique Mensuel Hongrois». Le prix d'abonnement réuni (combiné) de ces deux publications (y compris les frais postaux) est en Hongrie:
1 an 20 pengős — le semestre 10 pengős.

Pour fonctionnaires et offices publics:
1 an 16 pengős — le semestre 8 pengős.

* Epuisé. — **) Seulement en édition hongroise.